No 25

I 1c/25

SK 14
345

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Recensio diss. hujus vid. d. Hamburgisch. Berichten. 1737. No 92.
p. 755.

Q. D. B. V.

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA,

DE

LILII CONVALLIVM EIUSQUE INPRIMIS BACCÆ VIRIBUS,

QVAM

EX

GRATIOSÆ FACVLTATIS MEDICÆ DECRETO,

IN ACADEMIA

GEORGIA AUGUSTA,

PRO SVMMIS IN ARTE MEDICA HONORIBVS ET PRIVILEGIIS DOCTORVM RITE IMPETRANDIS,

PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI

SVBMITTET

JOH. CHRISTIANVS SENCKENBERG,

MOENO-FRANCOFVRTENSIS,

IN AVDITORIO MEDICO,

HOR. CONSUET. D. II. SEPTEMBRIS M DCC XXXVII.

GOTTINGÆ, STANNO I. C. L. SCHVLTZII, Acad. Typogr.

Senckenbergische Bibliothek Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

S. R. IMPERII
LIBERÆ REIPVBLICÆ MOENO-FRANCOFVRTENSIS

ILLVSTRI SENATVI, VIRIS,

GENERE, MVNERIBVS, ERVDITIONE, RERVM GERENDARVM SAPIENTIA, NEC NON MERITORVM IN IMPERIVM ET PATRIAM MAGNITVDINE CLARISSIMIS,

DN. PRÆTORI,
DNN. CONSVLIBVS,
DNN. SCABINIS,
DNN. SYNDICIS,
DNN. SENATORIBVS,

Mæcenatibus atque Patronis ſuis Optimis Maximis,

Submiſſa animi veneratione perpetuum proſequendis,

Felicitatem & Obſequia!

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Ad Vos, Domini Patresque Conscripti, me primum omnium conuertere pietas jubet, dum hanc ex more Academico Diſſertationem emitto, poſtque dicatum ſtudiis privatis ſilentium in publicum progredior. Conſtat inter omnes Urbis cives, quantis beneficiis Illustres Antecessores Vestri Vosque gentem meam a multis retro annis ornaveritis, quæ & in me multis modis redundarunt. Totum ergo Vobis me debeo, inque grati & devoti animi teſſeram rei hujus publicum hic extare volui documentum, demiſſe precatus, dignemini illud eadem, qua jugiter in meos meque fuiſtis, fronte excipere, atque porro favore Vestro me beare, qui nihil æque in

vo-

votis habeo, quam recte agendo gratiam VESTRAM conſervare, viresque cælitus conceſſas in omnium & patriæ præcipue utilitatem convertere. Faxit SVMMVM NUMEN ut ſub imperio auſpicioque veſtro conſtanter & perpetuo floreat pietas, vigeat juſtitia, ſic in civitate noſtra & gubernacula tractantibus & parentibus aderit inconcuſſa ſalus. Durate & VOSMET rebus ſervate ſecundis; quod iterum apprecor

ILLVSTRES AC GENEROSISSIMI DOMINI,

NOMINVM VESTRORVM

Cultor & cliens humillimus,

Johannes Chriſtianus Senckenberg,
Mœno-Francofurtanus.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB DFG

PRÆLOQUIUM.

CUm idoneam Diſſertationi Academicæ materiam aliquam diſquirerem, merito animo meo obverſabatur talem ſeligere, ex qua utilitas aliqua in Medicorum rem publicam proximique ſalutem redundaret. Opportune itaque ſe mihi ex pharmacevtica ſupellectile obtulit **Lilium convallium**, de quo ex Medicorum ſcriptis notatu dignisſima repetere, meaque nonnulla adjicere conſtitui; inprimis autem ad fructum plantæ, quem depoſito flore profert, ſeu baccam, attentus ero, quam, ob virium præſtantiam ab experientia hauſtam, frequentius, atque nunc aſſolet, in praxi medica adhiberi optarem. Eo vero in hancce ſententiam fui pronior, quo mihi jam inde a puero ad Botanicen inveſtigandam hæſit voluptas major, quæ non tam in multitudine plantarum memoria haurienda conſuevit eſſe occupata, quam qüidem in indigenis Germaniæ noſcendis, unde &, præeunte Ludov. JUNGERMAMNO in Manipulo plantarum Francofurtenſium adhuc inedito, Parenti
b. m.

b. m. meo, Dn. Ioh. Hartmanno SENCKENBERG, M. D. atque dum viveret Phyſico Francofurtenſium ad Mœnum Primario, delineandi Floræ patriæ ubertatem labor provenit, quem ingenii illius fœtum mea ope auctum, ſi DEUS vitam viresque benigniter fuerit elargitus, ſuo tempore typis mandare decrevi. Collectarum de cætero plantarum indigenarum uſus therapevticus primi ſemper finis loco fuit, quo rite perſpecto, cum celeberrimis in Arte Medica viris, Ant. CONSTANTINO, Th. BARTHOLINO, BORRICHIO, BIDLOO, SIBBALDO, HEISTERO, aliis, ſtatuo, facillime nos carere poſſe ex disſitis terræ locis undequaque magno impendio corraſa plantarum farragine, non minus, quam multis pſeudochymicorum nimium artificioſis arcanis, ex triplici & minerali inprimis familia, quæ ſesquipedalibus ſubinde ſuperbire videas titulis, non a ſolido rerum uſu, ſed imaginatione monſtris fœcunda procreatis; quæ enim vera & naturalis chymia profert, ſumma

gau-

gaudent ſimplicitate, quæ naturæ ſigillum eſt. Et in hoc cenſeo deſudare debere cumprimis medicorum filios, ut ſimplicium vegetabilium, naturæ humanæ præ ceteris regnis ut alimenta & medicamenta accommodorum, virtutes relationesque ad corpus humanum exactius norint, quo ex multiplici medicamentorum incertorum, falſorum, vanorumque copia ad paucitatem medicaminum fidorum & non magno parabilium redeant, certiusque cognitis medicamenti ſui viribus tutius curent ægrotos, quo in ſtudio anicularum ruſticorumque diligentiam, immo & brutorum inſtinctum non ſpernendum eſſe, ſeduli obſervatores intelligunt. Hucque ſpectat levis hæc, quam vides, opella, pro modulo, a tenuitate virium mearum ſubminiſtrato, conſcripta. Fruere illa, Lector Benevole! & tua experientia hanc aliasque plantas magis magisque in apricum produc; in DEI gloriam, Artis incrementum & proximi emolumentum.

Vale.

SECT. I.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

SECTIO I.

DE NOMINE, MODO CRESCENDI, ET SPECIEBUS LILII CONVALLIUM.

Σύνοψις.

§. 1. Lilii pretium apud Antiquos.
§. 2. Specioſum illius nomen & noſtræ Plantæ impoſitum.
§. 3. Licet hoc minus adcurate.
§. 4. Ratio, cur in Tit. & ipſa Diſſ. nihilominus retentum. Synonyma alia ejusdem farinæ.
§. 5. Cur non poſſit Lilium vocari.
§. 6. Laudatur Geſneri denominatio; maxime Rivini.
§. 7. Modus creſcendi Lil. convall., & Character methodicus.
§. 8. Tempus naſcendi. Locus natalis.
§. 9. Species veræ.
§. 10 Earum varietates anſa nonnullis ſpecies multiplicandi. Exempla hujus rei alia.

§. I.

Lilium ſuo merito Antiquis magno in pretio fuit habitum, diciturque a PLINIO *majore L. XXI. c. 5. roſæ nobilitate proximum.* Addit: *Candor ejus eximius, foliis ſtriatis, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuique filo & ſemine, ſtantibus in medio crocis.* Mythologis Iunonia roſa audit, a fabuloſo enim aevo, ex Iunonis lacte uberibus effuſo, & galaxia in caelo orta, & in terra, ex ea lactis parte

 quæ

quæ caelo delapſa eſt, lilium natum perhibetur, quibus ipſis caeleſtibus lilii natalibus, amoenitatem floris, qua naribus oculiſque blanditur, indicare voluit. Licet enim cæli fœcunditati & ſpermati in ſinum terræ emiſſo, omnes in globi noſtri ſuperficie germinantes plantae, ſuum debeant ortum & conſervationem; in lilio tamen peculiare Antiquitas deprehendiſſe ſibi videbatur naturæ artificium, cujus intuitu, reliquis poſt roſam floribus multo antecelleret.

§. II.

Specioſo hoc nomine quoque plantam noſtram inſignire veteribus placuit Botanicis, ut ex *Ottonis* BRUNFELSII *Herbar. T. I. Rhapſod. 36.* liquet, licet incertum ſit, quando & a quonam ita vocari primum inceperit. Et ſane, ſi ſolam lilii magnitudinem demas, nihil plane erit reliqui, quo non poſſit jure illi par, immo in nonnullis pulchritudine major haberi; nam etiamſi, quoad odorem, ſaporem, olfactumque floris, eminentiam quandam prædicare verearis: Poteris tamen ſine erroris metu de fructu diverſum ſtatuere, quippe qui ſeminalem lilii capſulam colore rubro coralii, quo ſpectabilis eſt, medicaque virtute longe exſuperat.

§. III.

Retinuere, qui ſecuti ſunt Herbarii, hac contenti ſimilitudine, nec de ordinato charactere ex tota planta exſculpendo ſolliciti, *Lilii* denominationem, quam in antecedentium operibus inveniebant, juncto, ut a lilio jam allegato diſtingui poſſet, additamento vocis *convallium* a loco natali derivato, quia locos montuoſos & ſilveſtres valleſque umbroſas & humidulas, potiſſimum ſolet incolere.

IV.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

§. IV.

Hoc in pharmacopœorum tabernis uſitatum nomen, in fronte Diſſertationis meæ ideo collocare placuit, quia ex iis materiam elegeram. Ceterum non magis mihi probantur Recentiorum nonnulli, qui officinarum appellationem novis ſuis inſeruere methodis, quam ii Antiquiorum, qui, Græcorum Medicorum operibus lucem affuſuri, plantam noſtram modo *Colchicum*, modo *Oenanthen*, *Hemerocallida*, *Ephemerum* &c. nominarunt; nihil enim inde lucis nobis accedit, qua prævia decenter internoſci plantæ queant, ſed alitur potius confuſio, augenturque diſcentium tenebræ.

§. V.

Lilium vocari herba noſtra nequit, quia illud ex radice vel e plurimis ſquamulis minoribus, vel e paucioribus iiſque majoribus coagmentata, folia multa oblonga per terram ſparſa profert, e quorum medio erigitur caulis folioſus aliquot pedes altus, cujus ramulis inſident flores veluti campaniformes regulares hexapetali, quorum medium occupat piſtillum ſex ſtaminibus, in ſummitate totidem antheris ornatis, cinctum, quod denique abit in receptaculum multorum ſeminum foliaceorum membranaceum craſſiulum & tripartitum; quæ notæ characteriſticæ omnes, quantum abludant a planta noſtri examinis, §. 7. ubi de illius modo naſcendi agetur, dilucide patebit.

§. VI.

Proinde propius ad rem acceſſiſſe mea quidem ſententia viſus fuit *Conradus* GESNERUS, qui in *Hort. German. p. 265.* peculiare excogitavit nomen, voluitque

vel *Callionymum* appellandam herbam noſtram, vel, ſi hoc fortaſſis magis arrideat, *Chamaecitynum*, ob cognationem floris in forma externa aliquam cum cytino DIOSCORIDIS & PLINII, ſeu flore Granatæ ut & Arbuti, quam quoque MATTHIOLUS in *Comment. in Dioſcorid.* agnovit. Omnium vero maxime placet RIVINUS, qui in *Introduct. generali in rem herbariam*, FLOREM CONVALLIUM dixit, ſicque invenit vocem, & diſtinctioni neceſſariæ aptam, & a nomine officinis familiari, quod, quia longo uſu comprobatum, abjicere religioni habuit TURNEFORTIUS *Inſtit. rei herbar. p. 78.* non multum diverſam. Germanis vocatur potiſſimum Mayblümlein, Mayenglöcklein; ut alia vulgo hinc inde uſitata nomina taceam.

§. VII.

Ad modum creſcendi quod attinet ſequentia declarant: Radix, (de qua pluribus vid. CAMERARII *Hort. medic. & philoſ.*) perennis, tenuis, fibroſa & longe lateque ſerpens, profert folia duo vel tria oblonga, acuminata, lucida viriditate conſpicua, inter quæ egreditur rotundus cauliculus ſuperne triangularis, ad quem ſpicæ figura adnaſcuntur ex folliculo prodeuntes flores penduli, quandoque decem & plures numero, monopetali regulares, campanæ parvæ vel nolæ formam referentes, in ſummitate ſex (non quinque, ut habet VOLCKAMERI *Fl. Norimberg. p. 256.*) inciſuris & totidem apicibus diſtincti. In medio floris, ubi caulis ramuſculo, ex quo egreſſus eſt, adhæret, ſurgit piſtillum ſeu apex hujus ramuſculi in extremitate ter ſectus, quem circumſtant ſtamina ſex, totidem antheris, quadrifariam ſulcatis, ſulcisque lutea farina foetis, ornata, ita pulchro ordine, ut

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

ſingulis laciniæ floris apicibus ſingulæ ſtaminum extremitates linea recta conveniant. Stylus ſeu piſtillum, quod matricis loco eſt, & modo dictum luteum ſperma, ut ex Recentiorum obſervationibus patet, ovulis ſuis concipit, facta prægnatione abit denique in fructum rotundum mollem ſeu baccam, cuticula rubra inveſtitam, ſub qua in ſucco pulpoſo, coloris ex rubro & luteo mixti, latent ſemina, baccæ ſcapo in ſuis loculamentis circumpoſita. Semina hæc numero interdum in bacca bene fœcundata undecim inveniuntur, incertæ magnitudinis, inaequaliter & in cordis ferme figuram preſſa, colore pallide luteo, ea facie, qua baccæ petiolum reſpiciunt, hilo inſtructa. De Odore & Sapore *Sect. II.* ubi de viribus & uſu ſermo erit, diſſeram. Indicatis hiſce obſervationibus, facile eſt externam plantæ noſtræ differentiam methodicam determinare, & recentiorum Botanicorum alicujus ſententiae, ut libitum eſt, ſubſcribere, quibus omnibus ſua laus manet; mihi vero in genere conſtituendo Raii, &, qui eum ſequitur, Boerhaavii ordo maxime placet, ceu naturae convenientiſſimus, cunctaque facile exhauriens quae alit forma plantarum externa, ex quo *annumeratur Flos convallium, herbis bacciferis, fructu racemoſo, flore monopetalo campaniformi, in ſex lacinias diviſo, pendulo, ſpicato, abeunte in baccam mollem rubram.*

§. VIII.

Odoratiſſimi floris tempus menſis Majus affert, cujus quoque nomen, quia ſingulare hujus anni temporis decus eſt, apud Germanos retinuit. Baccam Junio & Julio rubram ſuccedere ſcribit *libro citato* Matthiolus ut & *Ioh.* Bauhinus *Hiſt. Plautarum T. III. p. 531.*, quod, ut

ut experientia docet, ita capiendum, baccam dictis menſibus naſci & augeri manente viriditate, quae non niſi paulo ante maturitatem, quæ Septembri perficitur, in ruborem abit. Amœna, quae baccæ eſt, corallii rubedo poſtremum, ubi ad extremam acceſſit ætatem, in xerampelinum mutatur colorem. Cæterum plantam noſtram, & in ferventioribus & frigidioribus orbis plagis provenire, teſtantur Auctores; & ubique natalis locus non eſt alius quam umbroſus & nonnihil humidus, aquiloni tamen non nimium expoſitus, hocque ſi minus obſervaveris & nativo ſolo abſimilem locum in horto adſignaris, flores nanciſcere quidem, baccas vero nunquam.

§. IX.

Species plantae noſtræ in Botanicorum ſcriptis diverſæ inveniuntur, quas ex iis collectas legere eſt in Doederlini *Diſſertatione de Lilio Convallium, Altorfi 1718. habita*, ſuntque reſectis erroneis ſequentes:

Flos convallium albus minor vulgaris.

Flos convallium minor carneus. Huius radix rubet, quæ in ceteris ſemper alba eſt, & in hortis quoque colorem hunc conſtanter ſervat.

Flos convallium major Alpinus, in fundo rubra macula notatus. Indicavit hunc quidem, ſed a vulgari non ſatis diſtinxit Theodorus *Tabernæmontanus*, addens maculam interdum huic ſpecici eſſe auream, quæ forte recte imperfectioni cuidam tribuitur, cum ruber color dilutus, aureum & luteum ſiſtat. In hortis & hic flos rubrum fundum ſemper ſervat. Incidit mihi in manus cum ſequente, in montoſis Tractus Hunnorum ſilvis, aliisque. Integra planta minor eſt ſequente, major antecedentibus. Haec, ut & ſe-

[illegible] [illegible] [illegible] 1737. in horto Eberhardiano flores quidem, sed baccae nullae; [illegible] [illegible] 8 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] die wilde [illegible] [illegible] [illegible] v. [illegible] [illegible], [illegible] sie sehr groß, wird [illegible] [illegible] [illegible] vulgari [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Liliū corallinū fl. pleno variegato habet Tilli
Catal. plantar. horti Pisani p. 99. fig. unica
ejus Tab. 40 fig. 1.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ſequens, quia in montibus editioribus proveniunt, ubi purior, ſubtilior & frigidior aër dominatur, prioribus pariter odoratiores deprehenduntur.

Flos convallium maximus Alpinus albus. Hic toto habitu enarratis major eſt, reliquisque, cum proxime antecedente, odoris ſuavitate præcellentior.

Omnes hæ ſpecies in hortis per culturam plantæ naturæ convenientem in terra pingui ſpecioſiores evadunt, licet virtutes medicæ hoc pacto fiant minores fugacioresque.

§. X.

MENTZELII *Lilium convallium ad radicem monanthemum*, quod extat in *Pugillo rariorum plantarum*, ſolo naturæ luſu a vulgari differre videtur. *Anguſtifolium*, quod RAIUS in *Synopſi method. ſtirp. Britann.* affert, fortaſſe ætate, loci quo creſcebat ariditate, cæli inclementia augmentum plantæ ordinatum infringente, vel alio quodam accidente, ab eodem abludit. Nec *Lilium convallium latifolium flore pleno variegato*, quod ex RAIO quoque retinuit TURNEFORTIUS, ſub ſpecici peculiaris titulo, inque *Indice altero Plantarum Horti Lugduno-Batavi* BOERHAAVIUS, aliud eſſe autumo, quam quod mihi ordine quartum eſt, (ni forte tertium verius habeatur) cultura enim *Didaci* curioſa, facile potuit ad floris plenitudinem perduci, quod artificium hortulanis, in plantarum proprietatibus noſcendis ſedulis, non eſt novum, Batavis inprimis, quibus præterea natura peculiarem terram pinguem & humidam, aëremque rore copioſo fertilem largita eſt, quæ ad hoc opus apprime faciunt. Tales naturæ exceſſus, niſi aſſidua eorum inſtituatur obſervatio, admodum inconſtantes ſunt, nec merentur diſtinctæ ſpeciei locum, uti & ante

te ſexennium a me reperta Veronica illa, floribus primum violaceis, & poſtea per ætatem ſubcæruleis conſpicua, partim plenis partim ſimplicibus, quam Patriæ vicinus montium tractus, a nonnullis pro Tauno Romanorum habitus, in ſuo cacumine, germanice der Feldberg dicto, quotannis & copioſe gignit, præter monſtrum nihil ſingularis præ Veronica officinarum vulgari alere mihi certum eſt, de qua olim in Flora Francofurtenſi fuſius tractabitur. Ejusdem indolis eſt Arenaria verna, fugax, glabra, bifolia RUPPII *Fl. Jenenſ. p. 89.* flore eleganter pleno ſuperbiens, quam videre contigit, ut & Lilium purpuro-croceum majus C. B. P. quod in uno caule unicum at elegantiſſime plenum florem vidi proferre. Horum quoque in numero mihi venit Plantago, quam inveni, latifolia, ſpicas plures proferens, Scabioſa capitulo globoſo, foliis in tenuiſſimas lacinias diviſis C. B. *Pin. p.* 271. quam, prope Urbem patriam, proliferam ſemel deprehendi, ut & Succiſa Alpina flore prolifero cæruleo *H. R. Pariſ.* Accenſeri quoque hisce debet Thyſſelinum RIVINI, ejusdemque Cervaria, quæ itidem plantæ umbellis proliferis ornatæ mihi ſeſe obtulere. Auricula urſi, Hyacinthus orientalis, Anemone, Tunica hortenſis, quantum culturæ miniſterio varient & plenitudine & colorum miſtura, conſtat inter omnes. Multa ſunt alia exempla, ſpecierum præter neceſſitatem multiplicationi inſervientia, quæ ſilentio prætereo. Colorem floris ſi ſpectes variegatum, tantum abeſt hunc præcipui aliquid continere, ut & hic potius culturæ ſit adſcribendus; notum enim eſt quod inter alios refert LAUREMBERGIUS *in Horticultura L. I. c. 31.* albos flores variis infici poſſe coloribus, prout nimirum aqueo humore multifariam tincto rigantur. In hoc vero ſi

acqui-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

acquieſcere recuſes, conſidera porro, quid aëris viciſſitudines, quid ſoli varietas tam contentorum ratione quam ſitus verſus ſolem in alterandis plantarum coloribus valeant, quarum nonnullas adducam. Sic Bugloſſum anguſtifolium majus officinarum, interdum ex eadem radice flores profert cæruleos, ſubcæruleos, rubros & carneos; Bugula DODON. vulgaris, in pinguibus pratis coloris eſt cærulei, albi in montibus, carnei in locis arenoſis nonnunquam occurrit, in pratis vero udis color cæruleus palleſcit; Bugula montana RIVINI, in montium ſummitatibus alba, in ſolo arenoſo & aprico rubra vel carnea, ut & cyanea invenitur. Cichorium officinarum flore cæruleo, rubro & carneo deprehenditur, a quibus non differt niſi accidentibus quibusdam color floris albus, quippe qui ſolo mutato in cæruleum tranſire viſus eſt ſæpius, qua de re lege HENCKELII *Flor. Saturnizant. p.* 384. 603. ubi Auctor exemplum refert albi Cichorii ex agro in hortum translati, poſt triennium vero in cæruleum immutati. Succiſa hirſuta & glabra, quæ non ita crebro obvia eſt, cæruleo, albo & rubello colore variat. Chamædrys quoque nota eſt C. B. P. 249. major repens flore albo & rubello in eadem planta, item ejusdem minor repens flore niveo *Pin. p.* 248. cujus quoque herba, ſi conferatur cum herba illius, cui flos ruber & ſubruber eſt, inſigniter albicat, id quod & in Origano ſylveſtri vulgari purpureo & albo notabile eſt, aliisque vegetabilibus innumeris, quorum alterum altero colore ſtabilius. Keiri luteum magno flore ſimpl. & pleno RUPP. *Fl. Jenenſ. p.* 60. hortulanis Güldenlack audiens, colore purpureo & aureo variat apud Batavos, at ſolo noſtro mandatum florem plenum paulatim rarioribus petalis inſtructum, & tandem loco hujus ſimplicem recipit, eum-

que non amplius purpureum nec aureum, ſed luteum, qualis eſt vulgari; & hac demum in ſimplicitate ſemina rite perficit, quæ in ſumma floris plenitudine ei ſunt nulla. Ranunculi habemus Aſiatici ſpeciem aliquam, quæ ad nos allata primo anno florem profert luteum, morbidum, monſtroſum & non plenum, anno ſecundo plenum ex luteo & rubro mixtum, poſtea vero plane rubrum pleniſſimum & permanentem, cum hortis noſtris planta adſuevit. Betonica purpurea & alba, ſed hæc rarius, invenitur. De Althæa roſea Sinenſium flore ſimplici & multiplici ejusque coloris variatione, deque aliis in præſens nihil addo. Vid. Dn. HALLERI *Diſſ. de methodico ſtudio Botanices absque præceptore p. 22.*

SECTIO II.

DE LILII CONVALLIUM PRINCIPIIS MEDICIS.

Σύνοψις.

§. 1. Exploratio Radicis, Caulis, Foliorum, Floris & Baccæ Lil. convallium per Guſtum.
§. 2. 3. Per Olfactum.
§. 4. Partis Volatilis &
§. 5. Amaritiei, per miſturam cum liq. ſalinis acidis alcalicis & mediis.
§. 6. Partis fixioris, quæ ſternutamenta movet, & totius plantæ analyſis per deſtillationem.

§. I.

Tranſeo, ut ſcopo meo propior fiam, ad Elementa plantæ noſtræ hac Sectione explicanda, uſurus variis quæ natura & ars ſuppeditat adminiculis, quorum primum ſit *Guſtatus.* Experitur autem lingua in radice ad ſimilitudinem radicis graminis configurata, in caule

Et ⊟ alcali fixum lut. colore is inficiunt ut ex Rhabarbaro. Vid. Diar. pract. T. III.

le & foliis, ſi præſertim planta menſe Aprili cum primum progerminat, & antequam florem fert, e terra evellatur, inſignem amaritiem, quæ in flore recenti dentibus comminuto levior multo deprehenditur, quam in ſiccato. Baccæ, de quibus hic maxime agitur, pulpam præbent & acinos; illa ſapore donata eſt ſubdulci & aliquantum amaro, hi vero partim ut radix & folia, ſed magis, amaro, partim cum lentibus, piſis, ſimilibusque leguminibus communi. Pulpa ſalivam luteo colore inficit, ut Ari baccæ Auguſto maturæ, aliæque.

§. II.

Olfactus organon ſingulari jucundiſſimoque odore flores afficiunt, qui vero ipſi ſeminali ſua, quam exhalant, aura, juſto affluentius hauſta, cumque ſanguine communicata, vaſa nimis expandendo ac inprimis cerebri arterioſa, lædere poſſunt & quaſi inebriare, & omnium quidem facillime hypochondriacos hyſtericasque, quibus, ob ademtum lumen & inde natum inquinamentum humorum mucidum, vaſa extima minus pervia corporisque peripheria obſtructa eſt, hincque aër quoque vitalis ob ſecretiones & excretiones retardatas indigeſtus & craſſus, jam antea in toto corpore dominatur; quod celebris quidam medicus in ſe ipſo expertus eſt, cum florum recentium copiam in cubiculum importaſſet, ea enim nocte temulentia illum ingens inceſſit, fuiſſetque ei metuenda ſuffocatio, ni a ſuis in purum aërem eſſet delatus. Notandum hoc ipſum eſt de Lilio albo, floribus Iaſmini, Hyacinthi Indici tuberoſi, Mali Aurantiæ, aliisque ſuaveolentibus. Continet quoque tale quid radix Angelicæ, quæ ſi recens & nativarum virium plena ſpiritu vini extrahatur, moſchum olet, quo odoramento delectatis nonnullis, eodem plane modo hac extractione

captatos pedes comperi, acſi vino liberalius ſe ingurgitaſſent. Et minime dubitandum eſt, quin artificibus, quos vitæ genus odoribus alligavit, maxime, ſi nocivus graveolensque alius, qualis carbonum candentium eſt, acceſſerit, & qui inter ſe, excepta parcioris ſalis volatilis mediæ naturæ acceſſione, ſola ſubtilitate & craſſitudine differunt, creber eorum hauſtus officiat, caput potiſſimum, ſpirituum officinam, adoriendo, & phantaſiam moresque pervertendo, ita ut ſubinde non difficile ſit cui arti addicti ſint, hariolari. Vid. RAMAZZINI *de Morbis Artificum cap. XIII.* HOFMANNI *Diſſ. de Opiatorum operandi ratione* §. 20. & quæ præterea ex variis Auctoribus congeſſit exempla E. KOENIG *R. Vegetabil. P. I. p. 586. ſeq.* Sed redeamus ex diverticulo in viam, & adhuc annotemus, ſuavem, quem diximus, odorem, conciſis & contuſis floribus in ingrationem abire, cujus hæc videtur eſſe ratio, quia eo pacto minuti eorum tubuli dilacerantur, & groſſiores cum tenuioribus particulæ, ſoluta compage in auras rapiuntur, naresque ſimul feriunt. Baccæ integræ non olent, ſi vero in pulverem redigantur, eſt illis quoque proprii plantæ odoris aliquid, ſed is, quia craſſiores baccis inſunt particulæ, non ita ſuavis, pulpæque tantum tribuendus, nullus enim notabilis in ſemine, cujus ſub oſſea duritie fixum totius plantæ compendium latitat, occurrit odor, cum ſiccum eſt, ejusque principia menſtruo aliquo nondum ſoluta.

§. III.

Neque ſilentio prætereundus eſt errhino-ptarmicus effectus, quem naribus immiſſi ſiccati flores, &, teſte CAMERARIO *libro ſupra citato*, radices quoque exerunt. Adde hisce & baccas, quarum pulvis idem, ut inveni, præſtat.

§. IV.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

§. IV.

His præmiſſis apparet, tria præcipue in planta noſtra eſſe attentione digna, primum *Volatile*, unde odor, deinde *Amarorem*, præterea fixiores illas partes a quibus *Sternutatio* dependet, in quorum naturam curatius inquirendum eſt, quo limpidiores poſtmodo evadant virtutum fontes. *Volatile* principium, quod primo loco conſiderandum, natura plantæ noſtræ floribus præcipue largiſſime impertita eſt, mereturque nominari ſpiritus ei peculiaris ſulfureo-ſalinus, ſeu aura ſeminalis ſubtiliſſima & fugaciſſima, quæ flore aperto ſub prægnationis actu copioſe in aërem evaporatur. Ex reſoluto tenuiſſimoque oleo, quod & ſulfur Phyſicis audit, conſtare hunc fragrantiſſimum odorem, dubium eſſe nequit animadvertenti, odoratis omnibus commune oleum innumeris modis partibus eorum intertextum, quod, cum periit ejus ſubtiliſſima pars ſeu ſpiritus rector, nihil jam in univerſum proprii plantæ odoris oſtendit reliquum. Olei hujus pars tenuiſſima, vi calidi aëris in ſubtiliſſimas particulas difflata, nulli paret arti aërique relinquenda eſt, pars paululum craſſior liquori inhærens aquam & ſpiritum conſtituit, ſubtilium terrearum vero tenaciumque particularum vinculis implicita, ſub pingui forma oleum ſiſtit ætherium. Sub pellicula baccæ latens pulpa ſpiritus hujus portionem quoque accepit, ſed fixioribus partibus irretitam, quæ eo magis ſe manifeſtat, ſi baccarum pulverem vitro orificii anguſti concluſum naribus applicueris, & præterea, ſi eundem convenienti menſtruo reſolveris. Nec eo carent acina, licet ſub denſiori eorum coagulo non ita aperte olfactui ſeſe offerat, niſi pariter ſolvente emolliantur, quod & de radice eſt tenendum. Præter oleum, & ſal enixum ſubtiliſſimum, na-

turalem volatilis plantæ ingreditur compoſitionem, quod eadem qua oleum rapiditate aufugit, ut adeo mirum non ſit odoratiſſimi hujus oleoſi & ſalini ſpiritus in floribus ſiccatis nihil remanere, quale diſpendium nativarum virium in floribus Violæ martiæ, Citrei fructus corio, herba Cochleariæ, exſiccatis, conſimilibusque etiam experimur, perſpicientes quid ex iis ad uſum medicum redundet, ſi ex ſiccatis volatile deſtillando extrahere ſit animus. De facili fragrantiæ ex ſale volatili hoc oleoſo natæ deſtructione per acida & alcalia, §. *ſeq.* aget.

§. V.

Secundo *Amarities* plantæ noſtræ inſpicienda eſt, quam omnes ejus partes fovent, ut §. *I.* vidimus. Naturam hujus qualitatis ut eo diſtinctius capere poſſem, experimentis opus fuit, quæ in ſequentibus proponam. Affudi nimirum baccarum, quæ amaritie reliquis plantæ partibus antecellunt, pulveri Spiritum Vitrioli, atque animadverti, amaritiem cum odore hinc plane ſublatam, quod & mihi accidit pulvere cum Aceto Vini forti digeſto. Pariter eſſentia cum ſpiritu vini rectificato extracta, inſtillato Vitrioli Oleo, amaritiem depoſuit, ut & pulvis cum menſtruo hoc duplicato digeſtus. Eundem pulverem optime ſaturato Salis Tartari lixivio, cum aqua pluvia parato maceravi, calore debito adhibito, & amarorem pariter omnem cum maxima odoris parte ſenſi deperditum, quod & cum Spiritu Salis Ammoniaci, tam per ſal alcali fixum quam per calcem vivam deſtillato, inſtituta baccæ præparatæ extractione, fiebat, hoc unico excepto, quod hic odor plane periret. Reſiduum ex omnibus hiſce tentaminibus aqua elutum, nil niſi terra erat inanis & vacua. Adhibui poſtea quoque Salia Salſa.

Pri-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB
DFG

Primum inter ea locum tenebat Sal Ammoniacum, cujus flores per ſolutionem & depurationem aqua pluvia reſolvi, baccaſque in pulverem redactas ſalino huic liquori conjunxi, qui, facta leni in vitro clauſo digeſtione, praeter ſuam ex ſale ammoniaco acrimoniam, nativam pulveris amaritiem odoremque exhibuit. Secundum ex ſalibus mediis erat Terra Foliata Tartari, quæ aqua pluvia ſoluta, eundem in pulvere baccæ ſiſtebat effectum. Arcanum hoc tartari ſal ſequebantur Salia Amara, quorum e numero ſelegi Sal Sedlicenſe, Sal Mirabile GLAUBERI, tam ex nitri quam ex ſalis communis terra acido vitriolico connubio juncta generari ſolitum, & Sal Polychreſtum SEIGNETTE (*), obſervavique, eorum omnium ſolutionem, eodem modo præter ſaporem ſibi congenitum in extracto continuiſſe proprium baccæ amarorem & odorem. Quoniam itaque hinc pateſcit, acidis & alcalibus puris amarum cum odore deſtrui, mediæ vero naturæ ſalibus ſociatum ſervari; ſufficientem colligendi rationem videbar mihi conſecutus, mediæ naturae ſal quoddam in compoſitionem herbæ noſtræ ingredi, cui, accedente ſulfureo principio, natales debeat ejus ſapor.

§. VI. Tertio

(*) Salis hujus (de quo præter alios, nonnulla vid. JUNCKERI *Chemiæ T. I. p. 557.*) deſcriptionem, quia non omnibus nota eſt, occaſione oblata, cum Benevolo Lectore communicabo: Recipe Sodæ Hiſpanicae libras duas, Cremoris Tartari libram unam, Olei Vitrioli uncias ſex; ex ſoda Hiſpanica per ſolutionem cum aqua communi fac lixivium, filtra, ut carbones ceteraque ei inhærentia heterogenea ſeparentur. Huic lixivio vaſi ferreo infuſo, ad ignem bullienti, adde paulatim cre-

§. VI.

Tertio in Lilio convallium notabile eſt, quod *Sternutamenta* evocet, & cum hic effectus inter ipſum & alias plantas communis ſit, ex. gr. Arnicam SCHROEDERI, Aſarum, Majoranam, quibus ſiccatis odor ſuus manet, indicatque ex alia partium miſcela fixius ſui generis ſulfur copioſioresque & nonnihil ſtabiliores ſalinas volatiles acres particulas obtigiſſe, videndum unde in noſtra planta ſit derivandus, cui ea vis inhæret, etiamſi, ſimul ac fuit ſiccata, ſuam fragrantiam depoſuerit. Sternutationem vero a ſale plantæ provenire, jam

---

cremorem tartari, parique modo oleum vitrioli inſtilla, donec in fine operis omnis inter mixta pugna ceſſet, obſerveſque guſtu, debitam amaritiem ex contrariorum juſto pondere junctorum unione prognatam. Lixivium hoc inſpiſſa ad ſiccitatem, ſalque remanens in crucibulo leniter calcinatum aqua ſolve, evaporanda, donec cuticula appareat. Hoc facto ad aërem frigidum cryſtallis concreſcet magnis ~~angularibus~~ [multangulis s. polygonis], quas ſiccatas uſui ſervabis. Poteſt quoque ſali medio ex tartari cremore & ſoda Hiſpanica parato, ſub calcinatione in crucibulo addi oleum vitrioli. Docet vero idem ſal faciliori via componere *NEUMANN* in Tr. *von denen IV. ſubject. chymicis, Nitro, Sulfure, Antimonio und Marte. p. 92.* ubi de nitro agitur, nempe ex nitri, ſulfuris, cryſtallorum tartari anatica portione mixtis, in crucibulo ſucceſſive detonatis, & de reliquo, ut dictum eſt, tractatis. Sed optimus ſal hoc parandi modus eſt, ut recipiatur ad lixivii ſodæ Hiſpanicæ, bene per filtrum depurati, tantum cremoris tartari, quantum ſufficit ad ſaturationem perfectam, obſervando porro, ut copia majori ſemper præparetur, nec nimium humidi evaporetur, quo cryſtalli magnæ poſſint generari.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

jam non amplius eſt obſcurum, huncque mediorum ordini accenſendum eſſe, chymica demonſtrat analyſis, a WEDELIO, cujus vid. *Compend. chymic. p. 49.* in floribus ſiccis inſtituta, hujus enim ope facta igne arenæ per retortam vitream deſtillatione, ſpiritus ſalinus volatilis & nonnihil acidus cum oleo empyrevmatico, multo pariter ſale volatili inſtructo, in conſpectum venere, ex quo etiam elucet, eſſe ſal hoc alcalicum magis quam acidum, acidumque ſolummodo inſervire urinoſo paululum ligando, quare & ſecundum obſervationem BURDELINI, *dans l'Extrait des Regiſtres de l'Acad. Royale des Sciences*, TURNEFORTIUS *Hiſt. des Plantes des Environs de Paris. p. 485.* aliquantum cum ſale ammoniaco convenire recte aſſeruit. Quamvis enim poſt longam florum macerationem cum copioſo ſale volatili & oleo multus acidus liquor emergat; is tamen partim magis videtur artificioſæ fermentationi internæ & miſcelæ reſolutioni phyſicæ natales debere, quam integris floribus, ex quibus de ſpecificis virtutibus medicis judicandum. Dicti ſalis partem maxime volatilem ſulfurque ſubtiliſſimum adunata, tempore florendi planta noſtra cum aëre hauſto expirat, naribusque gratiſſimum ſal volatile oleoſum ſiſtit, reliqua vero fixiora retinet acidis & terreis detenta vinculis, quæ in arillis baccæ præ reliquis plantæ partibus potentia. Nullum profecto ex ſolventibus §. *anteced.* allegatis in baccarum extractione ſalis ammoniaci depurati ſolutione aquea exactius protulit plantæ odorem, quia ſalinæ particulæ hujus ſalis in digeſtione levitatem per aquam nactæ cum ſulfureis ſimul evolare, quæ elevatio ſalis ammoniaci a nemine, credo, in dubium revocabitur perpendente adhuc quod mihi accidit, ipſum nimirum

ſal a deſtillatione ſpiritus ſalis ammoniaci urinoſi,facta cum cinerum clavellat. juſto pondere, reſiduum, à SYLVIO digeſtivum vocatum, cum, aqua ſimplici ſolutum vitroque ampli orificii ultra dimidium repleto infuſum, faſciculo chartarum forte opertum aliquamdiu relinqueretur, contraxiſſe volatilitatem, multaque faſciculi folia penetraſſe, ita ut ſal ſuperius, quod imbiberant, ejusdem cum inferiore in lixivio contento eſſet ſaporis medii. Patet vero per ſe, ingredi in mixtionem herbarum acidum univerſale, per quod, ut medium inter volatile & fixum, natura compingit & ſolvit omnia, atque id ipſum plantæ appropriatum absque ignis tortura ingenti quoque evaporari, BORRICHII experimento in *Act. Hafnienſ.* Th. BARTHOLINI *Ann.* 1671 & 1672. *Obſ.* 69. exque hiſce in BONETI *Medic. Septentrion.* p. 941. per Gallii lutei flores probatur, qui, recentisſime avulſi & ſubitæ deſtillationi ſubjecti exhibent acidum liquorem non expectata fermentatione ulla, quod quidem acidum parcius plantæ noſtræ conceſſum, ſufficere tamen ejus deſtinationi potuit, nimirum ut ſali volatili ſociatum odoramen præberet miniſtrante in flore recenti phlegmate, de cetero vero omnibus partibus ſtabilitatem conciliaret cuique earum convenientem. Nulla quoque hac in cauſa de ſale volatili plantarum nativo ſupereſſe dubitatio poteſt, cum non ſolum alcali nativum dari jam notum ſit omnibus, ſed & fosſile ſal ammoniacum, teſtantibus *Act. Lipſ. Ann.* 1682. & porro prolatis a KOENIG *Regn. mineral. p.* 356. quæ ut ſal culinarum & nitrum, a vegetabilibus attracta atque digeſta, majorem induunt volatilitatem, de qua transmutatione videatur pluribus *l' Extrait des Regiſtres de l' Academie Royale des Sciences de Paris,*

Leibnitii miscellanea B. II. p 380.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

76 27

Tournefort *Preface de l' Hiſtoire des Plantes, qui naiſſent aux Environs de Paris*, Henckelii *Flora Saturnizans*, Boerhaave *Elementa Chemiæ*.

SECTIO III.

DE USU LILII CONVALLIUM MEDICO.

Σύνοψις.

§. 1. Uſus Floris Lil. Convall. ab experientia & ratione derivatus, in tono roborando, motibus ſedandis, humoribus corrigendis.

§. 2. 3. 4. 5. Ex Flore Præparata & Compoſita varia. Foliorum uſus.

§. 6. Baccæ uſus,

§. 7. In Epilepſia;

§. 8. In variis morbis ſpasmoticis; Contra Vermes, Acidum & Mucum inteſtinorum & totius maſſ. ſangu., Vomitum, Colicam, Tormina, Flatulentiam Diarrhoeam, Dyſenteriam, Malum hypoch. & hyſteric.

§. 9. Febres intermittentes.

§. 10. 11. 12. Tempus Baccam colligendi. Modus aſſervandi, & exhibendi ratio multiformis.

§. 13. Uſus externus.

§. 14. Epilogus.

§. I.

Uſum rerum experientia formavit, quæ fida magiſtra & in hac materia unice conſulenda eſt, modum plantam noſtram rite adhibendi reſpicientibus. Sive enim plantæ elementa, ſive applicationem eorum conſideres, empiriam invenies ubique quæ produxit rationem, exque uno plura diſcendi monſtravit viam. Obſervarunt autem Medici in floribus, qui ex omnibus plantæ partibus vel maxime in ſenſus incurrunt, atque hactenus in officinis uſitatiſſimi fuerunt, ſingularem cum ſpiritibus noſtris convenientiam, qua efficiente labaſcentes vires refocillare, exhauſtos ſpiritus ſale ſuo volatili oleoſo recreare, & animæ quaſi addere animam

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

lucemque valent. Proinde exhibuerunt eos variis in morbis, ubi, ex læſa cerebri functione in ſecretionibus & excretionibus, nervorum & ſpirituum languor, ſanguinis lenti circa caput & pectus remora, hinc debilis illius in partes extimas impulſus, atque ad ſtaſes proclivitas occurrit, vel ubi eæ jam factæ, quales ſunt apoplexia, paralyſis, vertigo, lipothymia, memoriæ debilitas, loquela amiſſa, artuum tremor, catarrhi, ceteræque motus ſenſuumque tam internorum quam externorum infirmitates. Imo & in epilepſia, ubi irregularis ſpirituum motus, violenta partium contractio & ſuccedens relaxatio accuſanda eſt, uſus haud contemnendi antispasmotici fuiſſe deprehenſi ſunt, per ſuum potisſimum ſulfur volatile irritatam naturam ad motuum temperantiam & æqualitatem invitando, peccantemque materiam per amaritiem ſuam corrigendo, quamvis & hoc in morbo, ſi hæreditarius, ſi a capitis mala conformatione ortus, ſi conſuetudine nimium obfirmatus, & in apoplexia naturæ vires ſua vehementia ſuperante, ſimiliter ut omnia medicamenta cæteroquin utilia, medentium votis non reſpondeant. Et multum ſane ægris prodeſſe queunt hi flores, vi ſua reſolvente nervina & analeptica, cum in manibus ſunt medici, recte elementa eorum, morborum genium ſeu indolem, ægrorum temperamentum, medendique εὐκαιρίαν perſpicientis, nec negligentis reliqua artis præſidia, quæ ex modo dictis formata methodus in quovis individuo obſervanda eſſe imperat.

§. II.

Variis modis *Flos* cedit in uſum; at notandum, præparata ex eo ob volatilis principii fugacitatem ſtudioſe aſſervari, atque quotannis nova eſſe debere.

Re-

Recens cum duplo aut triplo ſacchari in mortario ſubactus *Conſervae* deſtinatur, quæ quidem ob amarorem florum ingratior exiſtit, uſus vero haud ſpernendi.

Siccatus vitroque clauſo reconditus *inter errhinoptarmica* primarium obtinet locum, ſale ſuo utplurimum alcalino mucum glandularum membranæ pituitariæ reſolvendo & fibrillas nerveas ſtimulando, quo ſenſu moleſto vitale principium excitatur ad ſal rodens affuſo copioſiore ſero diluendum, perque ſternutationem cum muco ex naſi antris ejiciendum.

Succus ex floribus recentibus rore madidis expresſus, vitroque optime obturato aſſervatus, quia facillime reſolvitur & putreſcit, viresque ſuas perdit, oculorum inflammationem ſanat atque caliginem. Eadem virtus ſucco tribuitur, qui inſtar olei ex floribus eliquatus colligitur, poſtquam iis repletum vas clauſumque menſtruo ſpatio vel ultra in acervo formicarum aut cella defoſſum fuit, qui ipſe quoque in ventris torminibus, ad podagræ dolores, cutisque varia vitia, debita cautione adhibita, eſſe poteſt ſalutaris.

Aqua ſimplex ex floribus cum rore majali deſtillata, eademque novis floribus ſæpius affuſa & per alembicum acta, ob ſulfuris abundantiam inſigniter antiſpaſtica & antepileptica eſt, valens ſedare efferas ſpirituum commotiones. Recipiendi vero & hic & in aliis aquis vinoſis ſpiritibusque integri flores, ſi odoris ſaporisque ſuavitatem conſervare ſtudeas, nam conciſi & contuſi nonnihil crasſius quoque ſulfur ex ſuis viſceribus dimittunt, quod ipſum tamen, licet naribus linguæque non adeo arrideat, ob vim antiſpaſticam majorem æſtimari meretur.

Paratur quoque ex floribus recentibus vino generoſo maceratis prævia deſtillatione & cohobatione *Aqua vinoſa* odoratiſſima & ſapidiſſima, quæ ſpiritus reficiendo egregie naturam roborat, in debellandis infirmitatibus a ſpirituum inopia oriundis. Componit etiam præterea parte ſua volatili ſulfurea in morbis, quibus σπασμῶδες quid ineſt, cum antecedente aqua ſimplici ſpirituum tumultus, atque ita adjumento eſt naturæ in dirigendis ad juſtam harmoniam motibus vitalibus.

§. III.

Proſtat porro *Spiritus* Lilii convallium, de quo HOFMANNVS *in Clave pharmac. Schrœderiana L. IV. Sect. 1. §. 103.* admirandam virtutem prædicat, fitque deſtillando ex ſucco in quem flores abeunt vaſe clauſo per menſium aliquot ſpatium in terra ſepulti, aut alio loco frigidiori aſſervati, perque fermentationem internam reſoluti. Similem WEDELIVS *Compend. Chym. p. 49.* allegat, quem flores per hebdomadas aliquot in retorta iis ad collum uſque adimpleta relicti, inque putrilaginem redacti, fundunt, phlegmaticum & urinoſum, qui vero, ut & antecedens, ſaporem, odorem vireſque plantæ exactius refert, adjectis floribus recentibus rectificatus; quod & valet de ſpiritu ſalino volatili empyrevmatico, igne arenæ ex floribus ſiccis expulſo, quem idem WEDELIVS *l. c.* propoſuit, quive, ſine addito novo florum recentium principio volatili, ſpecificæ plantæ virtutis contineret plane nihil. Per abſtractionem paratur alius, cum ſpiritus vini a recentibus floribus, aliquoties eundem ſpiritum floribus novis addendo, deſtillatur, qui, virtutibus florum, ex volatili eorum principio ortis, prægnans, decenter adhibitus, in dictis ſpirituum

∇ vinosa ex vino veteri et floribus ... Alia refert Consil.
[illegible] Lucii [illegible] senem quendam ~~[illegible]~~ oculos
confirmasse, lavando, in senectute [illegible] [illegible]
[illegible].

r. lil. convall. in odontalgia phlegmatica narib. attract. praesentissimum remedium.

rituum vitiis tollendis multæ eſt utilitatis, tam interne, quam externe odoratus organo admotus. Commemorandus quoque hic eſt ſpiritus, qui cum additamento mellis vel ſacchari per fermentationem impetratur, plantæ viribus ſpirituque nativo volatili eo inſtructior, ſi ab initio proceſſus, loco aquæ ſimplicis, aqua Lil. convallium in compoſitionem recipiatur, ſpirituſque deſtillatus a novis floribus abſtrahatur.

§. IV.

Ad uſum externum deſtinatum eſt a veteribus Medicis *Oleum*, ex infuſione florum recentium cum oleo veteri emergens; ſed hoc facile caremus, cum ejus ſortis nervina nobis ſint multo potentiora, quorumque partes non adeo fugaces exiſtunt. Efficacius eſt, externe & interne adhibitum, oleum florum æthereum, quod LENTILIUS *in Append. ad Ann. V. & VI. Decur. III. Ephemerid. N. C. p. 117.* ex floribus non contuſis una cum ſuis antheris affuſo aquae propriæ quadruplo docet parare, odoratiſſimum quidem, ſed quia parcius obtinetur, majoris pretii, inque tot ejusdem virtutis oleorum minus ſumtuoſorum abundantia, laborem non compenſans. Tentandum hic eſſet, an modo, quem Societas Regia Pariſienſis propoſuit, oleum tertia ſui parte augeri poſſit, digerendo flores in vaſe optime obturato quindecim vel plurium dierum ſpatio, additis, ut putredo avertatur, guttulis aliquot olei vitrioli, inque ipſa deſtillatione floribus novis, ſic fragrantiſſimis oleis & florum noſtrorum & Roſarum, Jaſmini, Mari veri officinarum & ſimilium facilius potiremur.

De *Sale volatili* ex floribus penetrantiſſimo vid. WEDELIUS *de Sale volatili plantarum p. 259.*

ETT-

Ettmvllervs ſpiritum poſt fermentationem ex floribus deſtillatum, floribus rore matutino adhuc ebriis affundit, exque iis *Eſſentiam* elicit analepticam, ſolo ſpiritu potentiorem.

Laudandum quoque eſt merito *Acetum* Lilii convallium, crebro novis floribus affuſum, in ſpirituum diſſipatione ex ſanguinis efferveſcentia nimia vel naribus, vel cum ſacculis pulſibus applicandum.

Extractum florum tam ſiccorum quam recentium cum ſpiritu vini, ceu effœtum rejicit Lvdovici in *Diſſ. pharmac.*, nec eundum inficias, volatile oleoſo-ſalinum evaporatione in auras abiiſſe, reſiduis ſolummodo craſſioribus amariſque partibus, quas ſi deſideras, rectius ex floribus recentibus, ut & ex tota planta recenti, menſe Aprili, antequam flos in conſpectum prodit, vino maceratis, extrahes, minime conqueſturus operam te luſiſſe, ſi extractum hoc, leni igne ad juſtam conſiſtentiam perductum, aqua propria fragrante affuſa ægris exhibueris; de quo vero utili medicamento, quia ex baccis prodit virtutibus præſtantius, infra erit locus dicendi commodus.

§. V.

Compoſitiones varias, errhino-ptarmicorum pulverum ingrediuntur Flores Lilii convallium, nec facile invenietur pulvis, cui non vel baſeos loco, vel ut ingrediens principale additi fuerint, quorum delineationes multiplices dedere Materiæ medicæ Scriptores. Depoſcunt vero flores noſtri deſiccati & ob ingratiorem odorem, Nicotianæ odori, ut Lvdovici *l. c.* monet, ſimilem, & effectum valde ſtimulantem, qui quidem in radice minor eſt, additionem congenerum leniorum,

cepha-

31

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

cephalicorumque, quibus eſt volatile ſtabilius, quem ad finem pulveres hi ſub uſu imbui quoque poſſunt vel aqua vel ſpiritu, vel & oleo æthereo Lilii convallium. Sumuntur præterea flores, ſed rarius, in pulveribus internis cephalicis & antepilepticis, de quibus inter alios vid. CHARAS *in Pharmacopœia Regia.* Aqua & Spiritus omnes fere ingrediuntur aquas antepilepticas & apoplecticas compoſitas, quibus naturam tam a futuris quam præſentibus malis liberare conantur medici, quales ſunt Aqua apoplectica ZWELFERI, WEDELII, LVDOVICI, Aqua hirundinum, carbunculi, epileptica LANGII. ETTMVLLERVS Spiritum per fermentationem paratum, uti alii Spiritum Roſarum, adhibet in extractione Eſſentiæ Ambræ, quæ egregie ſpiritus corroborat, ſicque aphrodiſiaca eſt, auribus tinnitu & ſurditate laborantibus cum goſſypio immiſſa ſubvenit, inſtillataque linguæ in aphonia. Miſceri poteſt Spiritus Lil. convallium cum Spiritu Vitrioli Volatili dulci (*) ut medicamentum volatile antapoplecticum emer-

(*) Hoc medicamentum ſpecioſis paſſim nominibus inclaruit, modo enim e. gr. Panacea, modo Quinta Eſſentia Vegetabilis audit, fitque ſequenti modo: Recipe Olei Vitrioli optime dephlegmati, Spiritus Vini Gallici rectificatiſſimi, partes æquales; Oleum vitrioli affunde guttatim ſpiritui vini, deſtillaque leni igne, ſic in vaſe recipiente duos videbis liquores, quorum ſuperior eſt Spiritus Vitrioli Volatilis dulcis. Hunc ſi acido ſuo adhuc magis privare velis, affunde paulatim ſal tartari aqua ſimplici ſolutum; ſed hoc pacto multum amittitur. Variæ ſunt & miræ ſpiritus hujus proprietates, quas hic recenſere longum nimis foret. Hoc

emergat; deſtillati item Lilii conuallium liquores, Liquori anodyno HOFMANNI addi, ut ſpiritus & aqua antiſpaſtica efficax inde emergant. Proſtat quoque in *Miſc. Acad. N. C. Ann. VI. p.* 36. CNOEFFELII ſpiritus ſedativus ſimplex & compoſitus, qui ſubſtantiæ Lilii convallium volatili ſuas potisſimum debent vires. Nota hic quoque LENTILII Sal volatile oleoſum ex methodo JACKSONI paratum *Jatromnemat. p.* 374. De aliis vid. KOENIG *R. Vegetab. P. I. p.* 901. *P. II. p.* 176. Hæcque de Floribus noſtris attuliſſe ſufficiat; quis enim enumeraret plurima illa medicamenta, quæ infirmorum ſolatio ex allatis medicus ſolers novit procreare?

De *Foliorum* uſu quid afferat CARRICHTERVS, vid. *Cap. I.* des Teutſchen Kräuterbuchs.

§. VI.

Tranſeo ad *Baccam* Lilii convallium, de cujus virtutibus, quantum mihi innotuere, hac in Diſſertatione præ aliis plantæ partibus nonnulla afferre conſtitui, exemplaque, quæ mihi experientia ſuggesſit, cum *B. L.* communicare. Notandum ab initio, paucos eſſe medicos, qui ei inter ſua remedia locum conceſſere, & a Recentioribus uſum illius penitus negligi. Ex Antiquioribus CARRICHTERVS, ſedulus ſuo modo plantarum indagator, non ſine multo elogio baccæ mentionem fecit, eique eandem, quæ flori adſcribitur, cephalicam virtutem tribuit. *Joh.* POPPIVS in ſanguine purificando & temperando pulverem illius commendat dra-

---

ſolum addo, a nonnullis adhiberi ad Oleum rubrum BASILII VALENTINI, ſeu Oleum Vitrioli dulce parandum, quod tantis encomiis ornarunt chymiatri.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

drachmæ unius pondere exhibitum; in eryſipelate tam interne eodem utitur, quam externe cataplasmatis forma, & theriaca mixtum carbunculis peſtilentibus eum mederi aſſerit, extra pariter applicitum. *Jac.* THEODORVS ut cephalicum medicamentum allegat baccas, ſaccharo conditas. Nec omnino falli hoſce Auctores tam elementorum evolutio, *Sect. II.* data, ex obſervatione analogorum docet, quam ulterius ex ipſius ſimplicis circumſpecta applicatione nata experimenta. Et primo quidem, ſi elementa reſpicias, ineſt baccæ idem, quem flos tenet, ſpiritus ſulfureus ſalinus, licet fixiore pulpæ acinorumque veſtitus compage, ex olei acidi terræque vi, in ſemine formando magis quam in reliquis plantæ partibus laxioribus efficaci, oriunda; idem ammoniaco ſuppar ſal craſſius ſternutamenta proritans; eadem pariter, & major adhuc ex peculiari ſulfuris ſalisque craſi prognata amarities. Hinc, ſi excitare ſegnes naturæ motus velis, opus erit extractione cum magis volatili ſalino Spiritu, fixiorem baccæ ſpiritum elevante, qualis ex floribus impetratur, unde facile aufugit & deſtillatur, inprimis ſi ei, ut ſupra dixi, robur majus per fermentationem & novam a floribus recentibus abſtractionem, ut & vini ſpiritu addito, acceſſerit, vel alio magis compoſito, junctaque inſuper juſta portione corrigentis e. gr. Salis volatilis Succini vel Cornu Cervi, aut ex his parati Liq. cornu cervi ſuccinati, aut Solutionis Salis Ammoniaci, Cinerumque clavellatorum. Et talia in forma ſicca, pulveri baccarum, hoc in caſu apponi quoque poſſunt. Sin ad ſedandos motus efferos intendas animum, bacca, ob copioſum quod continet ſulfur, fixioris indolis, per ſe erit ſufficiens. Quæ omnia, & plura alia, baccarum virtutis teſtimonium perhibentia, ex modo proferendis lcarius patebunt.

§. VII.

In *Epilepſia idiopathica*, a cauſa ideali vel alia non ſatis euidenti ortum habente, ſtato tempore, & nonnunquam ex ordine phaſium lunæ recurrente, exceptis iis caſibus quos §. I allegavi, beate defunctus Parens meus interdum baccas noſtræ plantæ utilisſimas deprehendit, nec me ipſum tentantem ſperatus deſtituit effectus. Præmiſimus, cum ægro neceſſarium judicabatur, ſanguinis detractionem, clyſterem emollientem & abſtergentem, vel laxans ex cholagogis, ut dicuntur, & melanagogis paratum; e. gr. Centaur. min. Manna, Rhabarb. Helleb. nigr. Senna, cum Mercurio dulci, vel & ex DIPPELII methodo (*) Sale mirabili GLAVBERI, quod, quia

(*) Methodus Autoris hujus, dum viveret, mihi conjunctiſſimi, in Epilepſia ſequens eſt: Exhibet laboranti ab initio Salis mirabilis GLAVBERI doſin; diebus ſequentibus duobus, bis de die, ea hora quæ prandium & cœnam præcedit, guttas viginti Elixiris ſui acidi polychreſti, vehiculo vel aquoſo vel vini dulcis, prout ægri natura requirit; die vero tertio & quarto, circa veſperam, Olei ſui antepileptici guttas 30-40. Hæcque medicamenta, ſi opus, dicto ordine ter quaterve repetit, cum optimo ſæpius levamine & reſtitutione afflicti. *Elixir acidum* hoc eſt: Recipe Olei Vitrioli rectificatiſſ. uncias duas, Spiritus Vini rectificatiſſ. libram unam, miſce paulatim, hocque ſpiritu duplicato in cucurbita vitrea arenæ impoſita, ſub leni ebullitione, ſpatio quadraginta octo horarum, extrahe Rad. Valerianæ ſylv. uncias duas, Seminis Fraxini unciam unam, Croci Auſtriaci unciam dimidiam, filtra dein & ſerva uſui. *Oleum antepilepticum ſ. animale* ita fit: Recipe Olei animalis cujuscunque fœtidi, vel ex ſanguine aut ſtercore humano, vel cornu cervi, vel ſan-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

quia multum aquæ in ſuum coagulum recipit, magis humectat, & reliquis amaris ſalibus præferri meretur, poſteaque, ubi fieri potuit, verſus paroxyſmum dedimus, cum vehiculo aquæ Lil. convallium vinoſæ vel utplurimum ſimplicis, pulveris baccarum ſcrupulum unum ad drachmam unam uſque, pro ægri ætate, aſcendendo, quam doſin quoque, prout eum lubebat, integram, vel partitam, aliquot horarum ſpatio ſumendam conceſſimus, eque re nata repetivimus, & ſic non raro magnum hunc morbum, Deo auxiliatore, ſublatum vidimus.

§. VIII.

Cumque tantum valeat efficere in epilepſia, jam non erit amplius dubio locus, prodeſſe quoque in aliis *Morbis convulſivis & ſpasmodicis*, ad componendam turbam ſpirituum animalium, naturæque motus ſopiendos, ut & varias morbidas materias, vi ſui ſalis & amaritiei, deſtruendas. Sic in necandis *Vermibus*, qui ſæpe tam in parvulis, quam ætate provectioribus convulſiones

---

ſanguine bovino petiti, quantum placet, terque calce viva recenti ſemper addita, rectifica ex cucurbita longiore, ut & odore gratius & colore album emergat; qui proceſſus multo brevior meliorque illo eſt, quem Autor ipſe primum docuit in Tractatu: *Vita animalis Morbus & Medicina*; & *Joh.* JUNCKERUS in *Diſſ. de hoc oleo, ceu Medicina efficaciſſima in motibus naturae exacerbatis Halæ Saxonum* 1718. edita. Oleum vero hocce, ni optime ab aëris acceſſu muniatur, uti ſpiritus cornu cervi, pariter luteum & tandem rubrum colorem facile recipit, novaque rectificatione eget.

nes epilepticas aliaque mira ſymptomata producunt, egregium baccæ noſtræ ſunt medicamentum, ob inſignem amaritudinem nulli ſpecificorum anthelminthicorum facile cedens, cumque abundet ſulphureo principio, id inſuper præcipuum habens, ut irregulares motus ſimul ſopiat; ſed opus hic eſt, enectos vel ſaltem commotos vermes mature interpoſito laxante aliquo, vel aloëtico, vel e mercurio dulci parato, vel ſalino amaro, quo etiam nomine ex compoſitis pilulæ Becherianæ correctæ, cum mercurio dulci mixtæ, utiliſſimæ ſunt, ex inteſtinorum canali proſcribere, ne novæ oriantur oeconomiæ vitalis turbæ. In morbis acutis ſpaſticis, inflammatoriis ſubinde & malignitatem vel veram vel mentitam alentibus, quorum vermes interdum præcipua ſunt cauſa, reliquis diaphoreticis, diluentibus, acidum abſorbentibus & reſolventibus ſalinis additus baccæ pulvis, cum euphoria vermes ἄνω & κάτω pellit. In *Acido inteſtinorum nimio*, indeque nata *Bile vitiata*, unde & Fæces alvi infantum ſæpe æruginoſi coloris acerrimæque ſunt, *Sanguinis acrimonia acida*, porro *Colica*, *Torminibus*, *Vomitu*, *Diarrhœa*, *Dyſenteria*, ſæpisſime ex eodem fonte natis, in *Motibus exacerbatis ſpasmatico-convulſivis Hyſtericarum & Hypochondriacorum*, quibus fere omnibus in ſua ſpirituali & corporea ataxia de *Flatulentia*, exundante acido, mucoque inde nato, vaſa corporis minima, & ſucceſſu temporis majora quoque, & omnium primo viſcera abdominis obſidente, graves ſunt querelæ, pulveribus antiſpaſmoticis, abſorbentibus & diapnoicis admiſtus baccarum pulvis exoptato eſt levamento, ſi, inter reliqua neceſſaria, debita quoque ratio habeatur evacuantium, quo caſu iterum laudandæ pilulæ Beche-

ria-

NB. coque quoque hanc Aloës solutionem, si mitescat magis, ita:
sal alcali vel et ♁ oleo addito; post coctionem subsidat.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

rianæ correctæ (*), tam per ſe, quam Gummi Ammoniaco, aliisque mixtæ, aut cum Liquore Splenetico SCHROEDERI, ut & Terræ Foliatæ Tartari, vel Spiritu Menthæ, Lil. convall. vel Aqua aliqua ſpirituoſa e. gr. Lil. convall., Cinnamomi, Meliſſæ, Veronicæ vinoſ., vel,

---

(*) Ex plurimis præſtantiſſimi hujus medicamenti, ad modum STAHLII correcti, deſcriptionibus paſſim evulgatis ſequentem compoſui, qua ſummo cum fructu hactenus fui uſus, mutata interdum ingredientium proportione, ex intentione medendi:

Recipe Gummi Hederæ. Juniperi. ana unciam dimidiam.
Terebinthinæ coctæ. drachmas duas.
Extracti Myrrhæ. drachmas quinque.
Cochleariæ. Cardui benedicti.
Abſinthii. ana unciam dimidiam.
Fumariæ. drachmas tres.
Alöes. drachmas quinque.
Centaurii minoris. unciam dimidiam.
Rhabarbari. Hellebori nigri. ana drachmas tres.

Miſce in phiala vel mortario, aquæ calenti immiſſo, lege artis. Doſis ordinaria pro adulto, ſcrupulus unus.

Extractum Alöes paratur per triplicem affuſionem aquæ fervidæ & ſubſidentiam, atque in fine admixtionem ad ex. gr. Alöes libram dimidiam, aceti deſtillati unciæ unius, ut reſina rite corrigatur & ſeparetur.

Extractum Myrrhæ fit humectando Myrrham aqua fervente & liquore nitri fixi, cujus e. gr. ad Myrrhæ libram dimidiam uncia una additur. Poſt dies aliquot maſſa hæc aqua fervente affuſa ſolvitur, & ſolutio ſervatur, quæ inſpiſſata ſiſtit Myrrhæ partem gummoſam, in vaſe relicta illius reſina.

Hel-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

vel, ſi res poſcat, ſimplici parato ſolutæ & guttatim datæ, quo caſu cum Elixire Baccarum, infra §. XII. præſcribendo, etiam uniri queunt.

§. IX.

In *Febribus intermittentibus*, ubi natura vario motuum apparatu in ſecretionum & exertionum augmentis id plerumque agit, ut liberet abdomen ſabur-

ra

Hellebori nigri Extractum ita præparatur: Recipe Fibras Radicis Hellebori nigri recentes, bene exſiccatas & groſſo modo conciſas, affunde aquam fervidam, digere per ſpatium unius diei, hancque affuſionem & digeſtionem repete, donec nihil amplius extrahatur. Hæ extractiones unitæ evaporentur ex parte & ſubſideant, remotaque quæ cecidit reſina, opus, etiam affuſa nova aqua, repetatur, donec nulla amplius fæx ad fundum deponatur, infuſumque fœtorem amiſerit, quod reſinæ purum poſtea inſpiſſatur ad juſtam extracti conſiſtentiam.

Rhabarbarum ſola aquæ fervidæ affuſione extrahitur.

Cochleariæ Extractum fit ex herba recente, cum aqua fervida macerando & decantando, dein etiam ſolicite cavendo, ne, calore majore, quam par eſt, ſal herbæ volatile ſub inſpiſſatione abigatur, parsque illius ad fundum cadens ut fex abjiciatur.

Extracta Centaurei minoris, Cardui benedicti, Fumariæ, Abſinthii, ex herbis recentibus cum vino parantur, usque evaporando & decantando, dum rite depurata appareant, fexque omnis ſeparata fuerit.

Gummi Hederæ, ſi purum, in pulverem tantum redigi debet; ſin ſtipitum & baccarum hederæ, aliorumque heterogeneorum nimium admixtum, depuretur aceto vini, & in Extracti formam redigatur.

Gummi Juniperi & Terebinthina cocta in pulveris forma adduntur.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

ra onuſtum materiæ indigeſtæ, plus minus tenacis, acidæ bilioſæque, vel in primis viis, vel viſceribus, quæ vena portæ intrat, ſedem ſuam habentis, ſub quo ipſo labore inordinato multa quoque ſolet pati, pulvis noſter tam in motibus nimiis ſufflaminandis, quam materia corrigenda, ſolidiſque partibus roborandis, ob ſuam amaritiem, contentaque ſalina alcalia & terreſtria, prævia decenti corporis per digerentia, incidentia, quibus ſemper addi poteſt, & laxantia præparatione, egregie ſe gerit, ita ut Cortice Peruviano facile carere poſſis. Ex bene multis, quæ in promtu ſunt, exemplis, duo tantum allegabo, ut inde pulveris febrifuga virtus eo magis eluceat. Mechanicus quidam ſexagenarius, multorum liberorum pater, morbis articularibus vagis, febribusque tam continuis quam intermittentibus ſæpius vexatus, poſtquam varios pro genio alacri in abuſu ſex rerum non naturalium admiſiſſet errores, ſudorem itidem pedum effuſum, quo natura ad multa mala ex corpore eliminanda utebatur, ejus pertæſus, ære uſto adſperſo repreſſiſſet, unde & eunti moleſtus in hiſce partibus pruritus remanſit, tempore verno corripitur pedum frigore, pulſu celeri, alvo obſtructa, manus in opere ſuo aquæ frigidæ immittit, & ad alvum aperiendam, bis de die, drachma dimidia nitri depurati aqua fontana frigida ſoluti utitur, quod ſui oblitus fecit, frigus enim dudum ſtudioſe ei fuit vitandum. Hæc ſequebatur Febris Tertiana, ægrum cephalalgia ingenti, & dolorifico inprimis ſpaſmo illius pedes afficiens. Die vacuo primo, alvus lei laxabatur; Salis Sedlicenſis drachmis ſex, & poſtea die febrili ante paroxyſmum utebatur pulvere ex Tartaro vitriolato & pulvere Baccarum Lilii convallium, ſudoreque veniente Mixtura ex Eſſ.

Scordii, Vincetoxici, Gentian. rubr. Card. benedicti & Elixire ex Spiritu vini, Terra foliata tartari, Ambra & Oleo Cinnammoni parato compoſita, quæ duo medicamenta quoque die vacuo alternabat. Poſt tres paroxysmos excretiones rite ſe habere, & minui morbus viſus eſt, ſicque dedi ante tempus paroxysmi bis pulveris Baccarum Lil. convallium drachmam dimidiam, quo facto febris ſublata, & ſanitas integritati reſtituta fuit. Altera obſervatio in Scriniario viginti annos nato mihi occurrit. Hic, cum in peregrinatione verſaretur, corripitur Febre Tertiana, quæ, per diætæ & medicationis vitia, valde anomala & aliquoties duplicata evaſit. Sub uſu ſalium digeſtivorum & infuſi Chamomillæ ordinem ſervavit, pulvisque Baccarum, poſt febrem & ante tempus inſultus adhibitus, morbum omnem depulit.

§. X.

Tempus colligendi Baccam eſt apud nos menſis September, quo, ut *Sect. I. §. 8.* indicavi, matureſcit. Decerpitur ex omnibus Lilii convallium ſpeciebus, optime autem ex iis, quæ mihi ordine tertia & quarta ſunt, utpote quibus ex loco natali major acceſſit virtus. Rarius quidem invenitur in convallibus, quia noſtra tempeſtate ſolus flos medicinalis, baccaque neglectui eſt, quod per ſe ceſſaret, ſi magis obſervaretur, & in numerum officinalium reciperetur. Baccæ collectæ leni calore exſiccantur, in *Pulverem* rediguntur, hicque vitro clauſo aſſervatur ad uſum. Quamvis enim iſtud ob craſſiora Baccæ principia minus neceſſarium forte videretur; res tamen ipſa me docuit diverſum,

cum

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

cum ex aëris liberi injuriis, quas jugi reſolutione & exhalatione partium ſubtiliorum baccæ infert, virium jactura mihi venerit.

§. XI.

Forma pulveris ſi non arrideat, uti poſſumus *Conſerva* Baccarum cum acinis probe contuſarum, aut pulverem conſerva Florum Lilii convallium excipere, vel alia, quæ magis palato blandiatur, & indicationi reſpondeat, ut Conſerva Florum Aurantiorum, Pæoniæ, Meliſſæ, Papaveris erratici, Paralyſeos, Tiliæ, ut & Sirup. Pæoniæ, Paralyſeos, Valerianæ ſylveſtris, Cortic. Aurantiorum, Menthæ, Conditaque addere, pro *Boli* vel *Electuarii* conſiſtentia. Pariter *Pilulæ* ex pulvere, uti ſolent ex pulvere Rhabarbari fieri, parari queunt, recipiendo ad pulveris drachmam unam, mucilaginis Tragacanthæ ſcrupulum quaſi dimidium, & conſpergi pulvere Lycopodii, Liquiritiæ vel Cinnanomi, ut & facilius deglutiatur pulvis, & ſapor illius amarus involvatur. *Trochiſcis* item aptus eſt, ſi ei Tragacanthæ mucilago jungatnr, aut, ſi Saccharum, *Rotulis*, licet utrumque delicatulis minus gratum futurum ſit medicamentum.

§. XII.

Eſſentia cum Spiritu vini vel & Lilii convallium ex pulvere emergit, quam non ita ſpirituoſam, cum Aqua Lil. convallium vinoſa impetrabis. Nec Aquæ communi vel ſimplici Lilii convallium repugnat, & in eam pari modo tam amaritiem, quam colorem rubrum emittit; quare etiam *Theſſorme*, cum aqua ſimplici paratum *Infuſum*, tam ex Floribus quam Bacca in pulverem redacta, non contemnendum eſt, ſi quidem ægri ſaporem non horreant. Namque natura ita hoc in fructu tem-

peravit ſale ſulfur, ut facile omnibus ſe ſocient liquoribus, integra ſervata virtute nativa, modo illi non fuerint efficaciſſimi alcalini acidique ſaturati, ut *Sect. II. §.* V. habuimus. Et cum tam facile reſolubilis ſit virtus illius, tamque promte cum maſſa humorum noſtrorum communicetur, hinc etiam inter reliqua remedii utilitas cognoſcitur. Ex bacca recenti, acinis bene contuſis, cum vino &c. *Extractum* paratur, quo multis in morbis cum ſucceſſu licet uti, ſoluto Aqua Lil. convall. vinoſa vel communi, & addita Terra foliata vel tartari vel ſalis nitri, ut inde fiat *Elixir* antiſpaſticum & magis aperitivum, hunc in modum: Recipe Extracti Bacc. Lil. convall. drachmam unam, Arcani Tartari tantundem, Aquae Lil. convall. drachmas ſex. M. Doſis gutt. 30-60. vel ultra. Miſceri, ſi libitum Medico fuerit, pro morbi habitu, hæc ſolutio poteſt aliis ſalibus e. gr. Oxyſale diaphoretico *Angeli* SALÆ, Sale mirabili GLAVBERI, Sale SEIGNETTE, Sale Cardui benedicti, Salis Ammoniaci floribus, vel hiſce etiam adjici ſalis alcali fixi nonnihil, ut eo volatilius evadat pharmacum, e quibus & ipſis ſimilibusque pulveri mixtis, addita aqua, per digeſtionem Elixir aliquod extrahere licet. Maxime tamen omnium hic probatur Tartari Arcanum, vel Terra Foliata Tartari MVLLERI (*), a qua nihil fere differt Oxy-

---

(*) Optima, quantum ſciö, hujus ſalis præparatio eſt ſequens: Recipe Salis Tartari bene calcinati & ſicci, quantum placet, inque vaſe ferreo ſuper ignem acetum vini affunde tamdiu, donec ceſſet ſtrepitus omnis, & acetum ſentias ita acre evaporari, ut affuſum fuit. Tunc ſal hoc exhalando ad ſiccitatem perductum in crucibulum ingere, leniterque calcina, dein aqua ſolutum & per filtrum a car-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Oxyal diaph. *A.* SALÆ,quae diligenter elaborata, linguæ ſenſum caloris infert, ad aërem liberum diffluit,ad ignem ut oleum liqueſcit,acidis atque alcalinis ſolutionibus, ut & tam ſpirituoſis quam oleoſis & aqueis medicamentis ſine pugna ulla additur, reſidua ſolummodo pauca terræ portione,quam,ſicut &aliis ſalibus ſub ſolutione &miſcela varia familiare eſt,ex ſua compage ad fundum dejicit.ſoleo hanc ob cauſam ſal hoc, ſali plantarum naturali perſimile, in omnibus morbis tam acutis quam chronicis,ubicunque ſanguinis reſolutione & depuratione opus eſt, mixturis aqueis, ſpirituoſis, eſſentiis &c. adjicere, eſſentias item & elixiria ſpirituoſa, quia oleoſum omne & activum in ſe recipit, cum eo extrahere, ſicque obtinere medicamenta temperata, magis efficacia, naturæque noſtræ magis homogenea, quæ & multum debilitatis ob tenuitatem & temperatam indolem partium proſunt, atque ſine præcipitatione, omnibus fere aliis admiſceri queunt. Tale eſt Elixir Baccæ Lilii convallium Spirituoſum, quod e Baccæ pulvere fit digeſto cum Spiritu Vini rectif. vel hic melius cum Spiritu Lil. convallium, qui, priusquam ad hoc opus recipitur, tantum imbibit terræ foliatæ, quantum capere poteſt, & alias Liquor terræ foliatæ tartari ſpirituoſus audit, vel Aquoſum, quod eodem modo fit cum Liquore terræ foliatæ tartari aquoſo, quem aqua Lil. convall. vinoſa vel ſimplex, terra foliata lœta, conſtituit. His ſi jungas e re nata & pro ægrorum temperamento vel magis vel minus

---

carbonibus liberatum, leni igne in vaſe vitreo coagula; Sic leviſſimum & albiſſimum nactus es ſal mediæ naturæ, violorum ſirupum nec rubrum nec viridem reddens, vitro bene clauſo ab aëre defendendum.

nus calido e. gr. Spiritum Vitrioli volatilem dulcem, Spiritum Nitri dulcem, Liquorem anodynum Hofmanni, Spiritum Cornu Cervi eſſentificatum, Liquorem Cornu Cervi ſuccinatum, Spiritum Cochleariæ, Sal volatile oleoſum Sylvii, Camphoræ nonnihil &c., habebis medicamentum vere polychreſtum, motibus tam nimiis, quam deficientibus medelam afferens, humorumque vitia, tam augendo partem oppreſſam, quam abundantem ejiciendo, tollens, & naturam ad harmoniam ſanitatemque invitans.

§. XIII.

Poſtremo de *Vſu Externo* adhuc monendum, poſſe Pulverem Baccarum cum fructu Epithemata ſicca, ut Cucuphas & Sacculos ingredi, in Morbis Cephalicis, Eryſipelate &c., Spirituque florum aut Aceto, morbo poſcente, conſpergi, addita quoque Camphora aliisque ſimilibus. Variis pariter in læſionibus addi poteſt Fotibus humidis vinoſis, nervinis, reſolventibus & diſcutientibus, imo & Cataplasmatibus reſolventibus. Ut ſternutamenta evocans inter Errhina medicamenta locum ſuum obtinet, ceu *Sect. II. §. 3.* vidimus, & ob ſal ſuum fixius, ammoniaco, quod & ipſum errhinum eſt, ſimile, potentius adhuc ſiſtit pharmacum, illo, quod ex floribus in pulverem comminutis prodit, quare in pulveribus errhino-ptarmicis compoſitis adhiberi ſuo jure meretur, ut mucum narium colliquans & expellens præſtantisſimum. Obſervandum vero, ut horum pulverum uſus non nimium prolongetur, ut in phlegmaticis potius adhibeantur & quibus natura ad catarrhos prona eſt, inque horum fine, quam in cali-

di-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

dioribus ſubjectis, & in iis, qui ad largas hæmorrhagias narium inclinant, aut quibus aliis ex cauſis ptarmica applicare minus convenit, quo bene formata diagnoſi bene cedat curatio, nec, ut in Arte noſtra ſæpe fieri ſolet, medicamenti culpa accidiſſe pronuntiemus, quod abuſui imputandum eſt. Sicque, prout exigit morbi ratio, Pulvis Baccæ modo magis vel minus Herbis, Radicibus, Seminibus aliis temperari, Saccharo, Oleis deſtillatis cephalicis, ceterisque hic uſitatis odoramentis miſceri poteſt, vel imbui Balſ. vitæ HOFMANNI, Aqua & Spiritu Florum Lil. convallium &c., id quod prudentis medici directioni relinquitur.

§. XIV.

Tantum eſt, quod data hac occaſione, de euporiſto noſtro vegetabili, habui ex curta mea ſupellectile proponere. Brevitati ſtudui; voluique paucis indicare utile medicamentum, & allatis adhuc plures, ſi magis inquiras, oſtenſurum vires, quo utaris ad DEI honorem & morbidorum ſalutem. Errores, ſi qui forte irrepſere, meæ fragilitati abſcribendi; hiſce autem benevole ignoſcetur ab iis, qui norunt ſe ipſos, mecumque perpendunt, quam difficile ſit humano ingenio, opera DEI explicare, ita ut, pro ſchemate totius orbis hujus perituri, fluxa, mutila & manca ſemper proferre cogamur, ubi unquam deeſt divinæ veritatis influxus. Omnis enim, etiam ſapientisſimi cujusvis hominum, ſcientia imperfecta eſt, quod agnovere omnis ævi omniumque populorum veri Sapientes, quibus in ſpiritu luxit melior lux Omnipotentis DEI, qui ſolus neſcit errare, cui ſoli omne verum & bonum in nobis & extra nos, lausque omnis tribuenda. Ab eo ſolo in

ſpi-

ritu totum pendere, rebus agendis vere idoneos in omni vitæ genere reddit, & medicum bonum quoque unice inſtruit, ita ut jure optimo LENTILIVS in ſymbolo ſuo dixerit: Aut pius, aut medicaſter; HIPPOCRATEM hic ſecutus, qui Medicum requirit vere philoſophum & Deo æqualem, id quod absque divini genii energia fieri nequit. Hic, ubi ſanitatem ægris decrevit, ſuo, inter ceterorum tenebras, conjecturas & menda, viam in occulto patefacit, & ea demonſtrat, quibus ad optatum finem pervenitur, nec unquam deeſt, ſi conſilio, ſi auxilio opus. Præter Deum audentes medicinam facere, carnifices vocandi merito, qui libera voluntate a Deo deficientes torquent, dilaniant & jugulant, ut operibus ſuis his in infernis fatigati, ad DEUM redeant, fontem ſanitatis ſpiritus & corporis. Hæc non ignorant, qui DEI juſtitiam in ſpiritu experti fuerunt, hancque ſtudioſe colunt, quia ei ſervire ſumma libertas eſt, ſicque caventes peccata, cavent & morbos, nec excidentes ex DEI manibus, neceſsitate premuntur incidendi in hominum manus, honorandique medicos, quorum remedia ſæpiſſime ſunt malis pejora. Et ſiquando accidit, & hos ex incuria labi morbosque nanciſci, illico ſeſe in corde ad Summum Medicum DEUM recipiunt, qui percusſit, & optime novit eos ſanare legibus ſuis, quæ ſequentibus ſalus & vita ſempiterna ſunt, in hoc & futuro mundo; hicque ipſe dignos ad externa remedia & medicum adducit, ſi ei utile viſum fuerit, providetque, ne iis & cum morbo & cum medicina pugnandum ſit. Atque ita Seipſo nos beare dignetur ALTISSIMVS, in FILIO ſuo, per SPIRITVM SANCTVM, ut ſimus ab omni parte beati!

FINIS.

vid. ad meis emphora = Tr. die Kinder katholisch Liecht. in 8. 1640.
p. 31. [: vid. collect. mea Mss. literar. T. V. p. 24. :]

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

48 49

IN ACADEMIA GEORGIA AVGVSTA
ORDINIS MEDICI PRODECANI
ET PROFESSORIS PRIMARII
GEORGII GOTTLOB RICHTERI D.
CONSILIARII AVLICI ET ARCHIATRI REGII

INVITATIO

AD

DISPVTATIONEM MEDICAM
INAVGVRALEM
CANDIDATI MEDICINAE DIGNISSIMI
IOANNIS CHRISTIANI SENCKENBERGII
FRANCOFVRTENSIS AD MOENVM

DIE IV. SEPT. A. O. R. CIↃ IↃ CC XXXVII

LOCO HORISQVE CONSVETIS HABENDAM.

GOTTINGAE,
STANNO IOH. CHRIST. LVD. SCHVLTZII,
ACAD. TYPOGR.

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Non tam expeditum eſt, vt multis videtur, de plantarum viribus iudicium, niſi ad illas eruendas & a tergo & a facie pateat acceſſus. Qui ſolas hic experientias iactitant toties ſibi contrarias & vanitatis ſaepiſſime conuictas, minime illudent doctioribus, quibus incognitum non eſt, hanc veritatis inueniendae viam multis obſeptam difficultatibus eos omnes aditu arcere, qui poſt rite definitum corporis aegrotantis ſtatum, eorumque, quae illud quotidie ingrediuntur & mutant, caute perſpectam indolem iuſtos ſubducere calculos, & in ſola ſuperuenientis nouae mutationis conſtantia fidem medicamenti explorare neſciunt. Fallacis experientiae querelas ingeminauit Hippocrates, & cum eodem hodie ingeminant germani artis filii, quid non fallaciarum penes illos, qui difficillimam accuratae obſeruationis normam nunquam aſſequuntur, germinabit? At ex altera parte longe peius de medicina merentur, qui ex quibusdam obſcuriſſime ſtabilitis principiis nunc has nunc illas agendi leges inueſtigandis corporibus in anteceſſum tribuunt, & ex arbitrio munera partiuntur. Quantum in repurganda medicina his eliminandis ingeniorum ſordibus opus fuerit, diuerſiſſima elapſis ſeculis medicinae facies declarat. Nec opera eximiorum noſtro aeuo virorum fucum adhuc omnem deterſit & natiuum arti colorem reſtituit. Dubium tamen non eſt, ſi rebus exactiori ſenſuum teſtimonio cognitis ſeueriores ratiocinandi leges cum *Borellis Pitcarniis Bellinis Keiliis Boerhaauiis* aliisque prouide

accommodemus, nec ſcopas illas diſſolutas, quas vbiuis reperimus, opera nimis tumultuaria congregare & ſyſtemata condere feſtinemus, habituros nos eſſe cumulatius, de quo & medici & aegroti ſibi mutuo gratulentur. Itaque etiam in plantarum examine perplacet paucorum Chemicorum circumſpecta prudentia, qua per ſimpliciſſimos mutationum gradus inſitas earum virtutes ſcrutantur, & ex organica ſtructura, quam iis fere cum animali corpore communem doctiſſimi viri delinearunt, examinis varie inſtituendi neceſſitatem colligunt. His moris non eſt, quaſſare plantam & vnum ex tot variis partibus ſuccum exprimere, aut violento ſtatim igne, quicquid in iis latere poſſit, extorquere, & tanquam eiusmodi, quod omnes plantae facultates poſſideat, interpretari. Sciunt illi, ſic aeque ineptum ferri iudicium, quam ſi quis iudex de humani corporis fluidis & bilem & lotium & ſanguinem & omnia inter ſe permixta ſub vnum examen reuocare, imo igne quocunque & dubiae fidei inſtrumentis plus permutare velit. Eſt plantis ſua epidermis, ſunt ſua vaſa exhalantia, quibus cutis ſubiacet cum panniculo adipoſo, qui ex inflicto vulnere reſinam, gummata, lacrymas aut aliam adipis ſpeciem plorat. Sunt iis vaſa abſorbentia, quae velut in omni ſuperficie ſita ſunt, ita inprimis ex poris radicum ſuccos nutritios terrae per ſabulum percolatos recipiunt, & definito a laudatiſſimis viris *Haleſio Deſagulierio* aliisque motu per propria vaſa vehunt, quibus ſpiraliter accumbunt tracheae aereae & fibrae fulcimenti loco ſeruientes, ita vt recepta moueantur, mutentur, quaquauerſum distribuantur, ad certos vſus varie ſegregentur, repurgentur certisque iterum locis eli-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

eliminentur. Vnde eſt, cur ſapor & odor fatuum magis in radice liquidum, in ramis maioribus plus excoctum, in foliis adhuc elaboratius, in floribus elaboratiſſimum deprehendant, quibus ſine dubio ſingulis peculiaris vis ineſt minime confundenda. Haec organica fabricae varietas efficit, vt idem qui attollitur in plantam ſuccus, dulcis in arundine ſaccharifera, amarus in colocynthide ſit, vt flaui coloris in chelidonio, albus in tithymalo, ruber in beta appareat, & vt alias vires cortex alias radix alias flores alias baccae & ſemina comprehendant. Quin & haec ipſa mire inter ſe differunt, quae maxime cognata videntur, vt ſpirituum vegetabilium vis neruos afficiendi, ex quibus odoratiſſimum hyacinthi ſpiritum hyſtericis ciere ſpaſmos, ſpiritum rutae licet ſimiliter praeparatum ortos ſedare videas. Omnia, quae debet, Chemia praeſtitit, ſi ſingulis partibus ſeorſim euoluendis apta inſtrumenta eaque ſuo ordine admouet, quae mutabiliora ſunt, primum leniter & ſine vi ſegregat, deinceps fixiora diuellit, & ita per gradus corporum compagem ſoluit. Quae ita adquiruntur & in ſuas reducuntur claſſes, ſiue aquae ſiue ſpiritus ſiue ſalis ſiue olei ſiue terrae nomine veniant, ſiue in hoc ſiue illo ſimplicitatis ſuae aut etiam miſcelae gradu conſiderentur, communes facile vires ſuas manifeſtant, at quomodo ſingula inter ſe in ſua ſpecie differant, id acerrimi iudicii vim eludere, non aeque ſollicitae experientiae oculos fallere ſolet. Inter omnes plantarum partes fortaſſis floribus tanquam in ſummo perfectionis apice conſtitutis plurimum tributum eſt, quorum tamen fugitiua ſunt munera, cum plerique ſal volatile oleoſum aromaticum, quod vix vaſis coerceri ac contineri poſſit,

ſit, alii vt meliloti mucaginem tenuem, pauci ſal fixum vt calendulae, at pauciſſimi pluſculum terrei elementi vt flores nymphaeae & balauſtiorum complectantur. Propterea cum delicias formae & ſuauitates odorum conſectamur, rarior eſt inſequentium ſaepe baccarum meſſis, quae tamen penetrantiſſimi olei & ſalis vberi prouentu non modo gaudent, ſed et cum gloria inſitae praeſtantiſſimae virtutis laudem fixitatis & durabilitatis coniungunt. Quam praeclara prorſus ſit & eximia, quae ex baccis iuniperi lauri ſimilibusque parantur in aegrotorum praeſidium, & in expugnandis morbis chronicis, multiplex experientia loquitur. Idem inprimis de baccis liliorum conuallium valet, quas ob exambiti floris fragrantiam pauci permittunt ad ſtatum maturitatis ſuae peruenire, dignas ceteroquin penitiori indagine. Atque his inter priuata artis tentamina peculiarem operam nauauit, quin & inde diſſertationis ſuae inauguralis argumentum petiit nobiliſſimus doctiſſimusque medicinae Candidatus

IOANNES CHRISTIANVS SENCKENBERG,

de cuius ingenio & doctrina bene ominamur, & hic pro more vitae eius curriculum, quod & ex ſua parte ſpem hanc confirmet, paucis atteximus. Francofurtum ad Moenum eruditiſſimorum virorum haud infoecunda mater eum in ſinu ſuo genuit anno huius ſeculi ſeptimo, menſis februarii die vigeſimo octauo. Pater ei fuit primarius ciuitatis illius Phyſicus, *Ioannes Hartmannus Senckenberg*, conſummatae tum experientiae tum doctrinae

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ctrinae medicus, quem cum magno aegrotantium deſiderio trigeſimus huius ſeculi annus e viuentium coetu ſurripuit. Mater *Maria Margareta*, *Antonii Raumburgerii* I. V. D. & publicis ciuitatis negotiis expediundis praefecti, vulgo Stadtſchreiber, filia, intemeratae fidei & pietatis matrona etiamnunc ſuperſtes in prole tam laetis auſpiciis eſfloreſcente vero perfruitur fortunatae matris ſolatio. Aetate iam iuuenili, quam fideliſſima ſcholarum diſciplina excoluit, ſtudium optimi Parentis amplexus, manumque paternam, quae ipſa duceret, exoſculatus eſt. Magnae tam tenerae menti illecebrae fuerunt, amoeniſſimam ſpectare tot plantarum varietatem, quae circa illam vrbem laeto hortorum prouentu germinant. Igitur tum temporis maxime Botanicas delicias ſectatus eſt, nec datur alia medicinae pars, quae in iſthoc vigore ſenſuum & inter illa promtiſſima memoriae praeſidia felicius a iuuenibus excolitur. Nec tamen in his ſubſtitit ſolertiſſimi parentis cura, quamuis inter tot alias grauiſſimi muneris occupationes diuiſa. Suggeſſit creſcenti aetati & per regulas & per exempla, quae omnem medicinam illuſtrarent, & nouas continuandae induſtriae faces in animo filii accenderent. Inter haec noſter humanitatis & philoſophiae ſtudia ſub Rectore & Collegis Gymnaſii patrii cum laude abſoluit. Quae ſtudia emenſus autumno anni 1726. Laubacum ſe contulit, experientiſſimi agnati ſui, *Io. Iacobi Reichii*, illuſtriſſimorum Comitum illic locorum Archiatri fide & inſtitutione vſurus. Suppeditauit integerrimus vir ex penu locupletiſſimarum obſeruationum tum phyſici tum medici argumenti, quae noſter per annum fere alacri ingenio comprehenderet. Poſt reditum in patriam

triam

triam acceſſit Anatomica & Chirurgica Inſtitutio excellentiſſimi viri, *Ioannis Michaelis Büttneri*, nunc primarii Phyſici Francofurtenſis, nec minus exaſciata opera Phyſici ibidem ordinarii celeberrimi *Ioannis Iacobi Grambſii*, cui in Anatome practica & cognitione materiae medicae inſignem profectuum ſuorum partem tribuit Candidatus noſter. Quid de parente addam, cuius palam eſt non quieturas fuiſſe operas in adoleſcente, quas in puero cum voluptate collocarat. Haec per triennium noſter egit, vicinasque regiones crebro peragrauit, ad aerem aquas naturas moresque hominum attendit, triplicesque naturae opes, & quae alia medico vſui commoda videbantur, cum induſtria & pro viribus aetatis excuſſit. In qua ſtudiorum maturitate cum annorum viginti trium eſſet, Academiam Halenſem petiit anno 1730. & per biennium grande illud medicinae decus, illuſtrem *Fridericum Hoffmannum* in phyſicis & praxi medica audiuit, pariterque profeſſores alios eximiae famae, *Michaelem Alberti* in omni medicinae parte, *Ioannem Iunckerum* in Chemia & materia medica & praxi clinica, *Io. Henr. Baſſium* in Chirurgia Anatomia & arte obſtetritia aſſidue ſectatus eſt. Atque vt horum omnium ita maxime laudatiſſimi *Iunckeri* beneuolentiam erga ſe extollit. Accidit ſub finem anni 1731, vt aduerſae valetudinis cauſſa Halam venerit vir perilluſtris *Rudolphus Antonius ab Heringen*, Dominus Mehlrae Keulae Bouentae, Sereniſſimi Principis Saxonis Gothani conſiliarius ſecretior & ad comitia nomine Ducatuum Gothani & Altenburgici ablegatus. Is ſibi noſtrum in itinere comitem ac medicum delegit, ſecumque poſtea habuit Mehlrae & Erfurti,

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB
DFG

vbi celeberrimi conſiliarii & Profeſſoris *Hermanni Pauli Iuchii* amore frui Candidato noſtro licuit, qui poſt reparatam perilluſtris Viri valetudinem in patriam rediit ad medicinam faciendam. Anno 1735. trans Rhenum, vt latentes ibi naturae diuitias ſcrutaretur, comitatus eſt amantiſſimum fratrem ſuum *Henricum Chriſtianum Senckenbergium*, quem Conſiliarium regium & Profeſſorem iurium ordinarium haec colit academia noſtra, tunc Conſiliarium Rhengrauicum. Atque illo tempore noſter ad aulam illuſtriſſimae comitis viduae *Ludouicae*, natae Comitis Naſſouiae, poſt fata *Caroli* Dhunae Kyrburgique Wildgrauii terras illas illuſtriſſimae prolis nomine regentis ſeceſſit, multisque aegris & inter hos praecipuae dignitatis viris arte ſua conſuluit. Redditus denuo penatibus ſuis ſine partium ſtudio ſine vanae gloriae cupidine Deo aegrisque ſeruire perrexit, & ne illotas manus ſacris medicinae intuliſſe videretur, adquiſitam tot annis ſcientiam ſuam examini ordinis Medici in hac Academia Georgia Auguſta ſubmittere honoresque & priuilegia ac iura doctoris medici petere voluit. Haud refragari tam iuſto petito licuit, nec peractis examinibus dubitare, quin in dignum & bene merentem haec academicorum honorum praemia caderent, quae illi proinde totius collegii medici conſenſu decreta in ſolemni illa panegyri, quae die XVIII. huius menſis inſtat, bono cum Deo conferam. Ipſe vero vt reliqua, quae ſui muneris ſunt, expleat, diſputationem inauguralem de *Lilii conuallium eiusque inprimis baccae viribus* conſcriptam die IV. huius menſis eruditorum exponet placidae diſquiſitioni, ac ſine praeſide defendet, & rem omnem ſermone de *pietate medici* ordietur. Cui vt

praeſentiam ſuam ac beneuolas aures commodare velint, *Magnificum Academiae Commiſſarium*, *Illuſtriſſimos* S. R. I. *Comites*, *grauiſſimos Academiae proceres*, *Hoſpites omnium ordinum ac dignitatum honoratiſſimos Ciuesque Academiae generoſiſſimos nobiliſſimosque* obſeruanter & perhumaniter inuito. P. P. die III. Septembr. A. O. R. CIƆ IƆ CC XXXVII.

L. S.

FRATRI SUAVISSIMO
JOANNI CHRISTIANO SENCKENBERG,
S. D. P.
HENR. CHRIRTIANVS SENCKENBERG

Qui ab ineunte ætate, omnibus iis, quæ Tibi fauſta feliciaque contigerunt, Mi Frater! haud ſecus, ac meis, gaudio affici ſolitus ſum, non poſſum non, in præſens Tibi novos honores gratulari, pro quibus rite, & ex more majorum obtinendis, conſuetam pugnam hac luce inis. Dediſti amori in me Tuo, ut noſtram, in qua mihi Jus profiteri contigit, Academiam, omnibus aliis, etiam Patriæ noſtræ magis vicinis, & hanc dignitatem ſponte offerentibus, præferres. Gratias ago vel hoc nomine, & ut albus hicce dies, per multa annorum ſpatia, ſemper candidior Tibi recurrat, apprecor. Neque vero eo modo ad huncce locum accedis, quo aliorum multi id hodie agere aſſolent, maturus hanc lauream, hæc decora ambiviſti, quæ capere ante aliquot luſtra licuiſſet. Ea fuit B. Parentis noſtri inſtitutio, cui plurima Te debere ſponte fateris, quique ut Medicus eſſes, ante quam alii ſtudiorum nomen capeſſunt, effecit. Meruiſſe Te quæ mox conferentur decora, judicium Honoratiſſimorum Collegarum meorum Ampissimæ Facultatis Medicæ Profeſſorum, ſatis ſufficienti indicio eſt. Non niſi meritos admittere conſuevit Georgia Augusta, nec unquam ab hoc more recedet. Redibis ad communem Tibi mecum matrem ho-

honoribus gravis, redibis omni exceptione majore virtutis eruditionisve teſtimonio munitus, ſuccedes PARENTI in ſtadio amplisſimo, bene merebere de Patria & omnibus bonis. Eæ nimirum fuere B. PARENTIS, quem dixi, ſpes, quarum eum damnari fata noluere, ad meliorem vitam promotum. Eſt aliquid Medicum agere, ſi non eo modo agere velis, quo vulgus aſſolet. Longa experientia, multa adſiduitate, ampla eruditione, inſigni judicio hic opus. Tu, MI FRATER! præfiscine id dicere Fratri liceat, cuncta hæc unus ad Praxin, quam vocant, affers. Jungis propriæ longam B. Parentis Obſervationum ſeriem, quas partim vivus ore tradidit, partim pluribus voluminibus contextas reliquit. Adſiduitatem & reliqua non prædico, partim ne modeſtiæ TUÆ ſim gravis, partim ne TE prædicando, ſplendorem quaſi genti noſtræ, ex TUIS virtutibus conciliare velle videar. Accedit reliquis inſignis pietas, omnibus certe utilis, inprimis vero Medico commendanda, qui ſæpe in discrimine & animæ & corpori ſimul mederi debet & ſolet. Ita inſtructus, tene illud quod cepiſti iter, atque ad Optima quævis, ex honoribus in TE conferendis, majores ſume ſpiritus. Gratulor ego TE CIVITATI PATRIÆ, ſed meam vicem ſimul ut doleam, concede, qui eo ipſo illius diei dolores ſentio, quo a TE denuo divelli neceſſum erit, cum negotia, ut domo diu abſis, non permittant. Quam ægre feram illius diei triſtitiam! ſed hunc quidem lætitiæ dabimus, de triſtibus vero tum cum advenerint, cogitare ſatius erit. Ita ſalve! Dab. prid. Non. Septembr.

M DCC XXXVII.

30 694 996
Sk 14/345
Sammlung Senckenberg

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

QVOD. FELIX. FAVSTVMQVE. ESSE. IVBEAT

SVPREMVM. NVMEN

AVCTORITATE. CAESAREAE. MAIESTATIS

CLEMENTISSIMIS. AVSPICIIS. ET. INDVLTV

SERENISSIMI. AC. POTENTISSIMI. PRINCIPIS. AC. DOMINI

DOMINI

GEORGII. II

REGIS. MAGNAE. BRITANNIAE. FRANCIAE. ET. HIBERNIAE

DEFENSORIS. FIDEI

S. R. I. ARCHITHESAVRARII. ET. PRINCIPIS. ELECTORIS

DVCIS. BRVNSVICENSIS. ET. LVNEBVRGENSIS

RECTORIS. ACADEMIAE. SVAE MAGNIFICENTISSIMI

DOMINI. NOSTRI. LONGE. CLEMENTISSIMI

MAGNIFICO ACADEMIAE PRORECTORE

IACOBO. WILHELMO. FEVERLINO

S. THEOLOGIAE. DOCTORE. ET. PROFESSORE. PRIMARIO

ECCLESIARVM. PER. DVCATVM. GOTTINGENSEM. SVPERINTENDENTE. GENERALI

EGO

GEORGIVS. GOTTLOB. RICHTER. D.

MAGNAE. BRITANNIAE. REGIS. ARCHIATER. ET. AVLAE. CONSILIARIVS

MEDICINAE. PROFESSOR. PRIMARIVS ET ORDINIS MEDICI H. T. DECANVS

ET. AD. HVNC. ACTVM. CONSTITVTVS. BRABEVTA

VIRVM. NOBILISSIMVM. ET. EXPERIENTISSIMVM

IOANNEM CHRISTIANVM SENCKENBERGIVM

FRANCOFVRTENSEM. AD. MOENVM

POST. EXHIBITA. PVBLICE. PRIVATIMQVE. ERVDITIONIS. SVAE. SPECIMINA

IN. TEMPLO. ACADEMIAE. GEORGIAE. AVGVSTAE

DIE XVII. SEPT. CIƆ IƆ CCXXXVII.

POST. PERACTA. INAVGVRATIONIS. ACADEMIAE. SOLEMNIA

IN. MAGNA. TESTIVM. FREQVENTIA

MEDICINAE DOCTOREM

RENVNCIAVI

DATO. HOC. PVBLICO. TESTIMONIO

AD. MAIOREM. NEGOTII. GESTI. FIDEM

SVB. SIGILLO. ORDINIS. MEDICI.

L.S.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Oratiuncula habita Gottingae pro Cathedra antequam Disputationem exordirer.

Magnifice Domine Commissarie,
Illustrissimi Comites,
Viri Summe Reverendi,
Illustres, Consultissimi,
Experientissimi,
Amplissimi,
Hujus Academiae Georgiae
Augustae Professores,
Reliquique, quotquot adestis,
cujuscunque Ordinum Auditores
et Commilitones honoratissimi!

Non exigua est, quae mihi hodie accidit, felicitas, cum hanc Auctoritate ~~Gratiosissima~~ Fac. Med. conscendenti cathedram verba facere datur Splendidissimo Auditorio, cujus me merito, cum eruditionis meae tenuitatem respicio, percellit claritudo, ~~at erigit~~ ~~[illegible]~~ dubitantem vero erigit in spem prosperi successus praesentia, quam ~~ea qua~~ ~~[illegible] facta ea qua [illegible]~~ ~~reverentia et submississime~~ pro benignitate et humanitate vestra, ~~facta invitatione~~, noluistis mihi, ~~denegare~~. facta invitatione, denegare, Vobis obligatissimus quo quidem nomine, gratias quas possum ago maximas.

~~Ne Vobis autem diutius pluribus molestus sim, ambagibus, liceat mihi paucis indicare ex statuto Academico à Serenissimo atque Potentissimo Magnae Britanniae Rege sancito, lectionem cursoriam me habiturum de Pietate Medici, antequam ad Nobilissimorum atque Doctissimorum Dominorum Commilitonum, qui Opponentium partes suscipere dignati fuere, et dubia objectiones, audiendas pateat accessus, quibus Actibus ut animo aequo benigneque faveatis, est, quod vos obsecro atque obtestor.~~

De Medici aeterna Pietate monendum ab initio+, à multis eam, ~~re non satis perspecta atque determinata~~, si non plane nullam, saltem exiguam valde esse contendi, hincque suspectum reddi Medicorum nomen, quamobrem, ut quid veri quid falsi asserto huic insit clare determinari possit, ante omnia pietatis medici

+ A.O.O.H.

supponenda est definitio.
Est autem Pietas medici, Virtus illum ornans, seu studium assiduum se suasque actiones omnes ad veram Dei notitiam et cultum, suique ipsius et aliorum hominum felicitatem veram dirigendi.† Versatur ergo Pietas Medici in objecto triplici, hincque in tria sua sponte se resolvit capita Tractatio mea, quorum primum agit de pietate in Deum, alterum de pietate in se ipsum, tertium de pietate in alios homines.

+ uti omnium ~~hominum~~ mortalium, quia pietas ad eos pertinet,

† et eo quidem principae efficiendo eatenus, quenis, cui sese prae aliis addixit.

Primum caput considerat Pietatem Medici in Deum. Noscendum vero est ~~ante omnia~~ DEUM esse, ~~[illegible]~~ si rite eum colere velimus,+ adeoque vera Dei cognitio primario ~~ante omnia~~ requiritur. DEUS est omnium rerum tam oculis nostris visibilium quam invisibilium Dominus, Creator ~~et~~ conservator et restaurator, ~~liber sapientissimus, potentissimus~~ ultra quam capere potest ~~[illegible]~~ ~~mens~~ ulla mens creata, sapiens, potens, felix, justus, amans, et, qui fingi possunt ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ perfectionem ~~titulos augeat~~ indicantes tituli. Hae in Deo

+ res ipsa loquitur.

perfectionum abyssus plenam
finito spiritui nostro non
concedit cognitionem, nobis tamen sufficientem
ipse prospexit deum
et imaginem suam nobis
indidit, et totam naturam externam de se loquentem fecit, atque manus
nostras dedit Scriptorum Sanctorum
de se a divina experientia
desumpta testimonia,

Scriptis consignata,

postquam Deus in nobis oraculum propter debem[?] nostram
non ita ut decebat audiri fuit solitum.
Hisce ~~convictus~~ convincitur Deum esse,
quo ipse summum[?] ~~est~~, cum Medicum

+ carere nequeat

egerit omnium lapsorum,
quos a morbis spiritus et corporis
cum ipsi vult liberatos, atque
convenientissima remedia [illegible] in tolleret[?],

(Fit maxime dignata
Vera vitae arbor,
Servatore omnium;

Filio suo, qui in terra carne
indutus dictos morbos nostros
efficacissime ~~profligavit~~,

sustinendo et expiando
agendo et patiendo profligavit

~~vitae arbor est~~, remedia
nobis ~~prospexit~~, atque
extra quem unicum [illegible] salus nulla est,
sicque ipsa operum communione, incedi necesse est ad

~~[illegible]~~ ~~imitandum cum~~ amor ~~[illegible]~~ (cujus vicaria, ut Lanesque cum eo incuandam)
Ita dicam, hoc in orbe ~~[illegible]~~ agit, cujusque quasi mater est visibilis, qua sanitati praesidia hominibus porriguntur. Circa vide via fluit cultus, qui cum Deo, cum ~~[illegible]~~ spiritus ~~est~~ latus spiritualem esse debeat et conveniens, spiritualis et internus sit necesse est, ~~[illegible]~~ cum ~~[illegible]~~, quia mente nostra ejus ~~[illegible]~~ infinitas capi nequit, sancto silentio adorando, exactissimoque submissione sub voluntatem legesque ejus venerando illius Majestatem, quo + (vere philosophus ~~[illegible]~~ ejusque naturae particeps ~~[illegible]~~) accedat ~~officio suo~~, bonisque tam voluntati quam intellectui omnibus instruatur, quibus ad officium suum exequendum opus fuerint. Intelligit hic medicus praecipue, se non esse naturae Dominum, nisi quantum Deo placeat ei concedere in illam potestatis, cui ut Deus ~~[illegible]~~ liberrima mens est, liberrime totum se subjicit, ~~in [illegible]~~ quod regimen in orea.

ta sua, ~~[illegible]~~ agens pro posse quae Artis sunt, eventum Deo relinquens, gratoque et sereno excipiens animo, si vitam si mortem, aegroto decreverit.[+] Haec rationalis illi Religio et cultus erit, quem, qui deserunt, Medicorum, non possunt non ~~[illegible]~~ Athei fieri practici, quia theoreticos ~~[illegible]~~ in orbe ~~reperiri~~ reperiri vix possibile ~~sit~~ est, ~~[illegible]~~ cumque fontem bonorum despectui habeant in tenebras malitiamque incidere, et sui ipsorum et aliorum detrimento; quales proh dolor! magno numero terra alunt atque nostris diebus, qui veram cordis theologiam experimentalem ~~Theologiae nobis~~ medico non ~~esse quae~~ necessariam ~~[illegible]~~ opinantes[+], qui naturam itidem Dei sui videri volunt dominari, Deumque ~~[illegible]~~ verum de throno suo detrudentes, qui loco puritatis spiritus et genio suo mystico, scelenibus se devoverunt, ipsi ~~mente~~ mentes simulque insani, et corpore morbidi, à quibus

, atque si conspicatur eum absolvat, ~~[illegible]~~ facilius malevolorum hominum judicia ferat ~~[illegible]~~, contemnendo ipsum contemtu-

~~inter homines quibus [illegible] est~~

inter eos populos,

+ vitiis sunt intenti in crassissimum errorem, quo efficiente totam Christi[illegible] Deum habent seque creatam naturam ~~[illegible]~~ ipsos partes illius,

salutem expectare velle, idem esset,
atque vitam a mortuis Machiavelli medici
petere. Habent hi quidem subinde,
ut eo facilius fallant atque
aere emungant incautos,
externam religionis speciem,
ceremoniasque ~~colunt ob-~~
~~servant~~ reverenter habent,
quas vero sine ~~cultu interno~~
interno Dei timore ~~veroque~~ iustoque
proximi amore vanas esse
~~t~~ per se clarum est. ~~ex-~~
~~ternus~~ ; ~~cultus~~ Multo
aliter se habet externus
boni mundi ~~cultus religio~~ cultus,
ita quippe comparatus, ut
ubique de unica vera cordis
religione in Deum testimonium
perhibeat, ut vita verbis
et factis nihil sibi sumere
intelligatur, sed omnem hono-
rem in Deum omnis boni
autorem transferre, quem
super omnia venerari summa
ei voluptas, ~~est~~ † ; sicque radiat
verae fidei luce ut et ~~ad~~
alii alliciantur ad eandem
similiter ~~libertatem et~~ beati-
tatem in Deo ~~ad~~ possi-
dendam. Atque fini huic

† cui servire maxima ei libertas est

si servire apud rudes possint
ceremoniae, iis quoque
in loco et tempore providè
utitur, quo pendulat
animos ad ~~verum~~ supremi Dei cultus
in spiritu perducat eisque ~~seseque~~
quantum sua ope valet efficere; illos soli vindicet. Ex cere-
moniis, religionibusque externis
+ nam et hic eclecticum esse quid vetat?, talem ~~eligit~~ ~~talem~~, quae huic
scopo maxime favet, Deique
libertate ex qua semet
religionis naturam esse o-
mnes par est, suam, ut sic nos ~~fert~~,
nomen addicet. Atque
ita Medicus ~~…~~ qui pote-
rit dici habere ~~esse~~ unam, nullam
et omnem religionem; unam
quidem necessariam ~~absolutam~~
religionem spiritus; nullam,
dum quod externum cultum
Dei exemplo ~~[illegible]~~ ita fugerit acsi
nulli se serviliter subjicit, atque ~~[illegible]~~; nulla existeret ~~esset~~, omnibusque
studet prodesse, diversissimis
licet orbis religionibus
adscriptis; omnem, dum, facilitas ex
omnibus optimum quod quae
adoptat, nemini des... ~~[illegible]~~ religio ex universo
orbe mortalium, sua negare officia.
+ vere pio et non superstitioso, De Religione Medici + quae
modo prolata sunt naturae
Dei et nostrae ~~quam~~ ma-
xime respondeat, nec erit
ut ~~[illegible]~~ ex

ex ordine Theologorum à Deo
eruditorum, paucis eorum ve
quisquam, qui meditationes
meam ~~suffragiis suo ornatur~~
~~confirmare dignum~~ verbo divi-
no ~~[illegible]~~ [ultra modo] infestari pro-
nunciet, aut me μεταβάσεως
εἰς ἄλλο γένος accuset;
quod, si ita, ut confido, ha
beat, ceteros quibus venter
Deus est, quibus ~~de~~ [de] praesentibus
gaudere et caelestia insuper
habere ~~[illegible]~~ [unica] voluptas ~~est~~,
quibus propria gloria non Dei,
terrena possessio, non animarum salus
~~[illegible]~~ [lucrum] ~~[illegible]~~ est, (+) tam [census] curandos (+) qui ita Deum colunt ne Diabolum offendant,
quam, [latrium eorum] ~~[illegible]~~ fornacem
[bratafica] Pontificem eum, ex pelvi
~~fulgura~~ emittit fulgura,
~~pariter enim contra~~ ~~homi~~ hominum maledicta omnesque injurias
~~[illegible] [illegible], [illegible] [illegible]~~
fautor se per seipsum defendit.
Sed quid ~~[illegible] et [illegible] [illegible]~~ [Thes[illegible]]
et ~~Gottinga~~ Georgia nostra
Augusta optimos quosque
eligens Sacrorum Doctores,
~~t~~ illos plane ignoret?
Sequitur jam alterum Tra-
ctationis meae membrum de
Pietate Medici in seipsum, + uti et tertium,
fluens potissimum,+ ex primo
capite, cum verus Dei Timor

omnis sapientiae, bonique ~~omnis~~ initium sit et complementum. ~~Petit autem~~ ~~A~~ Deo autem, patre luminum et boni omnis Autore, cum ita ipse nihil boni et lucis natura sua se continere certissime sciat, ~~sapientiam quae~~ ~~se~~ se totum ei subjiciendo quibuscunque in vitae hujus casibus, petit sapientiam caelestem, quae mentem illuminet divino lumine, quae ~~recte~~ viam rite sese ordinandi atque ad divinam voluntatem componendi monstret ~~viam~~, ut ipse tam spiritu quam corpore sanus sit, atque vere habilis inserviendo, aliosque sanando. Spiritus enim Dei energia ordinatur, cuncta à Dei manu, grato sereno et quieto animo accipiens, sanus est cognoscendi constantia et dexteritate atque agendi potentissimus, cum sui intellectus omnia penetrat, atque cuncta quae suscipit illi ~~omnia~~ bene cedunt. ~~Hic~~

~~+ constans et circumspectus~~

Spiritus ergo — cum pio proboque medico semper idem sit indole

~~Spiritus~~ quieta atque laeta, nullis

affectuum turbis pateas,
qui humores vel nimis
coagulant vel nimis
solvent, qui solidas partes
vel nimis laxant vel nimis
stringunt, nullisque in
ullisque diictis partibus
vitiis abeo admittatur, sanus
est, deni aptus ferendis
studiis rite colendis, actisque
habitui acquirendo recta
cum ratione effectivo.
Ornatus dicto modo divi-
na harmonia, quam omnes
homines cognatur venerari,
non poterit non hominibus
esse charus, nemoque ap-
plausum operibus suis de-
bitum, quem vero uti
ad sese totum Deo Servatori, a quo profluit ac bono atque
conferat. Quoad externum
habitum non splendidus nimis
non sordidus, comis omnibus, ita se gerit,
ut ordinato
atque (modestibus) non terrenis
dedicatum, vultu, verba
monstret domus, vestes, et
actiones omnes.
Cuique datum est hoc jam in
orbe vivere vitam beatam.

+ liberumque et coagulatque os partes circulum struit, hic

quoque debet influere,

pauci contentus, hilarem, sobrium, salutaria flagrantemque ad officia, otii profunda,

Tertium caput mei examinis
tractat de Medici Pietate
in alios homines, qui
aut Aegri, aut Medici
sunt horumque ministri.
de quibus agendo primo est.
Aegri sunt illi qui ad morbos
animi et corporis debellan-
dos Medico ~~apprime~~ indi-
gent; pauci enim sunt
qui ~~[illegible]~~ vitae et sanitati
convenienter viventes, ~~[illegible]~~
hacque scopo dictatis medica-
rum consiliis ad praeoccu-
pandos morbos uti deside-
rant. Ab hisce vero nihil
aliud expectari posse, quam
quod aegri praestare valent,
bene perpendens, in eos omni
~~est~~ ut humanitas, ut Chri-
stiana Religio suadeat
homiletica virtute ~~[illegible]~~ se instruit;
quid enim hic aliud est Me-
dicina, quam quotidianus
atque ~~[illegible]~~ continuum
~~[illegible]~~ amoris erga Deum, bonitatis
justitiaeque, ex praescripto legum
divinarum promanans, exercitium in
bonum ~~[illegible]~~ infirmorum promovendo.
Ante omnia Pietatis se
munit, ut et ipsa aegrotorum
imbecillitates facile possit
ignoscere, neque lenitate

duritiem eorum emollire.
Verborum porro erga eos utitur
decenti ornatu, compositisque
ad decori regulas moribus,
in naturas eorum, ut qui sit, sedulo
omni indulgentia relationes
eorum perpendit, ex Regulis
Artis medicae de aegrorum nativa
constitutione, dispositione ad morbos, morborum
genio, eorumque sanatione
~~[illegible]~~ rebus probe pensi-
tatis stabile fecit judi-
cium. Dici enim non
potest quantum in animis
hominum devinciendis atque
ordinandis, valeat verborum
leniter et graviter, amico
temperamento conjectae,
quibus studere medico summe
necessarium ut confidentiam
erga sese excitet aegrorum,
non tam sui ipsius quam
illorum causa† comparandam,
quo consentiens in medica-
menta animus, eaque intrans
fide sua, quietus spreque
optima plenus, ~~[illegible]~~
eorum ~~[illegible]~~ efficaciam ~~[illegible]~~ juvet
~~atque~~ augeat. Docet asserti
hujus veritatem quotidiana

† ut nimirum facilius juvari valeat

experientia, dum progressum
videas morbi in deterius
omnia, bonis licet adhi-
bitis ex methodi regula pharmacis, cum me-
dicus vel, neglexit vel non
potuit, extirpare ex aegri
animo, conceptas in ipse
suaque medelam adversas
imagines, quae alterum
illi crearent morbum.
Et sanis hoc pacto principiis
sanus, sanitatem aliorum
fractam reparare idoneus
natus est Medicus, + ~~At~~
At cum aegri vel divites
vel pauperes sint, de pietatis
in utrumque usu hic quoque
recte quaeritur. Divitibus
autem et potentibus cum
possessio ~~[illegible]~~ visibilis saepe
spiritualia bona vilescere et sor-
dere faciat, ~~[illegible]~~ usque gloria ~~[illegible]~~
trahat, quo sibimet sani-
tatem spiritus et corporis
prospiciant, videque pendentem vitae felicitatem; hisce
~~omni deposito timore~~ hu-
mano ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~
~~saepe [illegible]~~,
videbit restitutionem im-
possibilem esse, quam subin-
de poscunt contra Dei
et naturae ordinem ex

+ obstante necessitate

+ nec temere, nec timide agens, sed semper qua res exigit.

cum morbis confertantibus,

quo Medicina originem
~~traxit~~ necta essent †, ~~[illegible]~~ Deum
super omnia honorabit
aeternamque suam salutis curam,
quae agendo contra et
praeter Medicinae potestatem,
lucri impiis ~~[illegible]~~ vilis
causa, ~~[illegible]~~ ludibrio
exponit, cui merito subji-
ciendus foret esse solus medicus
tam abjecto ~~[illegible]~~ positive in
Deum et naturam agens
animo. De cetero ~~[illegible]~~
cuique et eorum gentes ~~ex causa, Deo [illegible]~~ debitum
~~[illegible]~~ habebit, nec
desinet unquam et in hope
esse talis, qualem semper esse
~~[illegible]~~ in omnes Artis et
officii natura postulant.
~~[illegible]~~ prae ceteris curam
Pauperes, quorum
Deus liberandam ~~[illegible]~~ jussit,
quosque ~~[illegible]~~ ~~observandos~~, quia
auxilio maxime destituti vi-
vunt, † res ipsa declarat,
~~[illegible]~~ majorem in modum
sibi commendatos habet, juvatque consilio et ope, nulla
quo imaginem Dei con- fortis ratione habita,
ferat exantius, atque
ita agendo magis ~~[illegible]~~ +
fiat beatus; + Prosperet ~~[illegible]~~
pauperem ad [illegible] esse,
et pace cum Deo, fruitaque
bona esse divitem, quam
fugeris bona instructissimum

† peragendo nempe vitiis
indulgere suis, quibus
rerum morborum causas
indies sibi ingenerant,
atque hac ratione

† attentius observandos
esse,

+ Nec benedictio fundi [illegible]
deerit unquam in necessario
victu et amictu, largiendo,
non obstante Medici liberalitate,
et si fieri possit talem egere;

à divitibus orbis charum,
egenis in servandum,
atque + sedibus bonis
quae sunt (+) in aeternitati sanctorum, nescius frangi
cessu ullo, nec edace ceterorum temporis omnium tempore
aeternitati ... depositi, quibus solis
victitat crescitque in
vivam Dei similitudinem
domus novus, quem aedificare in transitu per vitam
hanc omnibus primus esto
finis.

(margin: + destitutum esse)
(margin: et liberatus ab omni malo,)

Praeter aegros res quoque Medico
est cum aliis Medicinam facientibus horumque
ministris. Hic omnes animi
elationem, invidiam, familiarem
alias, proh dolor, et endemicum quasi medicis
morbum, aversamque procul
à se jubet abesse, quo verius
experientia obstetrice à Deo impetratas
amice conjungere,
atque communicatis consiliis
suadere optima quaevis
laborantibus possint.
Et quia Artis campus
latissimus patet, innumerisque
opus est experimentis, quae
saepe admodum difficilia, saepe fallacia et periculosa
esse solent, ita ut omnium
mor-

talium diligentia exhau-
riri nequeant; ea in Medicos collegas
est moderatione, ut
meliora et certiora mon-
strantes tamen hosce, quam et alios
arti non adscriptos, libenter
audiat, ad se erudiendos
proximique salutem pro-
movendam. Sin autem ipse
quadam tenus experientia
fuerit instructior, illam ingenue
atque sine arrogantia propo-
nit, et artis limites et
scientiae tenuitatem
semper ob oculos habeat,
quae nisi a Diis, omnis boni
Autoris, spiritu semper animentur,
non possunt non ubique
esse irritae. Ministris
Medicorum ita praeest,
ut animos factaque eorum
imperio ~~fune~~ fide
pietatis
amoris et comitatis, valoris atque in agendo dexteritatis
eruditionis, sibi subjiciat,
quo et in lite omnem injusti-
tiam extinguere valeat. Praecipue
autem sedulo cavet artibus
veteratoriis rhopopolas
et pharmacopoeorum alere

fraudes, qui subinde non
verentur ~~..~~ ~~in~~ medici animi
~~donis non atque ambitionis~~
avaritiae et voluptatis
pabulis ad illicitam indul-
gentiam sollicitare; probe
enim novit, +cupidinemque
~~[illegible]~~ istis intentam, ~~[illegible]~~
purgavere, terramque alli-
gere spiritum, qui cum ad
meliora creatus sit non
terrenis ~~voluptate~~ deliciis
potest non in ~~[illegible]~~ infer-
num usquequaque invenire
stique parare, ubi ~~non dantur~~ propter ~~nihil datur~~
perpetuos errores, infinitas
virium fatigationes, ac
desideriorum frustrationes
datur nihil. Quisquis
ergo sensus fugit, Deus vindex
erit!

+ castam Deum mentem esse castamque
~~ad~~ debere ~~adorari~~ omnibus vitiis
exclusis adorari;

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Concept seiner
Disputations-Rede
„Oratio de medici pietate"

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

72
Mappe 25

Magnifice Academiae
Commissarie,
Illustrissimi Comites,
Viri Summe Reverendi, Illustres,
Consultissimi, Experientissimi,
Amplissimi, Academiae
hujus Professores
omnium Ordinum,
Reliquive, quotquot adestis,
pro sua quisque dignitate,
Auditores honoratissimi!

Non levis audaciae est, Illustrem huncce, in quo me positum video locum, conscendere. Exponimus enim nos nostraque studia obtutui omnium, qui in hacce Academia bonas literas colunt. Hi ex hoc actu,

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ſive bene ſive male res ceſſe-
rit, de vitæ in ſtudiis actæ
ratione judicabunt, neque cur
id faciant ratio deeſt. Aggredi
tamen juvat periculi plenum
negotium, non ea certe mente,
acſi VOS, AUDITORES OMNI-
UM ORDINUM HONORATIS-
SIMI, eruditionis alicujus, à
qua jactatione ~~longiſſ~~ ~~abſum~~
longiſſime abſum, teſtes ciere
vellem, verum potius, ut con-
ſueto mori deeſſe me noluiſſe,
cognoſcatis. Vitam egi hacte-
nus plane practicam, et
licet à Theoria, quam vocant,
nunquam penitus receſſerim,
defuit tamen illa continua exer-
citatio, quæ aliis hic præſidio
eſſe ſolet. Nihil ergo eſt, quod

à me expectetis, bonorum Virorum autem officium præstabitis, si, qualiacunque demum sint mea, benignas praebeatis aures, atque humanitate vestra, tenuitatem in dicendo meam, sublevetis. Ut autem ad rem ipsam accedam, Statuta, quemvis cathedram pro Gradu conscendentem, antequam conflictus initium fiat, lectione cursoria profectus suos ostendere, jubent, cui mori ego satisfacturus delegi thema:

De Pietate Medici.

De Medici acturo Pietate, monendum ab initio, ~~AUDITORES OMNIUM ORDINUM HONORATISSIMI~~, à multis eam,

ſi non plane nullam, ſaltem
exiguam valde eſſe contendi,
hincque ſuſpectum reddi Me-
dicorum nomen, quamobrem,
ut, quid veri, quid falſi aſſer-
to huic inſit, clare determi-
nari poſſit, ante omnia
Pietatis Medici ſuppeditan-
da eſt Definitio. Eſt autem
Pietas Medici, uti omnium
mortalium, quia pietas ad o-
mnes pertinet, Virtus illum or-
nans, ſeu ſtudium aſſiduum
ſe ſuaſque actiones omnes ad veram
Dei notitiam et cultum,
ſuique ipſius et aliorum homi-
num felicitatem veram diri-
gendi, et eam quidem præcipue
reſpiciendo artem, finemque, cui
ſeſe præ aliis addixit. Verſatur

ergo Pietas Medici in Objecto triplici, hincque in tria sua sponte se resolvit capita Tractatio mea, quorum primum agit de pietate in Deum,
alterum de Pietate in seipsum,
tertium de Pietate in alios homines.
Primum caput considerat Pietatem Medici in DEUM. Noscendum vero DEUM esse, si rite eum colere velimus, res ipsa loquitur, adeoque vera DEI cognitio primario requiritur. DEUS est omnium rerum, tam oculis nostris visibilium quam invisibilium Dominus, creator, conservator et restaurator, ultra quam capere potest ulla mens humana, sapiens potens, felix, justus, amans, et, si qui sunt alii perfectionem indican-

6

tes tituli. Haec in Deo perfectionum abyssus plenam spiritui nostro non concedit cognitionem, nobis tamen sufficientem ipse prospexit, dum et imaginem suam nobis indidit, et totam naturam externam de se loquentem fecit, inque manus nostras dedit Sanctorum de se à viva experientia desumta testimonia scriptis consignata, postquam Dei in nobis oraculum propter labem nostram non ita, ut decebat, audiri fuit solitum. Hisce convincitur Deum esse, quo carere nequeat, cum ipse summum Medicum egerit omnium lapsorum, quos à morbis spiritus et corporis cunctis vult liberatos, atque convenientissima et maxime adaequata iis tollendis remedia praescripsit in

in Filio ſuo, vera vitae arbore,
ſervatore omnium, qui in terra,
carne indutus, dictos morbos noſtros,
agendo et patiendo, ſuſtinendo et
abſtinendo, efficaciſſime profliga-
vit, atque extra quem unum,
ejusque ordinem, ſalus nulla eſt,
ſicque ipſa operum communione
eum incendi neceſſe eſt ad amici-
tiam cum eo ineundam, cujus
vicarium, ut ita dicam, hoc in
orbe agit, cujusque quaſi manus
eſt viſibilis, qua ſanitatis præ-
ſidia porriguntur hominibus.
Prona inde via fluit cultus,
qui, cum Deo ceu Patri ſpiri-
tuum eſſe debeat conveniens,
ſpiritualis et internus ſit, neceſſe
eſt, eum, quia mente noſtra
ejus immenſitas capi nequit, ſancto
ſilentio adorando, exactiſſimaque

ſub voluntatem legeſque ejus
ſubmiſſione venerando illius Ma-
jeſtatem, quo vere Philoſophus
Deo æqualis, cujuſque naturæ
particeps evadat, boniſque omnibus
tam voluntatis quam intellectus
inſtruatur, quibus ad officium
ſuum exequendum opus fuerit.
Intelligit hic medicus prudens,
ſe non eſſe naturæ dominum,
niſi quantum Deo placeat ei
concedere in illam poteſtatis,
cui, ut Deus liberrima mens
eſt, liberrime totum ſe ſubjicit
quoad regimen in creata ſua,
agens pro poſſe quæ Artis ſunt,
eventum Deo relinquens, grato
et ſereno excipiens animo, ſi vitam,
ſi mortem ægroto decreverit,
atque ſi conſcientia eum abſolvat,

facillime

facillime malevolorum hominum judicia feres, contemnendo ipsum contemtum. Hæc rationalis illi Religio et cultus erit, quem qui deserent Medicorum, non possunt non Athei fieri practici, quia theoreticos in orbe reperiri vix possibile est, cumque fontem bonorum desspectui habeant, in tenebras malitiamque incidere, et ~~...~~ sui ipsorum et aliorum detrimento; quales, proh dolor! magno numero terra aluit inter omnes populos, alitque nostris diebus, qui veram cordis theologiam experimentalem medico non necessariam opinantes, incidunt interdum in crassissimum errorem, quo efficiente totam visibilem creatam naturam Deum habent, seque ipsos partes illius, qui itidem natura,

Dei ſui, videri volunt domini,
Deum verum de throno ſuo detur-
bare audentes, qui loco puritatis
ſpiritus, ex genio ſuo malo, ſceleri-
bus ſe devovent, ipſi, ſi mentem
reſpicias, inſani, ſi corpus, mor-
bidi, à quibus ſalutem expectare
velle, idem eſſet, atque vitam
à mortuis petere. Habent hi
quidem Machiavelli Medici, ſub-
inde, ut eo facilius fallant atque
ære emungant incautos, exter-
nam religionis ſpeciem, ceremoni-
asque reverenter habent, quas
vero ſine interno Dei timore,
juſtoque proximi amore vanas eſſe,
per ſe clarum eſt. Multo aliter
ſe habet externus boni Medici
cultus, ita quippe comparatus,
ut ubique de unica vera cordis reli-
gione

gione in Deum teſtimonium perhibe-
at, ut vita, verbis et factis nihil
ſibi ſumere intelligatur, ſed omnem
honorem in Deum, omnis boni
auctorem tranſferre, quem ſuper
omnia venerari ſumma ei volu-
ptas, cui ſervire maxima ei liber-
tas eſt; ſicque radiat vera fidei
luce, ut et alii alliciantur
ad eandem ſpiritus beatitatem in
Deo poſſidendam. Atque fini
huic ſi ſervire apud rudes poſſint
ceremoniae, iis quoque in loco et
tempore provide utitur, quo pau-
latim animos ad ſupremum Dei
cultum in ſpiritu perducat, eique,
quantum ſua ope valet efficere,
illos ſoli vindicet. Ex ceremoniis,
religionibuſque externis eligit, nam
et hic Eclecticum eſſe quid vetat?
talem, quae huic ſcopo maxime

faveat, illique, libertate ea, qua,
ſecundum religionis naturam eſſe
omnes par eſt, ſuum, ut mos fert,
nomen addicit. Atque ita Me-
dicus jure poterit dici habere
unam, nullam et omnem re-
ligionem; Unam quidem, neceſſa-
riam religionem Spiritus; Nullam,
dum quoad externum cultum
nulli ſe ſerviliter ſubjicit, atque,
Dei exemplo, ita ſe gerit, acſi
nulla exiſteret, omnibusque ſtudet
prodeſſe, diverſiſſimis licet orbis
religionibus adſcriptis; Omnem,
dum pariter ex omnibus optimum
quodque adoptat, nemini, de reli-
quo ~~ex orbe universo~~ mortalium,
ex orbe universo, ſua negans officia.
De Religione Medici vere pii et non
ſuperſtitioſi, quæ modo prolata ſunt,
natu-

ræ Dei et nostræ quam maxime respondent, nec vero ex ordine Theologorum à Deo eruditorum, pacificorumve quisquam, qui meditationem meam verbo divino ullo modo refragari pronunciet, aut me Μεταβάσεως εἰς ἄλλο γένος accuset; quod, si ita, ut confido, habeat, ceteros, quibus venter Deus est, quibus de præsentibus gaudere et cælestia insuper habere unica voluptas, quibus propria gloria, non Dei, terrena possessio, non animarum salus, lucrum x est,* tam censeo curandos, quam patrem eorum, summum Romanorum Pontificem, cum bruta sua ex pelvi emittit fulgura; veritas enim contra hominum mendacia omnesque injurias facile se per seipsam defendit. Sed quid hos nomino,

x qui ita Deum colunt, ne Diabolum offendant.*

cum Georgia nostra Augusta optimos quosque eligere sacrorum Doctores, illosque plane ignoret rare decernent

Sequitur jam alterum Tractationis meae membrum de Pietate Medici in seipsum, fluens potissimum, uti et Tertium, ex primo capite, cum verus Dei timor omnis sapientiae bonique initium sit et complementum. A Deo autem, Patre luminum et boni omnis Autore petit, cum in sese ipso nihil boni et lucis natura sua se continere certissime sciat, se totum ei subjiciendo, quibuscunque in vitae hujus casibus, petit, inquam, caelestem sapientiam, quae mentem illuminet divino lumine, quae viam rite sese ordinandi atque ad divinam voluntatem componendi monstret,

15

ut ipse tam spiritu quam corpore sanus sit, atque vere habilis inserviendo, aliosque sanando. Spiritus enim, Dei energia ordinatus, cuncta à Dei manu, grato, sereno et quieto animo accipiens, sanus est, cognoscendi atque agendi constantia et dexteritate potentissimus, acie sui intellectus omnia penetrat, atque cuncta, quae suscipit, bene illi cedunt. Spiritus ergo cum pio proboque Medico semper idem sit, indole quieta et lucida, nullis affectuum turbis patens, qui humores vel nimium coagulant vel nimium solvunt, qui solidas partes vel nimis laxant vel nimis stringunt, nullumque in reliquis diatos partibus vitium ab eo admittatur, liberque et aequalis sanguinis per omnes partes

16

circulus servetur, corpore quoque sanus est, duris aptus ferendis, studiis rite colendis, virtutisque habitui acquirendo recta cum ratione effectivo. Ornatus dicto modo divina harmonia, quam omnes homines coguntur venerari, non poterit non hominibus esse charus, mererique applausum operibus suis debitum, quem vero, ut et sese totum Deo Servatori, a quo profluit omne bonum, atque ad eundem quoque debet refluere, consecrat. Quoad externum habitum non splendidus nimis, non sordidus, comis omnibus, ita se gerit, ut ordinatum atque spiritualibus et cœlestibus, non terrenis deditum, paucis contentum, hilarem

hilarem, ſobrium, flagrantemque ad officia ſalutaria omnibus præſtanda, monſtrent domus, veſtes, verba et actiones omnes. Sicque ei datum eſt hoc jam in orbe vivere vitam beatam.

Tertium caput mei examinis tractat de Medici Pietate in alios homines, qui aut Ægri, aut Medici ſunt, horumque Miniſtri. Ægri, de quibus agendum primo eſt, ſunt illi, qui ad morbos animi et corporis debellandos Medico apprimè indigent; pauci enim ſunt, qui vitæ et ſanitati convenienter viventes, huicque ſcopo dicatis Medicorum conſilijs ad præoccupandos morbos uti deſiderant. Ab hiſce vero nihil aliud expectari poſſe, quam quod ægri

18

præstare valent, bene perpendens, in eos omni, ut humanitas, ut Christiana Religio suadent, homiletica virtute sese instruit; Quid enim hic aliud est Medicina, quam quotidianum atque continuum amoris, bonitatis, justitiæque, ex præscripto legum divinarum promanans exercitium, in bono infirmorum promovendo? Ante omnia Patientia se munit, ut et ipse ægrotorum in se peccatis facile possit ignoscere, suaque lenitate duritiem eorum emollire. Verborum porro erga eos utitur decenti ornatu, compositisque ad decori regulas moribus, in naturas eorum sedulo inquirit, omni indulgentia relationes eorum percipit, ex Regulis Artis Medicæ

de ægrorum nativa conſtitutione,
diſpoſitione ad morbos, morborum
genio, eorumque ſanatione, rebus
probe penſitatis, ſtabile fert judi-
cium; dici enim non poteſt,
quantum in animis hominum de-
vinciendis atque ordinandis, valeat
verborum lenitas et gravitas,
amico temperamento conjunctae,
quibus ſtudere Medico ſumme ne-
ceſſarium, ut confidentiam erga
ſeſe excitet ægrorum, non tam ſui
ipſius, quam illorum cauſa, ut
nimirum facilius valeat juvare,
comparandam, quo conſentiens in
medicamenta animus, eaque in-
trans fide ſua, quietus ſpeque ple-
nus optima, efficaciam juvet
atque augeat. Docet aſſerti
hujus veritatem quotidiana experi-
entia, dum ſæpiſſime videas mere

in deterius omnia, bonis licet ad-
21 hibitis ex methodi regula pharma-
cis, cum medicus vel neglexit,
vel, obstante necessitate, non
potuit extirpare ex ægri animo
conceptas in sese suamque me-
delam adversas imagines, quæ
alterum illi crearent morbum.
Ex sanis hoc pacto principiis sanus,
sanitatem aliorum fractam repa-
rare idoneus natus est Medicus,
nec temere nec timide agens,
sed semper quæ res exigit. At
cum Ægri vel divites vel pau-
peres sint, de pietatis in u-
tr‹ro›[redacted]que usu hic quoque recte
quæritur. Divitibus autem et
potentibus cum possessio visibilis
sæpe spiritualia bona vilescere et
sordere faciat, inque gladium transeat,
quo

quo sibimet sanitatem spiritus et corporis praescindunt, indeque pendentem vitae felicitatem; hisce, cum morbis conflictantibus, omni deposito timore humano, indicabit restitutionem impossibilem esse, quam subinde possunt contra Dei et naturae ordinem, ex quo Medicina originem nacta est suam, pergendo nempe vitiis indulgere suis, quibus novam morborum causam indies sibi ingenerant, atque hac ratione DEUM super omnia honorabit, artemque suam salutiferam, quae agendo contra et praeter Medicinae potestatem, lucri inprimis vilis causa, ludibrio exponitur, cui merito subjiciendus suo esset solus Medicus tam abjecto hostilive in Deum et naturam agens animo. De

22

cetero cuique ex horum cenſu honorem habebit debitum, nec deſinet unquam et in hoſce eſſe talis, qualem ſemper eſſe in omnes Artis et Officii natura poſtulant. Pauperes, quorum prae ceteris curam Deus habendam juſſit, quoſve, quia auxilio maxime deſtituti vivunt, attentius obſervandos eſſe, res ipſa declarat, majorem in modum ſibi commendatos habet, juvatque conſilio et ope, nulla ſoſtri ratione habita, quo imaginem DEI eo referat exactius, atque ita agendo magis fiat beatus. Nec benedictio ſummi Numinis deerit unquam in neceſſario victu et amictu largiendo, non obſtante

Ne-

Medici liberalitate, et si fieri poſ-
ſet talem egere, præſtaret paupe-
rem cum pauperibus eſſe, et pace
cum Deo, ſpirituſque bonis eſſe di-
vitem, quam fugacibus bonis inſtru-
ctiſſimum, divitibus orbis charum,
egeniſque immiſericordem, atque
deſtitutum eſſe ſpiritus bonis, quæ
ſunt justitia et libertas ab omni
malo, pax et lætitia ſanctorum,
neſcijs frangi caſu ullo, nec edace
ceteroquin terrenorum omnium,
tempore, depaſci, quibus æterni-
tatis cibis ſolis victitat creſcitque
in vivam Dei ſimilitudinem homo
novus, quem ædificare in tranſitu
per vitam hanc omnibus primus
eſto finis. Præter ægros,
res quoque Medico eſt cum alijs
Medicinam facientibus, horumque

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

24

Miniſtrij. Hic omnem animi elationem, invidiam, familiarem alias, proh dolor! et endemium quaſi Medicis morbum, avaritiamque procul à ſe jubet abeſſe, quo vires experientia obſtetrice à Deo impetratas amice conjungere, atque communicatis conſilijs ſuadere optima quævis laborantibus poſſint. Et quia Artis campus latiſſime patet, innumerisque opus eſt experimentis, quæ ſæpe admodum difficilia, ſæpe fallacia et periculoſa eſſe ſolent, ita ut omnium mortalium diligentia exhauriri nequeant; eâ in Medicos Collegas eſt moderatione, ut meliora et certiora monſtrantes tam

hoste

hosce quam et alios arti non ad-
scriptos, libenter audiat, ad se eru-
diendum, proximique salutem pro-
movendam; sin autem ipse qua-
dam rerum experientia fuerit
instructior, illam ingenue atque
sine arrogantia proponit, et artis
limites et suæ scientiæ tenuitatem
semper ob oculos habens, quæ nisi
à Dei, omnis boni Autoris, Spiri-
tu semper animentur, non pos-
sunt non ubique esse irritæ.
Ministris Medicorum ita præest,
ut animos factaque eorum, im-
perio suæ pietatis, amoris et co-
mitatis, valore eruditionis, atque
in agendo dexteritatis, sibi subjici-
at, quo et in hisce omnem in-
justitiam valeat extinguere.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB DFG

21

Præcipue autem ſedulo cavet,
artibus veteratorijs rhopopola-
rum et pharmacopoeorum alere
fraudes, qui ſubinde non verentur
Medici animum avaritiæ et
voluptatis pabulis ad illicitam
indulgentiam ſollicitare; probe
enim novit, caſtam Deum
mentem eſſe, caſteque debere
omnibus idolis excluſis adorari,
cupidinemque iſtis intentam
prægravare terræque alligare
altiora ſpiritum, qui, cum ad meliora
creatus ſit, non poteſt non
in terrenis delicijs infernum
usquequaque invenire ſibique
parare, ubi præter perpetuos er-
rores, infinitas virium fatigatio-
nes, atque deſideriorum fruſtra-
tiones

tiones dater nihil. Quisquis
ergo secus faxit, Deus vindex
erit!

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Concept zum

Curriculum vitae
1937

(mit handschriftlicher, lesbarer Wiedergabe u. teilweiser Übersetzung ins Deutsche)

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Viris Illustribus, Experientissimis, Spectatissimis, Gratiosis,
Fama celeberrimis, Facultatis Medicae
in Academia Georgia Augusta Dn. Decano,
reliquisque Dnn. Professoribus Ordinariis etc.

S. D. P.

Johannes Christianus Senckenberg.

Jussus à Vobis, Viri Illustres atque Experientissimi, ex Statuto et more Academico, Epistola ~~[illegible]~~ vitae meae curriculum studiorumque rationes recensere, ~~[illegible]~~ et quae sequentur Vestris oculis ~~[illegible]~~ subjicere volui. Patria mihi est Francofurtum ad Moenum, quod in lucem me produxit, Anno R. S. 1707. d. 28. Februarii. Patre Dn. ~~Joh.~~ Hartmanno Senckenberg M. D. et Physico Primario, Matre Maria Margaretha Dn. Antonii Rauenbergeri civitatis patriae publicorum negotiorum expeditoris scriptoris vulgo Stadtschreiber dicti, filia. Primos aetatis annos, et ex parte adjacentibus, in Scholis inferioribus ~~[illegible]~~ urbis natalis Gymnasiique trivi, et quia maturè Medicinae adscriptus studio fueram; b. m. Parentis institutione jam inde à puero usus sum, cujus initium fecit Botanica, quam inprimis colebat, idoneamque + putabat tenerae aetati, tam ad diligentiam invitandam in utilibus, quam avertendae ab inanibus et nocivis. Jungebat porro institutionem in reliquis medicinae partibus per regulas et exempla captui convenientia, quae augescente aetate

+ propter amoenam objectorum varietatem.

I 1c/25
87
Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main DFG

augebat. Emancipatus [illegible] directione et fideli in-

structione clarissimorum [illegible] et doctissimorum virorum, [illegible]

Dnn. Rectoris et Collegarum Gymnasii Francofurtani +

Consilia ulterius theoriam [?] cum theoretica,

ducta [illegible] perrexi in [illegible]

quam practicis [illegible] et [illegible]

[illegible] (+) anatomico et chirurgico

instituto [illegible] Excell. atque experientiss-

Dr. Joh. Mich. Spittaeri [illegible] M D [illegible] et

Physici apud Fft. [illegible] Kimeri, [illegible]

ut et [illegible], Dn. D. Joh. Jacob. Grembsii

Physici item ordinarii celeberrimi demonstratio

anatomica practica et Materiae medicae praele-

ctio, patriae ejusque vicinarum crebra pera-

gratio, ad aerem aquas [illegible] locos, [illegible]

naturas, morbosque [illegible] [illegible]

triplicis de ceteris naturae regni thesauros et, quae in usum [?]

medico accommoda videbantur, addiscenda.

Anno 1726. autumno Lubacum me contuli,

ibique annum propemodum spatio commoratus sum

apud Dn. D. Joh. Jacob. Reichium Illustrissimorum Co-

mitum [illegible] residentiam Archiatrum

Ayratum [?] honoratissimum, qui singulari [illegible] integritate

observationibus, quas habet, physicis et medicis variis [illegible]

[illegible] meos conatus promovit.

Anno 1730 † et 1731. Halae Saxonum [illegible]

omnes Medicinae partes adi-

scentem audivi Dn. Mich. Alberti, Seren. et

Potent. Regis Borussiae a Consil. Aulici et Professoris Med. clariss., in Physicis

et Praxi Medica, gratia illius, Medicinae deinde Dn. Frid. Hofman-

num Regis Id. Boruss. a Consil. Sanctioribus, in Che-

mia, Materia Medica et maxime in Clinica

praxi Dn. Joh. Junckerum Medicinam Profess. celeberrimum, praeceptorem habui, cujus

singularis in me benevolentiae satis [illegible]

nequeo. In Chirurgia Dni. Joh. Henrici Bassii

Professoris clarissimi auditor fui,

qui et anatomen artemque obstetriciam exposuit.

talisque in humanitatis studiis et philosophia,

(+ hanc [illegible] frequentius in patria

medico

+ |: qui amantissimum [?] Lascentem [?] e vivis sustulit :|

88

I 1 2/25

sub finem Anni 1731. Halam venit, [ad versus valetudinis ~~ex~~ causa] Vir Excellen-
tissimus, tum a negotiis aulicis in voluntarias ad praedia
sua facto secessu quiescens, paullo post vero Serenissimo
Principi Saxonico, qui Gothae principem sedem
collocavit, Consiliarius secretior et ad Comitia, +
nomine Ducatuum Gothani et Altenburgici
Ablegatus splendidissimus, Dominus Rudolphus
Antonius ab Heringen, Dominus Mehlae,
Keulae, Boventae, ~~A~~ Anligeri, neque in itine-
ribus, posteaque Mehlae et Erfurti (+||: medicum et) comitem
~~[illegible]~~ ~~[illegible] et Medicum~~ delegit, apud quem degens servivi pluribus aliis idque pestilentia gratiam non infeliciter adsui.
seposita ~~[illegible]~~ [dicto] Viri Excellentissimi familiate [Anno] ~~MDCCXXXI~~
domum redii, ibique medicinam feci
~~[illegible]~~ (+) semestri fere spatio ~~[illegible]~~ divertit ad Aulam Illustrissi-
mae Comitis Viduae, Dominae Ludovicae, post
fata Caroli, Dhaunae Kyrburgique Wildgravii,
thori sui desideratissimi, Wildgraviatus Dhau-
nensis Illustrissimae prolis nomine regentis,
natae Comitis ~~Nassovicae~~ Nassoicae, cuique et
[hic medicinae operam dasam debitam,] ~~[illegible]~~
~~quattuor annos eos in summa dignitate constitutis~~
~~[illegible]~~ a consiliis fui medicis.
Redditus tandem deinceps penatibus, ~~eodem~~, [iisdem] quibus ~~quae~~
antea, ~~[illegible]~~ ~~fui~~ laboribus adscriptus,
veritatem medicam indagare sine partium studio,
sine vana gloriae cupidine, satius habens recta (+)
conscientia sua in Deo ~~et [illegible] plurima, quam~~
~~sui per ora hominum~~ et proximo vere prodesse,
quam videri vel talem vel majorem ~~[illegible]~~ +
~~vero multi Doctoris nomen Academicum mihi deesse~~
~~mirarentur, postquam~~ et superbire aegrotantium
numerus magnus, qui ipse saepe insanabiles reddit.
~~decumbentes~~

+ |: ubi insignis ~~infirmus~~ favore Viri Excell. atque expertissimi Dn. Hermanni, Sacrae Rei Medicae Cottbus. Medici... Directoris, Consiliarii contigit sumi :|

~~F, Naturae donorum illius latentium ergo, corporis, Abeunem fratrem, ... post hac vocatum ... Comitatus~~

(+) fratrem paulo post hunc vocatum, itaque Sileris, naturae donorum illius latentium ergo, comitatus,

+ mentem ad accedendum ex obscuro verum et bonum prodeunt, morbisque afflictos

Quo eo ita se debeant, ~~Monitus~~ mensae ~~...~~ ~~...~~ illo modo ~~...~~ aliae Medicinae
sacris ~~...~~ ~~...~~ intulisse de jure, dici non potero,
cum institutione à puero usus, celebrium practi-
corum ducta praxes posuerim rudimenta,
justamque annorum ~~...~~ seriem dispend.
consumserim, licet Gradum Academicum
hucusque destitutus esse maluerim ne
maturius quam par erat mihi concessa occasio
evadat ludendi. ~~...~~ Jam vero ~~...~~ ~~jam multi...~~
~~...~~ scrupulum hunc ~~...~~ temporis
beneficio, ex animo sentio amicorum ~~...~~ monitis repe-
titis excussum, nec diutius non debui, + ~~...~~ Doctorisque titu-
lum ordine decente ambire. Quem obrem
ad Vos Viri Illustres atque Experientissimi dirigo
petitionem meam, velitis, si placeat, meos quales-
cunque experiri profectus, et si suffragiis Vestris
dignus fuero, lubitis ad altiora obtinenda auxiliatrices
mihi porrigere manus. DEUS Vos servet
ad sui gloriam, multorum salutem, et GEORGIAE
AUGUSTAE splendorem! Valete! Dabam
Mases d. 23. August. 1737.

+ ut magis quam pro esse, opinioni vulgi dare aliquid,

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

25

I 1c/25 1.

Lebenslauf

(von S. verfasst und mit 1. Dissertation in Göttingen abgegeben)

Patria mihi est Francofurtum ad Moenum. quod me in lucem produxit anno 1707 d. 28 Februarii Patre Dr. Joh. Hartmann S. M.D. et physico primario Matre Maria Marga. Dn. Antonii Rainburgers Civitatis patriae publicorum negotiorum expeditionis rectoris vulgo Stadtschreiber dicti filia.

expeditionis

Primos aetatis annos (et ex parte juveniles?) in urbis natalis scholis inferioribus Gymnasioque trivi et quia mature Medicinae addictus studio fueram b. m. Parentis institutione jam inde a primo usus mei civius initium fecit Botanices quam cupimus colebat idoneamque propter amoenam objectorum dum varietatem putabat tenerae aetatis tam ad diligentiam incitandae in utilibus quam arcendae ab inanibus et nocivis. Urgebat porro institutionem in religionis moralisque partibus per regulas et exempla captui convenientia, quae augescente aetate augebat. Emancipatus directione et fideli institutione virorum clarissimorum et doctissimorum, Rectoris et Collegarum gymnasii francofurtani aliorumque in humanitatis studiis et philosophia perceptis?! benevoli ductu parentis in medicina ulterius excolenda tam theoretica quam practica accessit?! subsequentibus in patria anatomica et . . . . et chirurgica instituto Excell atque experientissimi D. Ulrich Burstorf MD et physici apud Ffu. Primarii ut et Dr. D. Jacob Grambsii Regiae item adiicio celeberrimi: demonstratio anatomica practica et materiae medicae praelectio, patriae regionumque vicinarum crebro peractio, ut aerem, aquas locos, naturas incolasque hominum. triplicis de cetero naturae regnum thesauros et quae in usum medico accomoda viderentur addiscerem. Anno 1726 autumno Lipsiam me contuli ibique annuum propemodum spatio commoratus sum apud Dr. D. Joh. Jac. Reichium Illust Comitum hic residentium Archiatrum, agnatum honoratissimum

qui singulari qua est in omnibus integritate, observatio nibus quas agebat physicis et medicis variis meos conatus promovit.

Anno 1730 qui amatissimum Parentum a viris ... ad 1731 Halae Saxorum omnes medicinae partes addiscentem ? audivi Dr. Mich. Alberti serenis. ~~seren.~~ et potent. Regi Borussiae Consil. aulic et professor. medic clarissimum in physiologia et praxi medica grande illud medicinae decus, Dr. Frid Hofmann. Regi ~~ejus~~ ejidem Boruss. Consil ... ; in Chemia materia medica et maxime in clinica praxi, Dr. Johan Junkerum medicinae prof. celeberrimum praeceptorem habui, cujus singularem in me benevolentiam satis praedicare nequeo. In chirurgia Dr. Joh Henric Bassium Profes. ... clarissimi auditor fui qui et anatomiam alterumque obstetriciam exposuit. Sub finem Anni 1731 Halam reliqui et vissae valetudinis causa vix perilliustris, ~~tam~~ tum a negotiis aulicis in oblunlario ex ... facto decessu quiescens paulo post vero Serenissimi Princip Saxoniae qui Gothae praecipuam sedem collocavit, Consiliarius secre~~tus~~tior et ad comitia nomine Ducatuum Gothani et Altenburgii ablegatus Splendidissimus, Dominus Rudolphus Antonius ab Heeringen, Dominus Hechlau Keulae Borussiae religen. meque in itineribus postea que Wetzlar ~~ad~~ et Erfurt[x] uxeti cum et comitem elegit ([x] ubi insperanis favori Viri excellens et experientissimi. Dr. Herrmann. Cantor Suchii. ~~medicinae~~ ~~contigit~~ ~~frui~~) apud forum professor longe clarissimi, Directoris Imperii Statuum C. consiliari contigit frui).

Nachdem die Gesundheit des genannten hohen Herrn
wieder hergestellt war kehrte ich im Jahre 1732 heim und
betrieb dort Heilkunde. Etwa ein Semester lang hielt ich mich
am Hofe der Witwe Ludovica des Wildgrafen Karl Dhaun-
Kyrburg auf, einer geborenen Gräfin von Nassau, indem ich mei-
nen dorthin gerufenen älteren Bruder begleitete. Da ich
mich auch dort der Heilkunde befliss und vielen angesehenen
Personen ein ärztlicher Berater zu kommt

Endlich wieder nach Hause gekehrt widmete ich mich wie-
der den selben Arbeiten wie vorher um die Wahrheit in der Me-
dizin zu erkennen ohne eitel Ruhmsucht zufrieden damit mit
gutem Gewissen Gott zu dienen und dem Nächsten wirklich zu
nützen und nicht etwas besonderes oder noch mehr zu verdie-
nen

Unter diesen Umständen mochte ich nicht mit Recht hören
dass ich in das Heiligtum der Medizin mit unsauberen Hän-
den eingegriffen hätte da ich von der Jugend an dazu erzogen die
Grundlagen zur Praxis aus der Führung berühmter Aerzte gelegt hatte
und zum Lernen bei Ihnen eine genügende Reihe von
Jahren verbracht hatte. Daher zog ich es vor auf den akademischen
Doctorgrad zu verzichten, damit mir nicht die Gelegenheit ent-
stünde seine Würde zu verletzen, wenn er mir früher als billig
verliehen worden wäre. Nun aber, nachdem ich mich von diesem
Bedenken durch die Wohltat der Zeit erlöst fühle konnte ich mich
dem Mahnen meiner Freunde nicht länger widersetzen damit ich
noch mehr nützen kann und der öffentlichen Meinung etwas bieten;
und deshalb [erst nun?] den Titel eines Doctor auf vorgeschriebenem Wege
zu bewerben. Deshalb richte ich an Euch Herren Professoren - -
- - - - -

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

53

Concept
der
Dissertation
1737

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

S. R. IMPERII

LIBERAE REIPUBLICAE MOENO-FRANCOFURTANAE

MAGISTRATUS

ILLUSTRIS ~~SENATORUM ORDINIS~~

VIRIS ~~POTESTATE~~ ERUDITIONE,

GENERE, MUNERIBUS, ~~ERUDITIONE~~,

~~PIETATE~~ RERUM GERENDARUM

EXPERIENTIA

MAJESTATE MERITORUM IN

REMPUBLICAM ET PATRIAM

MAGNITUDINE CLARISSIMIS,

DN. PRAETORI

DNN. CONSULIBUS,

DNN. SCABINIS,

DNN. SYNDICIS

DNN. SENATORIBUS,

~~PATRONIS~~

~~PATRONIS~~ atque Patronis ~~Fautoribus~~ suis Optimis ~~Maximis~~ Maximis

~~MAECENATIBUS~~ Maecenatibus

submissa animi veneratione perpetuum prosequendis

Felicitatem et obsequium! N: 10

Ad Vos DOMINI PATRESque CONSCRIPTI, me primum omnium convertere pietas jubet, dum ex more Academico diatribam dissertationem emitto, vosque studia [illegible] privat[illegible] silentium celebritatem [illegible] [illegible] [illegible]

Constat inter omnes urbis [illegible] [illegible] Antecessores vestri, vosque gentem [illegible] a [illegible] [illegible] unice semper clementia [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] complexi, qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dararint, [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] Totum [illegible] favori [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Vobis me debere [illegible] ergo et depositi gratissimi animi testem, publicum hic extare volui documentum, demisse precatus, [illegible] dignemini illam eadem, qua jugiter in meos neque fuistis, fronte et [illegible], neque porro favori vestro [illegible] dare, qui nihil aeque in votis habeo, nunquam recte agendo gratiam vestram conservare, [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] in omnium utilitatem convertere. Faxit SUMMUM NUMEN ut sub imperio auspicioque vestro [illegible] et perpetuo floreat pietas, vigeat justitia, sic in hac civitate DEI et gubernacula tractantibus et parentibus adsint inconcussa salus. Durate, et vosmet rebus servate secundis! [illegible] [illegible] [illegible]

ILLUSTRES AC GENEROSISSIMI DOMINI
NOMINUM VESTRORUM

Cultor observantissimus
et cliens humillimus.

~~J. C. S.~~
~~[illegible]~~
Johannes Christianus Senckenberg
Moeno-Francofurtanus.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Ad Sect. 1. ~~Antiquis §1.~~ ~~Botanici [illegible]~~ 95

Σύνοψις unter den Titul des Capitis.

§1. Lilii petium apud Antiquos [illegible]

§2 Speciosum illius nomen a nostra plantae impositum [illegible]

§3 Licet hoc nomen adaequate [illegible] ntiantur. Synonyma alia

§4 Ratio cur in Capitis Titulo, in historia [illegible] ~~apparent~~

[illegible] [illegible] [illegible]

§5. Cur non possit [illegible] Lilii vocari [illegible].

§6. Laudatur [illegible] Commentarius maxime Rivini. [illegible]

§7. Modus conspecti Lil. convall. et [illegible] methodice.

§8. Tempus nascendi, locus natalis.

§9. Species vero [illegible] nonnullis species multiplicandi.

§10. Earum varietates [illegible] Exempla hujus rei alia.

Ad Sect. II. Σύνοψις

Radicis, Lil. convall. flor. et bacc.

§.1. Exploratio [illegible] Lil. convall. per Gustum.

§.2.3. Per [illegible] Olfactum.

§.4. Partis volatilis et solidi per lig. acid. alcal. et medii.

§.5. Aromatici per [illegible] noveti, et totius plantae,

§.6. Partis fixioris [illegible] analysis per destillationem.

~~§1 Gustatus~~ ~~§2 Olfact~~ ~~§3 [illegible]~~ [illegible] Ad ordinationem [illegible] potentissime.

Ad Sect. III. Σύνοψις.

§.1. Usus flor. Lil. Convall. ab experientia et ratione [illegible] derivatur, in [illegible] roborando, [illegible] nobilis [illegible], humoris [illegible].

§.2.3.4.5. Ex flore [illegible] praeparata et composita varia [illegible] Foliorum usus.

§.6. Baccae usus.

§.7. In Epilepsia.

§.8. In Variis morbis spasmodicis. [illegible] Contra Vermes, vomitum, Colicam, Formicas, acidum et mucum intest. et [illegible] totius [illegible] Hepat. Flatulentiis, Diarrhoea, Dysenteria, Melan. hypoch. et hysteric. [illegible]

§.9. [illegible] Febres intermittentes.

§ 10. 11 Tempus Baccam colligendi. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
12. ~~[illegible]~~ [illegible] Asservandi et exsiccandi. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Conservo, ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ forma.

§. 13. Usus externus.

§. 14. Epilogus.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

DISS. INAUGURALIS MEDICA
de
~~LILIO~~ CONVALLIUM
~~necnon ex baccis~~ ejusq ~~baccis~~ imprimis bacca
~~remedio epilepsiae, febriumque et medicamentum~~ ~~virtute~~ ~~viribus~~
viribus.

Prologuium.
~~Praefatio~~

Cum ~~thema aliquod~~ idoneam Dissertationi Academicae materiam aliquam disquirerem, menti animo meo obversabatur talem seligere, ~~quae non~~ ~~[illegible]~~, ~~atque~~ ex qua utilitas aliqua in ~~[illegible]~~ medicorum rempublicam proximique salutem redundaret. ~~[illegible]~~ ex pharmaceuticis ~~itaque mihi~~ Opportune itaque se mihi obtulit supellectilibus ~~Lilium convallium~~, De quo compertum ex Medicorum scriptis notatu dignissima repetere ~~ubi id quidem in transitu~~ magis ~~nonnulla~~ adjicere ~~quod, et hanc quidem~~, ~~quod ab aliis~~ florem qui ~~satis excussum~~ excussus fuit, ~~quasi in transitu considerandi~~; imprimis ~~vero~~ autem ~~ad florem~~ ~~[illegible]~~ digna ~~fuerunt~~ visa ad fructum plantae, quam deposito flore profert, ~~cujus hodie usus plane neglectus~~ seu baccam, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ attenta eo, ~~quae~~ quam ob virium ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ praestantiam ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ quicquam in ~~[illegible]~~ ~~postulabit~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~frequentius~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ frequentius atque inter officinalia in praxi medica adhiberi optarem. Abrecipientia conspirant.

Eo vero in ~~eam~~ hanc sententiam ~~[illegible]~~ fui pronior, quo mihi jam inde a puero ad botanicam investigandam ~~fuit~~ fuerit voluptas major, quo ~~quidem~~ non tam in multitudine plantarum memoria tenenda ~~fuit operosa~~ comperit esse ~~operosa~~ occupata, ~~[illegible]~~ ~~indigena magis~~ quam ~~[illegible]~~ quidem in indigenis Germaniae nostrae, et ~~[illegible]~~ usu atque parenti b. m. meo Dr. Joh. Hartmanno Senckenberg. Med. atque ob ~~[illegible]~~ vivent praesente Ludovico ~~[illegible]~~ in Manuale plantas ~~[illegible]~~ manuscripto

Physices reflexio et Morum primario, delineandi

Florae patriae ubertatem labor provenit

~~[illegible] institutis augendi~~

quem quod ingenii filius fretum meis excussi noctis

auctorem sit Deus et vitam viresque benignitate

fuerit elargitus, suo tempore typis mandare decrevi.

Et cum ~~[illegible]~~ certum sit in tam incerta vaga

narem fere medicamentum numeros, et plurima

~~[illegible]~~ inveniri, pseudochymicorum

in primis Sommiis superbientia, quae non verae et solidae

rerum usui, sed imaginatae et monstro foecunda

provenerit (+): Hic hic sublisterem ~~[illegible]~~,

sed inventas plantas in usum ~~[illegible]~~

therapeuticum convertam et applicem.

+ ~~et quam~~ vero
paucis vero

~~nobilia non solum hoc agente non solum cum eo[illegible]~~

~~quo feci, sed et cognitum plantarum~~ indigenarum plantarum usus therapeuticus

Collectanea de certis
~~[illegible] collecta~~

~~[illegible]~~ BARTOLAZIO, BORRACHIO,

+ ANT. CONSTANTINO, BARLOO, SABRAN-DO, HEISTERO,

+ primi [illegible] suis hoc sunt, quo vide + ~~[illegible]~~ patrio sphecto

eo celeberrimis in arte medica viris + facillime

nos casus [illegible] ex dissitis terrae locis undique

congesta plantarum farragine ~~[illegible]~~ [illegible] et triplici [illegible]

magis in pendeo artis medicae

qua multis pseudochymicorum (+) quae ~~[illegible]~~ familia

superbiunt, ~~[illegible]~~ non solidi rerum usus, sed imagi-

natione monstri foecunda proveniunt; (+) Et in hoc casu

(+) quae enim vera et naturalis chymia profert, justa agendi simplicitate quae naturae sigillum est.

desudare debere cum primis medicorum filios ut sim-

plicium virtutes relationesque ad corpus humanum

~~vegetabilium~~

(+) vegetabilium natura ~~[illegible]~~ mechanicam ~~[illegible]~~ cetero et alimenta et multa ~~[illegible]~~ actionum

exactius noscat, quo ~~falsorum~~ ex multiplici medi-

camentorum incertorum falsorum variorumque copia

et non magis [illegible] certi usque

ad paucitatem medicaminum fidorum, redeant, et cogni-

~~[illegible]~~ medicamentis simplicibus ~~[illegible]~~, ~~[illegible] curent~~

(+) quae in studio aniculorum rusticorumque diligentiae ~~[illegible]~~ in-nos et barbarorum instinctum non spernendo esse specialiter observatores intelligunt.

feliciter curent aegrotos. (+) Atque spectat locis

hoc quod video opella, quam per ~~[illegible]~~ modulo, ~~[illegible]~~

a [illegible] ~~[illegible]~~ tenuitate virium ~~[illegible]~~, consuetissimi. Tuere

illa, Lector benevole, ~~et si Deus meliora~~

~~olim dederit, et hoc a me [illegible] bonus~~

~~fide [illegible]~~ et tua experientia haec aliaque

plantas magis magisque in apricum produc, ~~[illegible]~~

~~Deo et Divis~~ in Dei gloriam et artis incrementum et proximi emolumentum. Vale.

SECTIO I.

De Nomine, modo crescendi et speciebus Lilii Convallium.

§ 1.

Lilium suo merito Antiquis magno in pretio fuit habitum, diciturque a Plinio majori L. XXI. c. 5. rosæ nobilitate proximum. Addit: candor ejus eximius, foliis striatis, et ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantis, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique filo et semine, stantibus in medio croci. Mythologia Junonia rosa audit, a fabulosis enim ævo ex Junonis lacte ortum ubertim effuso et Galaxia in cœlis, et in terra ex eo lactis parte quæ cœlo delapsa est Lilium natum perhibetur, quibus ipsis Lilii cœlestibus natalibus amoenitatem floris, quæ naribus oculisque blanditur, indicare voluit. Licet enim cœli foecunditati et spermati in sinum terræ effuso omnes in globi nostri superficie germinantes plantæ suum debeant ortum et conservationem, in Lilio tamen peculiare … antiquitas depingendum esse voluit naturæ artificium, cujus intuitu aliquis, post rosam, floribus multo antecelleret.

§ 2.

Speciosum hoc nomine … quoque insigniunt plantam nostram veteres placuit botanicis, ut ex [illegible] Hist. T. I. Rhapsod. 276. liquet. Licet incertum sit, quando et quonam ita vocari primum inceperint. Et sane, si solam Lilii magnitudinem demas, nihil plane erit aliqui quo non possit adjungi illi par, …

immo in [pulchritudine] nonnullis, major haberi; Nam etiamsi quoad odorem, saporem, olfactumque floris conti-nentiam, [quando] prodi.. vocari: Totius tamen fere erroris metu de fructu diversum statuere, quippe qui seminalem lilii capsulam [coccinea] colore rubro corali, quo spectabilis est, ~~longe~~ superat. (medicamenti virtute)

§. 3.

Retinuere, qui sensi sunt tertiani, hac contenti similitudine, nec de ordinate charactere ~~fraterne~~ solliciti ex tota planta ~~petendo~~ expedendo solliciti, lilii [denominationem] ~~denominat~~ ~~omnem~~ quam in ~~anti~~ ~~quaerentes~~ antecedentium operibus invenerunt ~~addit~~ ~~denominationem~~, ~~addito~~ [juncto] ~~convallium~~ ut a lilii jam allegati distingui posset, additamento vocis convallium, a loco ~~natali~~ natali derivato, quia locos montuosos et [umbrosos et humidulos] silvestres vallesque potissimum assolet incolere.

§. 4.

~~Sunt fortasset mentione~~ In pharmacopoeorum tabernis [usitatum] ~~receptum~~ hoc nomen in fronte ~~huius~~ dissertationis [meae] ideo ~~sati~~ placuit componere, quia ex iis materiam elegeram. Ceterum non magis mihi ~~videt~~ probatur recentiorum [nonnulli] [quam] ~~...~~, qui officinalem appellationem novis suis infamem methodis, quam ii antiquiorum qui plantam nostram ~~Hemerocallida~~ [modo] Colchicum, modo Hemerocallida, ~~oenanthen~~, Ephemerum &c. nominarunt; nihil enim inde lucis nobis accedit qua ~~...~~ prioria decenter internosci plantae ~~queant~~, sed aliter potius confusio, augenturque [distinctio] ~~...~~ tenebrae.

Graecorum medicorum ~~operibus~~ ... adfert oenanthen

§. 5.

Lilium vocari herba nostra nequit, quia ~~Lilium~~ [illud] ex radice, [vel] e plurimis squamulis minoribus [tunicis vincta te] vel e paucioribus iisque majoribus ~~composita~~ co-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

augmentata folia multa oblonga per terram
sparsa profert, è quorum medio erigitur caulis
foliosus aliquot pedes altus, cujus ramulis insi-
dent flores veluti campaniformes regulares
hexapetali, ~~quorum~~ ~~qu~~ quorum medium occupat
pistillum sex staminibus ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ infundibuliformis totidem antheris
~~[illegible]~~ erectis cinctum, quod denique abit in receptaculum ~~membrana-~~
multiforme seminum foliaceorum membranaceorum ~~[illegible]~~ in-
~~[illegible]~~ crassatum et tripartitum; quae notas cha-
racteristicae omnes, quantum abluderant à plan-
ta nostri examinis, § 7. ubi de illius modo ~~[illegible]~~ da-
di agetur, ~~[illegible]~~ ~~in oculos~~ ~~[illegible]~~ pate-
bit.

§ 6.

Primus proprie ad rem accessisse meo quidem
judicio visus fuit Conrad Gesnerus, qui in hort. German.
peculiare ~~[illegible]~~ excogitavit nomen, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Lychnis p. 265.
vel Callionymum appellando herbam nostram,
vel Chamaecytisum ~~[illegible]~~, ob cognitionem floris ~~[illegible]~~ cytiso Dioscorid. et Plinii seu
in forma externa aliquam cum flore Granati
~~vel~~ ~~[illegible]~~ ut et Arbuti, quam quoque Matthiol
Comment. in Dioscorid. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ agnovit. omnium vero maxime
placet Rivinus qui in Introd. generali rem
herbariam florem Convallium dixit, sicque
invenit vocem et distinctioni necessariae aptam,
et à nomine officinis ~~[illegible]~~ familiari ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~non multum diversam~~,
quod quia longo usu comprobatum, abjicere religi-
oni ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ habet Tournefortius Instit. rei herbar.
p. 78. non multum (diversam. Germanis vocatur ~~[illegible]~~ potissimum
(Meyblümlein) Meyblümlein); ut alia vulgo trita
in de usitata nomina ~~[illegible]~~ taceam.

§ 7.

Ad nostrum conspectum quod attinet Species ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ declarant: Radix perpendicularis tenuis ~~[illegible]~~ fibrosa × De qua plura
vid. Camerarius
Hort. med. et
philos. ~~[illegible]~~
et ~~[illegible]~~ longe lateque serpens
profert folia duo vel tria oblonga acu-
minata, inter quae ~~[illegible]~~ a ~~[illegible]~~ caulis erectus nudus superne triangularis
et folliculo suffultus quorum ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ et plures numero,
ad quem ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ flores monopetali regulares
pediculi
~~[illegible]~~

campanam ferme vel rotae formam representes, in summitate sex si non quinque, ut habet Volckamer Fl. Norimberg. p. 56: sinciscissis et totidem apicibus distincti. In medio floris, ubi caulis ~~manifesto~~ summo suo apex rubescit inter ramusculis adhaeret, surgit stilum in sua extremitate ter sectus, quem circumstant stamina sex, ~~omnino posita~~ totidem antheris, quadrifariam sectis, sulcisque lutea farina farctis, ornata, ita ~~ut~~ singuli laciniae floris apicibus ~~ornat~~ ... linea recta conveniant. Stylus si Pistillum abit deinque in fructum rotundis mollem seu baccam, cuticula rubra investitam, sub qua in succo pulposo coloris ex rubro et luteo mixti ~~latent~~, ... latent semina ... in ... baccae sepo in suis loculamentis circumposita. Semina hoc numero interdum, ... incerta magnitudinis, rugosa, inaequaliter ... colore pallido luteo, ac facie, qua baccae pet... respiciunt ... hilo instructa. (+) ~~sapor ...~~ De odore et sapore Cfl. ubi de viribus ... (x)

§ 8.

~~Floret~~ tempore Mensis Majae affert ... ; cujus quia ~~rosam~~ post rosam decus est ~~maximum~~, nomen quoque apud Germanos retinuit. Baccam Junio et Julio rubram fundere scribit loco citato Matthiolus ut et Joh. Bauhinus Hist. plantar. T. III. p. 531. (+) ~~calidiore sub coelo forte ...~~ ~~nostro autem climate ...~~ viriditate, quae non nisi ~~...~~ paulo ante maturitatem, quae Septembri ~~...~~ perficitur, in ruborem abit ~~...~~. Amoena quam bacca est coralli rubedine, ~~in ...~~ ~~mutat colorem~~, ~~...~~ ubi ad ~~...~~ extremam accessit aetatem, in xerampelinum mutatur colorem. Caeterum planta nostra et ...

Margin notes:

quo ~~...~~ consistit ex ~~altera parte~~

singula loca ramulorum

+ quod interius loco est et modo dilutum luteum spe...

~~... maturitatem ...~~ ma ~~...~~, ut recentiorum observationibus ... ~~...~~ patet, concipit, facta propagatione

(x) ~~...~~ Non memini quam ea quoque ... ...

(x) Speciosissimus flos

(x) Elici ex hac descriptione potest ... ~~...~~ ... nostris potissimum esset ... ~~...~~

(+) quos ~~...~~ ut experientia ... docuit, baccam dictam ... ...

~~caudicis et [illegible]~~ ferentibus et,

(x) Judicatis hisce observationibus facile ~~erit~~ est externam
plantae nostrae ~~et~~ cognitionem ~~et~~ differentiam methodi-
cam determinare, et nominum botanicorum ali-
cujus sententiae subscribere ut licitum est ~~[illegible]~~, quibus
omnibus sua laus manet; mihi vero in genere con-
sentaneo. ~~Rajanus~~ Raji et qui eo sequuntur Boerhaavii Ord. maxime placent, cum naturae
convenientissimus, cunctaque facile exhauriens quae formam
plantarum externam, ~~aliter~~ ~~sequens [illegible] definiuntur~~
~~plantae nostrae hoc modo~~ Flos ~~convallium est herba~~
~~baccifera~~ ex quo enumerat Flos convallium herbis
bacciferis fructu racemoso flore monopetalo campaniformi in sex lacinias
diviso, pendulo, spicato, abeunte in baccam mollem ru-
bram.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

~~calidioribus et~~ ~~frigidis~~ ferventioribus et
frigidioribus orbis plagis provenire testantur Auctores;
at ubique natalis ~~[illegible]~~ locus non est, alius
quam umbrosus et nonnihil humidus[†], hincque
si minus observavi avenis horto illatae ~~et nativo~~ ~~[illegible]~~
solo absimilem locum in horto adsignaris, flores
nunquam quidem, + ~~et~~ baccas vero nunquam.

(+ saepe tamen ~~[illegible]~~ nunquam ex-
posita;)

§. 9.

Species ~~hujus~~ plantae nostrae in Botanicorum
scriptis diversae inveniuntur, quas ex iis
collectas legere est in Dodartini Dissertatione
de Lilio convallium, Altorfi 1718. habita, sunt ~~respective~~ hallucinationis
sequentes:
~~Lilium~~ Flos Convallium albus minor, vulgaris.
~~Lilium~~ Flos Convallium minor ~~flore~~ ~~rubente~~ carneus. Hujus radix est rubet, quae in ceteris speciebus alba est, et ~~[illegible]~~ quoque colore
Flos Convallium major Alpinus ~~flore albo~~
~~in~~ ~~[illegible]~~ ~~rubente~~ Hic flos quidem ~~[illegible]~~
rubra macula notatur. ... Hunc, a vulgari pariter
non satis differt Theodori Tabernaemontani, ~~[illegible]~~ addas macula
Incidit mihi in manus cum sequente in mon-
tosis Tractus Hungarum ~~[illegible]~~ floris, alius spec.
~~Lilium~~ Ex ~~[illegible]~~ vulgaris planta minor est sequente
~~Flos Convallium maximus~~ major antecedentibus,
odor ei, ut et sequenti, quia in montibus ~~[illegible]~~
proveniunt, ubi subtilior et frigidior aër do-
minatur, purior pariter odorationes ~~facit~~ depulerat.
Flos Convallium maximus Alpinus albus. Hic
toto habitu ~~[illegible]~~ evanescit major est, ut-
quisque cum ~~[illegible]~~ suprime ascendente odoris suavitate
praecellentior.

Servat. verendis speciei esse auctum, quae forte recte ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ tribuit, cum ruber color dilutus ~~[illegible]~~ et ~~[illegible]~~ sistat. ~~In hortis etiam~~ ~~flos rubrum~~ quidem semper servat.

§. 10.

Mentzelii Lil. convallium ad radicem monanthemum
quod exstat in Pugillo rarior. plantar. solo ~~[illegible]~~ natura
lusu differre a vulgari videtur. Angustifolium
quod Rajus in Synops. Method. Stirp. Britann. af-
fert, fortasse aetate, ~~et~~ loci quo crescebat ~~[illegible]~~
ariditate, ~~vel~~ coeli inclementia ~~[illegible]~~ augmentum plantae
adimentum infringente, vel alia quadam accidente

(x) omnes hae species in horto excultae plantae naturae conveniatum in hortis ... speciosiores evadunt, licet virtutes medicae hoc pacto fiant minores segniores.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

ab ~~illo abitu~~ eadem abludit. Nec
Lilium convallium latifolium flore pleno varie-
gato, quod et Rajo quoque retinuit Tournefortius
sub speciei peculiaris titulo (+), aliud esse
~~videt~~ autumo, quam quod mihi ordine quar-
tum est, cultura enim curiosa Dodaei
facile ~~ex~~ potuit ad floris plenitudinem
perduci, ~~et~~ quod artificium specialis ~~in Hollandia~~ ~~Batavis~~
hortulanis ~~[illegible]~~ non est novum. Tales
~~enim~~ naturae excessus (+) quandoquidem inconstantes sunt,
nec merentur distinctum speciei locum, ut ~~nec~~ et
veronica [illegible] illa ~~[illegible]~~ floribus primum ~~[illegible]~~
violaceis, postea [illegible] caeruleis, conspicua, partim
plenis partim singularibus, quam patrio [illegible] habitus
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ in sua cacumine
germanice [illegible] praeter monstrum
gignit, ~~nisi~~ ~~ab [illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~peculiaris~~ nihil singularis ~~[illegible]~~ à
~~vulgari~~ veronica officinarum vulgari alien-
um est, de qua olim in Flora Francofur-
tana fusius tractabit (x) ~~Horum~~ quos [illegible] plures
mihi veniunt Plantago latifolia spicas ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, Scabiosa capitulo globoso
foliis in tenuissimas lacinias divisis [illegible] Lin. p.
[illegible] quam prope urbem nostram proliferam
semel deprehendi, Arenaria quoque hujus [illegible] debet
~~[illegible]~~, Thysselinum ~~[illegible]~~, ejusdemque Levana,
quas ibidem plantas umbellis proliferis ornatas
mihi se obtulerunt. (xx) Multa sunt alia exempla,
quae silentio praetereo. Colorem floris in speciebus
variegatum, tantum abest ut hunc, aliquid [illegible]
esse, ut et hic potius cultum sit adscribendum,
notum enim est, ~~[illegible]~~ alios flores variis
inficere ~~[illegible]~~ posse coloribus, prout ni-
mium aqua [illegible] multifariam tincta
rigeatur. ~~[illegible]~~ ~~Hortulanus~~
~~Lib. 1. c. 23. §. 6.~~ c. 31. §. 5. ~~[illegible]~~

(+) Hujus judice alter [illegible] ~~Historia~~ Boerhaavius ~~[illegible]~~

(+) Batavis in primis quibus natura peculiarem terram in qua [illegible] largita est quae ad hoc opera optime faciant.

(+) nisi assidua continuo [illegible] observatio,

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

[illegible] quotannis [illegible]

mihi

(x) Ejusdem radix est Arenaria [illegible], glabra, [illegible] Rajj. Fl. Jenens. p. 89. flore elegantissimo pleno superbientem videre contigit, ut et Lilium purpureo croceum majus [illegible] quod in [illegible] elegantissime plenum florem vidi plantae proferre.

(c) / ~~Leucoji~~ Keiri luteum majus flore simpl. et plen. Rupp. Fl. Jenens. p. bo-
hortulanis Gulden lack audiens, colore purpureo et aureo
variat * apud Batavos, ~~quem florem jungit, hunc dis-~~
~~cunque~~ ~~[illegible]~~ copiose fertilis ~~est~~, atque ~~industria in monstr-~~
~~[illegible] plantarum naturis, ipsque elevandis nominandisque~~
~~[illegible]~~ ~~petalaque floris [illegible]~~ ; at
solo nostro mandatum ~~et florem simplicem post plures~~ plenum
~~annos decorum recipit et [illegible]~~ florem, qualem
~~[illegible]~~ rarioribus petalis ~~[illegible]~~ instructum, et tandem
toto hujus simplicem recipit, ~~[illegible]~~ cumque non ~~[illegible]~~
amplius purpureum nec aureum ~~amplius~~, ~~sed pallidiorem~~
~~pallide luteum~~ sed luteum ~~et [illegible]~~ ~~[illegible]~~, qualis vulgaris est;
et hoc demum in simplicitate semina rite perficit, quae
in summa floris plenitudine ei ~~[illegible]~~ desunt ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ nulla. ~~[illegible]~~
Habemus Asiatici speciem aliquam, quae in nostr-
[illegible] primus apud florem potest luteum
lata, morbida, monstrosa et non plenum ~~est~~, anno sequenti
plenum et ~~[illegible]~~ luteo et rubro mixto, postea vero ~~[illegible]~~
plane rubrum plenissimumque et permanentem, cum ~~[illegible]~~
hortis nostris planta adsuevit.

~~(x) Flores lutei magni, flore~~ pleni ~~simplici. Fl. [illegible] s. bo. monstro~~
~~(x) est, nec semina, licite profert prius quam flos ad singularitatem~~
~~primaevam redactus fuerit~~ Anemone, Tulipa hortensis

(xx) Auricula ursi ~~et~~ Hyacinthus orientalis, (quantum et
culturae ministerio variant et plenitudine) ~~[illegible]~~ constat inter omnes
colorum miscela,

(++) ~~[illegible]~~ species praeter necessitatem multiplicatum
~~inferiora possunt~~, inferiorentia,

~~in alterandis plantarum coloribus valent~~
In hoc vero si acquiescere recusat, cui desunt priores quid
~~effecta~~ ~~[illegible]~~ soli varietas tam contentionem ratione
quam situs versus solem in alterandis plantarum
coloribus valent ~~multo docent~~, quorum nonnulla
adducam. Sic Buglossum angustifol. majus
officinarum interdum ex eadem radice flores
profert caeruleos, subcaeruleos, rubros et carneos;
Bugula Dodon. vulgaris, ~~utut montana~~
~~Rivini~~ in pinguibus pratis coloris est caerulei, albi ~~[illegible]~~
in montibus, carnei in locis apricis nonnunquam
occurrit, in pratis vero ubi color caeruleus fal-
lescit; ~~Item~~ Bugula montana Rivini in
~~[illegible]~~ montium humidioribus alba,
in solo aprico et apico rubra vel carnea utut
cyanea invenitur. Cichoreum officinarum flore
caeruleo, rubro et carneo ~~[illegible]~~ depingitur, a quibus non
differt nisi accidentibus quibusdam color floris albus ~~[illegible]~~ iste est hujus,
quippe qui solo mutato in caeruleum ~~[illegible]~~,
qua de re ~~[illegible]~~ lege Heisteri Flor. Helmstad. p. 384.
603. ubi auctor exemplo refert albi Cichorii
ex agro in hortum translati, post triennium
vero in caeruleum mutati. Succisa ~~[illegible]~~
hirsuta et glabra, quae in ora ~~vulgaris~~ umbrosa
~~[illegible]~~ obvia est, caeruleo, albo et rubello
colore variat. (x) Betonica purpurea, et ~~[illegible]~~ rara
sub flore albo, alba, invenitur. De Althaea rosea simplici flore
fl. simplici et multiplici ejusque coloris varietate
~~[illegible]~~ omne, degere aliis in posterum nihil
addo. Vid. Halleri Bibl. methodi conspectus botanicis [illegible] p. [illegible]

(x) Chenopodium [illegible] nota est [illegible] majoris specie fl. albo, et rubello [illegible] planta [illegible] ejusd. majoris specie fl. niveo. [illegible] Lin. p. 208. ~~[illegible]~~

SECTIO II.

De lilii convallium principiis ~~et usu~~ et fl. rubri medicis.

§. 1.

Transeo, ut a sensu meo ~~propagationem~~ propagationem, ad elementa ~~[illegible]~~ plantae nostrae hac sectione explicanda, ~~[illegible]~~ et ejus varios quos natura suppeditat usus.

(x) [illegible] viginti [illegible] aliis [illegible] nuances, quod alter a flavo colorabilibus est.

adminiculo, quorum primum sit gustatus. Gerentur autem lingua in radice, ad sinistrum sapor, [illegible]
gemmis erat gustata
medicis, ut et in caule et foliis,
si praesertim planta mense Aprili
cum primum progerminat et antequam florem
fert, è terra evellatur, insignem amaritiem,
quae in flore, recenti dentibus comminuto levior multo
deprehenditur. Baccae, de quibus
hic mox agitur, pulpam praebent et
antheras. Illa sapore donata est subdulci et
algente aliquantum amaro, hi vero partim ut radix
et folia, sed magis amaro, partim cum lentibus, pisis
similibusque leguminibus conveniunt. (x)

§ 2

Olfactus
organum suavissimo singularis
recentissimoque odore flores afficiunt, qui vero
ipsi seminali sunt, quam exhalant, aura, justo
haustâ, cuique fragrantiae communicata affluctatur,
carpta, laudem possunt et quasi inebriare, +
quod celebris quidam medicus in se ipso expertus
est, qui cum florum copiam recentium, in cubiculum
ea enim nocte temulentiâ cum
obstrictum intulisset, in maturam suffocatio,
et angore et jugulo in ipso jus effecit, suffecitque ei nostram
in pervium aerem effert. delatus. Notremus
similis (x)
hoc ipsum est de Lilio albo, floribus mali auran-
tiorum, aliisque suaveolentibus. Contra
quoque tale quid radix Angelicae, vitiorum viridium
folia spirans vi-
quae si recens et olet, quae odoramento
in extrahitur, mosphum hae extentione
delectatur, vocabulo eodem plane modo, captatis
aeris liberalius se ingurgi-
tarent. Et minime dubitandum est, quin
maxime orificia, quae vitro graviter odoribus fallo gaverit,
, si nimium graveolentesque alios, quibus car-

(x) Pulpa soli vero luteus color inficit, ut et bacca lu-
gustri maturum, aliaeque.

+ quam multo in siccato.

at vero quidem forti[illegible]
+ Hyacinthi aeris hy-
drargyrique gutturis
[illegible] exit-me
minus [illegible]
corporis... perspicua obstruct.
et [illegible] aer et
[illegible] excentrico
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] arte
[illegible] dominatione

(x) Hyacinthi, Jasmini, tuberosi,

maxime

105

bonum, cadentium est, accesserit et qui inter se + sola subtilitate + excepta regionis solis volatilis medio natura accessione
et crassitudine differunt, univer eorum haustus
officiat, caput potissimum, renum, vesicae
urinam, adoriendo et plantationem, revertendo
ita ut subinde non difficile sit cur arti
addicti sint hariolari.(x) Sed notemus, ex (x) Vid. Ramazzini de morbis artificum Cap. XIII (o) et quae ex variis Auctoribus supplet exempla E. Koenig R. veget. L. I. p. 586 seq.
tenuiculo in urinam, et tenuem
adhuc annotemus, suavem quem diffusum
odorem, concisum et contusum florem (o) Hofmann Diss. de origine et generatione salium § 20.
in ingratiorem abire, cujus hoc videtur
esse ratio, quia eo facto minuti eorum
tubuli dilacerentur et sic grossiores cum
tenuioribus particulae soluta compage in auras rapiuntur.
nausque simul ferantur. Est itaque si vero – ut valde
proprii plantae odoris aliquid, sed, quia crassiores
insunt particulae, non ita suavis, nullus
tantum tribuendus, notabilis enim in semine quod siccum esse
pulvis ... debet ... fructu siccum totius
oriretur odor, cum siccum est plantae corpore latitat,

§. 3.

His praemissis apparet duo praecipue in planta
nostra attentione digna esse, primum volatile
et deinde amarorem, in quorum na-
turam adcuratius inquirendum est quo
limpidiores responsio evadant dictatum fonte.
Neque silentio praetereundus est ptarmicus ef-
fectus, quem naribus immissi siccati flores, et teste
Amerano libro supra citato radices parum exserunt. Addere liceat et baccas,
quarum idem pulvis, ut inveni,
praestat.

§ 4.

His praemissis apparet tria praecipue in planta
nostra esse attentione digna, primum volatile, unde odor,
deinde amarorem, praeterea fixiores illas
partes, a quibus sternutatio dependet, in quorum
naturam curatius inquirendum est, quo limpidiores

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

postmodo evadunt virtutum fontes.

Volatile principium, quod primo loco consideran-
dum est, natura [illegible] plantae nostrae floribus
praecipue largissime impertita est, [illegible] mix-
tusque nominari spiritus sulphureus et aura semi-
nalis subtilissima [illegible] [illegible],
fragrantissima, quae flore aperto sub propagationis actu,
copiose in aerem evaporatur. Ex resoluto tenuissimoque
oleo, quod et sulfur physicis audit, constare
hanc fragrantissimam odorem, dubium esse nequit
animadvertenti odoratis omnibus commune oleum
innumeris modis partibus eorum intertextum, quod
subtilissima parte sua spiritus puris in universum proprii plantae
cum perit, nihil jam, offecerit aliquando, odoris [illegible] pars tenuissima
differentiae superest. Oleum ergo vi calidi aeris
in subtilissimas particulas difflatum a aura semi-
nullius pars aeri, aerique relinquenda est,
pars paululum crassior liquori inhaerens aquam et
spiritum constituit; terream vero particularum
vinculis implicita sub [illegible] forma oleum
sistit aethereum. Dum [illegible] aliis [illegible] communicat
alii vestitu induti tam odoris quod saporis vim
faber totam plantam pervadeat ultimo.
in antheras ex quibus data occasione debito novo
produxit germen ex ordine Creatoris. Est quasi
vitalis augustissimus ex naturae utriusque similitudine,
qua eo Deus voluit esse solis terraque filios, et
apprime aptus [illegible] sumerem. Sub

nisi vester

si bene utaris

pellicula baccae lateat pulpa spiritus hujus porti-
onem quoque accipit, sed superioribus partibus insiti-
tam, quam eo magis se manifestat si baccarum
pulverem vitro optico angusto conclusum naribus
applicueris, et [illegible] eandemque convenienti men-
struo resolveris. Nec eo [illegible] carent antheri,
licet sub [illegible] eorum coagulo, non ita aperte

olfactui sese offerret (x). Praeter ~~et~~ oleum et sal ~~alcalinum~~ [?] subtilissimum naturalem, volatile plantae ingreditur compositionem, quod eadem qua oleum rapiditate aufugit ~~volatilissimus~~ [?], ut nimium [?] non sit, ~~fugacissimi~~ odoratissimi ~~[?]~~ spiritus in floribus siccatis nihil remanere; quale dispendium in floribus nativam violae Martiae, citrei fructus corio ~~exsiccato~~, herba cochleariae exsiccatis con-similibusque etiam experimur, perspicientes quid ex iis ad usum medicum redundet, si ex siccatis destillando volatile extrahere sit animus.

(x) quod si partes ~~[?]~~ solvente emolliantur, quod et de radice observandum est.

De facili fragrantia ex sale volatili oleoso natus disputatione [?] acida et alcalina § 4 aget.

§. 5.

Secundo amaritiei plantae nostrae investiganda est quam ~~in~~ omnes ~~radix~~ ejus partes, caules, folia [?] ~~et baccae~~ ~~[?]~~ (ut § 1. vidimus). Naturam hujus qualitatis ut eo distinctius capere ~~qua~~ ~~[?]~~ possem ~~sequentia~~ ~~[?]~~ experimenta operae fuit quae in sequentibus ~~proponam~~. Affudi nimirum baccarum, quae amaritie reliquis plantae partibus antecellunt, pulveri ~~[?]~~ Spiritum vitrioli, atque animadverti amaritiem eorundem hinc plane sublatam.† ~~Addidi~~ Eundem cum pulverem optime soluto ~~[?]~~ salis tartari lixivio cum aqua pluvia parato macerari, calore debito adhibito, et amaroris (cum maxima odoris parte) partem [?] deperditum. Quod et ~~[?]~~ cum spiritu salis ammoniaci tam per ~~[?]~~ alcali fixum quam per calcem vivam destillato baccarum praeparata (+) extractione instituta. Residuum ex extractis hisce tertiariis aqua elutum nil nisi terra erat inanis et vacua. Adhibui postea ~~et~~ quoque salia salsa. Primum inter ea locum teneat sal ammoniacum, cujus flores per solutionem et depurationem aqua pluvia resolvi, ~~[?]~~ in pulverem redactae baccae huic liquori ~~[?]~~ conjunxi, qui, facta hac in vitro clauso digestione, praeter suam ex sale ammoniaco ammoniam, nativam pulveris amaritiem ~~et [?] odorem [?] peculiarem~~ exhibuit. Secundum ex salibus mediis erat ~~sal~~ terra foliata tartari quae aqua pluvia soluta eundem in pulverem bacc[arum]

† quod et mihi accidit ~~[?]~~ pulverem cum aceto vini forti digestum. Tantus effectus cum spiritu vini rectif. extracta, instillato vitrioli oleo amaritiem deposuit, ut et pulvis cum menstruo hoc duplicato digestus.

(+) hoc unico excepto quod sale odor plane periit.

susciebat effectum. ~~Terra foliata~~ Amaram hoc tantum sal sequebatur folia amara, quorum e numero selegi sal sedlicense, ~~et~~ sal mirabile Glauberi tam ex nitri quam ex salis communis acido vitriolico, amaritudine innata terra generatum solitum, salque polychrestum Seignette (x), ~~et~~ observavique saepius eorum solutionem eodem modo et propter ~~amaritiem~~ sibi congenitam in extracto continuisse proprium ~~plantae~~ baccae amarorem et odorem. Quoniam itaque hinc patesit acidis et alcalibus puris amarorem et odorem destrui, media vero natum salibus ~~~~ servatum servari: sufficientes colligendi rationes videbantur mihi consentaneum, medium natum sal quoddam in compositionem herbae nostrae ingredi, accedente sulfureo principio cui natales debeat ejus sapor. ~~Forte quod sali ammoniacum et salsorum ordine plantarum nostrarum sali nativo simillimum existit. (x) Concludi suspicor sali ammoniaco salem, qui plantis est congeniter~~

[Margin notes:] (x) Sal hoc ... [illegible] ~~(x) cujus et saporem et odorem liquidi illius optime refert~~ [illegible]

(x) Salis hujus, de quo vid. Junckeri Chemia T. I. p. 557 ~~qui~~ descriptionem quia omnibus nota est, ~~hic~~ hac occasione oblitam cum benevolo lectore communicabo: Rx. sodae Hispanici. lbiv. Cremor. Tartari. lbj. ol. vitrioli ʒvj. Ex soda Hispanica per solutionem et aquam conduci sal lixivium, filtra, ut carbones ceteraque ei inhaerentia ~~~~ heterogenea separentur. Huic lixivio vasi ferreo infuso ad ignem bullienti adde paulatim cremorem tartari, pariique modo ol. vitrioli in stilla, donec in fine operis omnis inter mixta pugna cessat, observesque gustu, debitam amaritiem, ex contrariorum ~~~~ justo pondere ~~~~ unione progenitam. Lixivium hoc ~~~~ infuso ad siccitatem, salque remanens ~~~~ in crucibulo leniter calcinatum aqua solve ~~denuo~~ ~~~~ evaporando donec cuticula appareat. Hoc facto ad frigidum crystallos conveniet magnas aequales, quas siccatas usui servabis. Constat quoque sali multo ex tartari cremore ~~~~ et soda Hisp.

[Margin notes:] [illegible]

§ 6.

Testis in libro [illegible] notabile est, quod sternutamenta evocet, et cum hic effertur [illegible] inter ipsam et alias plantas, ex. gr. Arnicam Schroederi, Asarum, Majoranam, quibus siccatis odor suus manet, indicatque ex alia parte mixela fixis [illegible], videndum unde in nostra planta sit derivandus, [illegible] cui etiamsi siccata, [illegible] fragrantiam ex vis inhaeret deposuerunt. Sternutationem vero à sale plantae provenire jam non amplius est obscurum, hancque medicorum ordini [illegible] esse chymica demonstrat analysis, à Wedelio cujus vid. Conspect. chym. p. 49., in floribus suis insti-tuta, cujus enim ope facta igne arenae per retortam vitream destillatione spiritus salinus volatilis, et oriebatur aqua, cum oleo empyreumatico in conspectum venerunt, ex quo etiam [illegible], esse sal hoc alcalicum [illegible] magis, quam acidum, acidumque soluendo nisi-vix urinoso, [illegible] quare et (x) Tournefortius Hist. des plantes des environs de Paris p. 485. aliquanto cum sale ammoniaco convenire recte asserit, [illegible] dicti salis partem maxime volatilem [illegible] adeptam tempore florendi planta nostra cum aere haustu exspirat, nobisque gratissimum sal volatile oleosum sistit, (x) partes vero fixiora retinet acidis et terrestris plantae potentia perfecto ex solventibus virtutis [illegible] nullam sententiam allegatis in baccarum extractione [illegible] salis ammoniaci deposuit solutione aquea [illegible] protulit plantae odorem quem solidam sortitatem per aquam [illegible] hujus salis [illegible] et nectar simul cum [illegible] simul evolare, quae elevatio salis ammoniaci à nemine, credo, in dubium revocabitur perpendente atque quod nobis accedit, ipsum nominum salis à destillatione [illegible] salis ammoniaci urinosi facta cum [illegible] ipso praedam

[Margin notes, right:] + [illegible] partes volatiles [illegible]

(x) [illegible] observationum [illegible] des Kayserl. [illegible]

(x) quamvis enim post longam florum macerationem [illegible] copiosi sale volatili et oleo, multum acidus liquor e mergat, [illegible] videtur [illegible] solutione [illegible] quam integris floribus [illegible] indicandi

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB DFG

nsdunne, quod lixivio digestivum ~~audit~~ vocatur, cum, aqua simplici solutum vitro, ampli orificii infusum, in ~~forte~~ fasciculo chartaceum opertum aliquandiu aliquavere, contraxisse volatilitatem, multa fasciculi folia penetrasse, ita ut sal superius ~~quod~~ folia ~~continebat~~ imbiberant, ejusdem cum inferiore in lixivio contento esset saporis et medii ~~sapori~~ ~~usu~~ in neutrorum herbarum acidum universale, et quod, ~~nec~~ ut medio inter volatile et fixum compingit et solvit omnia, plantis appropriatum ~~dubi~~ ~~per se patet~~, atque id ipsum, absque ignis tortura augenti quoque evaporare ~~docent~~ Hornichii experiment(is) (+) per ~~in~~ Hallis lutea flores ~~floris~~ probatur qui recentissime avulsi et subitis destillationi subjecti reddebant acidum liquorem non expectata fermentatione ulla, quod quidem acidum, parcius nostrae plantae coralliorum ~~facit~~, sufficeret tamen ejus destinationi potuit, nimirum ut sali volatili sui atque odorem praeberet (+).

Nulla quoque hac in causa de sale volatili plantarum nativo supersede dubitari potest, cum non solum alcali nativum dari jam satis notum sit omnibus et ipsum sal ammoniacum ~~naturale~~ ~~produxerit~~ ~~quadam~~ ~~per~~ ~~Septembris~~ Acti Lips. ~~Sept.~~ Anno 1682 (+) ~~et Henckelii~~ ~~Flora Saturnizans quae de Vegetabili~~ ~~continet~~ ~~in~~ ~~usque~~ ~~longe~~ ~~movent~~ quae + a vegetabilibus attracta majorem atque digesta videant volatilitatem, de qua ~~transmutatione~~ de l'étain Stahl de Sulphure et ~~sole~~ pluribus (+) videatur Henckelii Flora Saturnizans, Boerhave Elementa Chemica.

SECTIO III.

De ~~usu~~ ~~et~~ usu libri corallinum ~~et locorum~~ ejus ~~inspirans~~ medico.

§ 1.

Usum rerum experientia formavit quae fida magistra et in hac materia unica consulenda est ~~et~~ ~~verum usu~~ medium plantae nostrae ~~plantis~~ nte adhibendi nsi cuntibus.

Sive

---

albo diminuto reflecto

Patet vero et je,

+ ~~Hennel et ...~~ ~~...~~ p. 103. in Act. Hafniens. Th. Bartholini Anni 1671 et 1672 obs. 89. et ex Ephem. Acad. Nat. Curios. Septentr. p. 941.

(+) inspissati flores recenti phlegmate, ~~a~~ ceteris vero partibus stabilitate conciliant.

(+) et ~~quae~~ ~~poris~~ ~~Kalii~~ volatili a ~~Kochii~~ Reg. Mineral. p. 356.

+ ut sal calinarum et nitrum

(+) Extrait des Registres ~~Hist. Academiae~~ ~~Reg. ...~~ ~~...~~

Tournefort preface de l'Histoire des plantes qui naissent aux environs de Paris;

Sive enim ~~contenta~~ plantae elementa, sive
applicationem eorum consideres, empiricam in-
venies aliquae quae produxit rationem, atque
usu discendi plura monstravit viam.
Observarunt autem medici & in floribus, qui
ex aliis plantae partibus vel maxime in hisce
inveniunt, atque hactenus in officinis usitatissimi
fuerunt, singularem cum spiritibus nostris
convenientiam, ~~qua apti~~ ~~aptis~~ qua efficiente
labascentes vires refocillare, ~~explanando~~ spiritus salis volatili oleoso laxamque
necnon et animam quasi addere animam, valent.
Periodo exhibuerunt eos ~~decumbentibus~~ variis in nervorum et
~~[illegible]~~ cerebri morbis, ubi spirituum languor, — sanguinis lenti circa caput et
debiles ~~[illegible]~~ in partes externas impulsus, pectus remora,
atque ~~[illegible]~~ ad stasis proclivitas occurrit, vel ubi ea
jam facta est, quales sunt apoplexia, paralysis,
vertigo, lipothymia, memoriae debilitas, loquela
amissa, artuum tremor, catarrhi, ~~[illegible]~~ ceterique
motus sensuumque tam internorum quam externorum
infirmitates. Imo et in epilepsia, ubi irregularis
spirituum motus, violenta partium contractio et
[illegible] relaxatio accusanda est, usus haud conte- potissimum sulphur
nendus fuisse deprehensus est per suum ~~[illegible]~~ volatile
~~olei~~ ~~tempestivum~~, irritatam naturam ad ~~motum~~ temperatum et aequalitatem
invitando, peccantesque materiam amaritie sua corrigendo, ~~licet~~
gravioris et hoc morbo, ~~[illegible]~~ si hereditarius, si
a capitis mala conformatione ortus, si consuetudine
nimium obfirmatus, ~~et~~ et in apoplexia natura sua vehementia
vires superante, similiter ut omnia media ceteroquin
etiam medentium votis non respondeant. Et
multum sane aegris prodesse queunt hi flores vi sua resolvente nervina et analeptica.
~~[illegible]~~ cum in manibus sunt medici, recte ~~[illegible]~~ ele-
menta eorum, morborum genium ~~[illegible]~~ si indolem, aegrorum temperamenta,
~~temperies~~ medicaminisque ἐν καιρῷ ~~[illegible]~~ perspicientis,

nec negligentiis quae ex modo dicto formata methodus

reliquit artis perfidia in quovis indi-

viduo observanda esse innotescat. [illegible]

§. [illegible]

Variis modis flos additur in [illegible] vetusque classis recipiditur

[illegible] sicatus, inter enthino-pharmica pri-

marium obtinet locum sale suo et alcalino [illegible]

et glutinoso anum membranarum stitiscario [illegible] et

fibrillas nervos stimulando, quo sensim molestus

vitale principium excitatur ad sal [illegible] vades

sal affectus contritionis seu diluendo

[illegible] fermentationem et ex nasi [illegible] ejiciendo.

Succus ex floribus recentibus rosae medicis expressus, vitrioque optime obtento, asservatur quo [illegible]

[illegible] atque caloriem ex

Aqua, ex floribus cum rose majali, destillata

eademque novis floribus per [illegible] ob sulfuris abundantiam in-

affusa et [illegible] valens

graties cathartica et antiseptica est [illegible] sed en

efficax spiritum commotione. Reficiendi vero et

hic et aliis aquis vinosis spiritibusque integri flores,

[illegible] si odoris saporisque suavitatem conservari suadeat,

non vero si et contrahi crassius quod sulfur ex

suis visceribus dimittunt, quod ipsum tamen, licet naribus

linguaeque non adeo arrideat, ob vim antisepticam

majorem aestimari meretur.

Conficitur quoque ex floribus recentibus vinum generosum macce-

ratis primum destillatione et cohibitione aquae vinosae odoratissima

et [illegible] quae frontem reficiendo egregie

naturam roborat in debilitandis infirmitatibus

(x) Recens cum duplo aut triplo saccharo in mortario subactus conserva distinctum quae quidem ob amarorem florum ingratum, esse vero haud [illegible] spernenda.

(x) Eodem [illegible] floribus [illegible] vel alteri [illegible] vel ex aliis [illegible] formulam aut cella destillata [illegible] quae ipse quoque [illegible] esse potest.

(x) in ventriculo [illegible]

109

à spiritum ~~tam animalem quam vitalem~~ potiora forte hæc volatilia, in morbis ~~prosunt~~ cum inopia oriundis. Comparant ~~[illegible]~~ Petri[illegible] ~~[illegible]~~ cum antecedente aqua simplici num simul ~~tur~~ ~~sive volatili~~ atque ita adjumento est naturæ in ad spiritus harmoniam dirigendis, motibus vitalibus (+) § 3. (+) De Liliis convallii, ~~sunt~~ aliis Europæ pone spiritus, per abstractionem aliquoties ~~repetitam~~ cum spiritus vini à recentibus floribus aliquoties ~~distillatur~~ eodem spiritum floribus novis addendo ~~repetitam~~, qui viribus florum ex volatili cum indigo dictis orbis purgarum ducatur ad debitas vires spiritum ~~[illegible]~~ vitiis tollendis multis est utilitatis tam interne, quam externè ~~[illegible]~~ adjiciatur organis admotus. Commemorandus quoque hic est spiritus qui cum adjutamento mellis vel sacchari per fermentationem impetratur, plantæ viribus spiritique ~~[illegible]~~ naturæ ~~prodit~~ volatili eo instructior, si ab initio processus loco aquæ simplicis aqua lil. convallium in compositionem recipiatur, spiritusque destillatus à novis floribus abstrahatur. § 4. ~~[illegible]~~ est à veteribus medicis Ad usum externum destinatus oleum et infusione florum recentium è oleo veteri emergens; sed hoc facile caremus, cum ejus fortiis remedia nobis sint multo potentiora quorumque ~~quæ~~ vim adeo suam praeter ~~[illegible]~~ ~~interno~~ et externo adjecta existunt ~~[illegible]~~ Efficacius est oleum florum æthereum, quod Lentilius in Append. ad Ann. V. et VI. Decur. III. Ephemerid. N. C. p. 117. ex floribus ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ non contractis docet parare ~~odoratissimum~~ adnotatissimum quidem, sed, quia ~~paucit et~~ obtinetur majoris pretii, ingratos (ut et ante eadem) effectus virtutis oleorum minus præstantiorum, abundantia laborum non compensat. Tentandum hic esset, an modo quem Fructus Regia Lamscalus proposuit oleum tertia sui parte ~~[illegible]~~ augeri possit, digerendo flores in vase ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ quindecim vel plurium dierum spatio, additis ~~olei [illegible]~~ ~~gutta aliquot~~, ut putredo arceatur, guttulis aliquot olei vitrioli, inque ipsa destillatione floribus novis, flore volatili impregnatis.

~~[illegible]~~ quo [illegible] in classe [illegible] [illegible] LIV. Sect. I. § 203. adeo sancta virtute prædicat ~~[illegible]~~ fitque destillando ex flore in quo flores ~~[illegible]~~ abeant vase clauso per mensium aliquot spatium in terra sepulti, et per fermentationem iterum resoluti. Similem Wedelius Compend. Chym. p. 49. allegat, quem flores per dierum aliquot putrefactionem ~~[illegible]~~ ad colorem usque reflatam ~~[illegible]~~ reduci, usque putrilaginem redacti fundunt, phlegmatisque item et ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ pere odorem vinosum plantæ exaltari asserit. Ad ~~[illegible]~~ floris recentibus rectificatis, quod volatilitate de spiritu, qui ex aqua et floribus fuerit expulsus, ~~[illegible]~~ adeo Wedel. l. c. ~~[illegible]~~ proponit. (+)

(+) qui vero sine addito novo florum recentium pendulo volatili spiritu plantae virtutis contrahunt plane nihil

sic fragrantissimis olei et ~~[illegible]~~ florum nostror., et ~~[illegible]~~ Rosarum, Jesmini, Mari veri offic. et simi-
lium facultas potiremur. (x)
Extractum flor. [illegible] secundum quod recentium ʒ cum
spiritu vini ceu effectum rejicit Ludovici in
Diss. pharmac., nec eundem inficiar volatile
salis oleosum volatilioris evaporatione in auras abiisse,
residuis, crassioribus remansisse partibus, quas si desideras,
netur et floribus ~~[illegible]~~ recentibus ~~vino macerati~~,
ut et ex totis ~~[illegible]~~ recentibus, recens stricti antequam flos in crasse-
apertus prodit, vino macerati extrahere, ~~[illegible]~~
minime exspectam operam te lusisse, si
extractum ~~[illegible]~~ leni igne ad justam consistentiam
~~perductum aquam~~ proprium fragrantem affectum, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ aegri exhibueris ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ De
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ affert Camichterer vid. ~~[illegible]~~
foliis quod ~~[illegible]~~ § 5.
(x) Compositiones ~~varias~~ antiepilepticorum pulverum
~~[illegible]~~ ingrediuntur flores Lilii convallium, nec facile in ve-
netis pulveris cui non vel tertias locum, velut ingredienti
principali additi fuerint, quorum delineationes mul-
tiplices dedere materiae medicae scriptores. Des-
sunt vero flores citius deficcati et ob inquinatum
odorem, ~~[illegible]~~ odori, ut ~~[illegible]~~ Ludovici ~~[illegible]~~ Clariorum
l.c., similem, (+) ~~[illegible]~~ additionem congruendi
cephalicorumque quibus est volatile stabilitur,
~~[illegible]~~ minor quem ad finem pulveres hi sub usu ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ imbui quoque possunt vel aqua vel spiritu
vel et oleo aethereo Lilii convallium. ~~[illegible]~~ frequenter partem
~~[illegible]~~ flores in pulveribus cephalicis et antepilepticis
de quibus inter alios vid. ~~[illegible]~~ Charas in pharmacopoea
[illegible]. Aqua et spiritus ~~[illegible]~~ frequenter ingrediuntur aquas
antepilepticas et apoplecticas compositas, quibus
naturam tam a futuris quam praesentibus malis libe-
rare curant medici, quales ~~[illegible]~~ sunt
aqua apoplectica Fuerlesser, Wedeli, Ludovici ~~[illegible]~~

(x) De sale volatili ex floribus fra- grantissimis vid. Wedelii de sale volat. plantar. § 257.

(o) Ettmullerus [illegible] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ refer- mentat. in ex floribus destillat. floribus recentibus [illegible] effectus [illegible] [illegible] [illegible] tis effectionis elicit quae lepticos solo suo potentiores.

Caesar quoque est- mat et laudatum Lilior. convallium ~~[illegible]~~ ex florum eorum floribus ef- fusum in spiri- tum ~~[illegible]~~ di- stillatione ex- tractum efficacem- hinc vel ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ vel [illegible] puluis applicatum.

(x) de foliis dicta refer ad § 4. finem.

(+) et ~~[illegible]~~ effectum ~~[illegible]~~ valde stimulantem quae quidem ~~[illegible]~~ [illegible] radicis ~~[illegible]~~ est,

+ cap. 1. des Teütsch [illegible].

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

(x) Misceri potest spiritus lil. convall. cum spiritu vitrioli volatili dulci,(x) ut medicamentum volatile antapoplecticum emergat; destillati item lilii convallium liquoris ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ liq. anodynus Hofmanni addi, ut spiritus et aqua antispastico efficax inde emergat.

(o) Nota hic quoque Lentilii sal volatile oleosum ex methodo Jackfoni paratum [illegible]. p 374

(x) Hoc medicamentum ~~[illegible]~~ passim nominibus inclaruit, modo enim e. gr. [illegible], modo quinta essentia vegetabilis audit, & ~~[illegible]~~ sequenti modo: Recipe olei vitrioli rectificatissimi, spiritus Vini Gallici ana partes aequales, optime dephlegmati; spiritui vini, destillaque oleum vitrioli affunde guttatim spiritui vini, destillaque leni igne, sic in vase recipiente duos videbis liquores, quorum superior est spiritus vitrioli volatilis. Hunc si acido [illegible] privari ~~[illegible]~~ velis, affunde paulatim sal tartari aqua simplici solutum; sed hoc pacto mul- ~~[illegible]~~ sal tartari [illegible] et mira spiritus hujus proprietates [illegible] amittit. Variae sunt et mirae spiritus hujus [illegible] fiunt. Hoc solum quae hic ~~[illegible]~~ recensere longum nimis foret. ~~[illegible]~~ addo, a convallis ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ exhiberi ~~[illegible]~~, ~~spiritum in [illegible] [illegible]~~ ad oleum rubrum Basilii Valentini seu oleum vitrioli dulce pesando, quod tantis encomiis ornamentum chymiatri-

111

~~antepileptica~~ aqua hirundinum, carbunculi, epileptica Langii &c. ~~Ettmullerus spiritu & fermentatione~~ ~~ex floribus praeparatum~~ floribus ~~recentibus~~ vero maturatione adhuc ~~ebrius~~ ~~offendit~~, aqua sive essentia ~~aliquot~~ ~~ruole~~ ~~ficeum~~ ~~solo spiritu potentiorem~~ ~~Ettmullerus~~ Ettmullerus spiritu & fermentatione ~~praeparato~~ parata ut ~~alii~~ alii spiritum vocarum, exhibet in extractione essentiae Ambrae, quae egregie spiritus corroborat, siquae splendidissima est, coloribus tincta et suaviter redolentibus cum gestis in ipsa lubricant, ~~b...~~ instillatisque lignis in ephemerid. (x) Prostat ~~...~~ ~~...~~ pag. in Misc. Acad. Nat. Curios. Ann. VI. p. 36. ~~Crollii~~ Crollii spiritus habet vero simplex et ~~...~~ compositus, qui substantiae lilii convallium volatili ~~...~~ potissimum debent vires (o) + ~~...~~ + Dealis vid. Ann. X. Dec. II. p. 901. R. II. p. 176.

~~...~~ ~~...~~ Atque de floribus nostris attulisse sufficiat; quae ~~...~~ ~~...~~ ex allatis indicum plurima illa medicamenta quae in ~~infirmis~~ omni solatio ~~...~~ solent praedicat ~~...~~ novit.

~~...~~ De foliis haec refer quae § 4. in fine.

§ 6.

~~...~~ Transeo ad baccam lilii convallium, de cujus virtutibus quantum mihi innotuerat, hac in Dissertatione ~~...~~ ~~...~~ prae aliis plantae partibus ~~...~~ nonnulla afferre ~~...~~ constitui, exemplaque aliqua, quae ~~...~~ experientia suggessit cum B. L. communicare. Notandum ab initio, paucos esse medicos, qui ~~...~~ eis inter remedia locum concessere, ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ usum illius & penitus ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ neglegi. Ex ~~...~~ ~~...~~ ~~...~~ antiquioribus Camerarius, pro cujus suo modo plantam indagator, ~~...~~ ~~et Joh. Koppius~~ non sine multo elogio ~~...~~ bacca mentionem fecit, eique eandem, quam flori adscribit, cephalicam virtutem tribuit. Joh. Koppius in sanguine purificando et temperando pulverem illius commendat drachmae uncia pondere exhibitum, in erysipelate tam interne ~~...~~ eodem utitur ~~...~~ ~~...~~ quod externe cataplasmatis forma, ~~...~~ et ~~...~~ aca ~~...~~ mixturam carbunculis pestilentibus, cum ~~...~~ asserit extra pariter applicatam.

Jac. Theodorus ut applicarem medicamenta allegata baccas [illegible] consultor. Nec falli hosce Autores, ~~tam a priori [illegible] et elementorum~~ tam Elementorum evolutio Sect. II data ex observatione analogorum docet, quam ulterius ex ipsius simplicium circumspecta applicatione ~~[illegible]~~ nata experimenta.

Et primo quidem si elementa respiciam, ut est baccae idem quemadmodum ~~[illegible]~~ sal sulfureus habetur, licet fixiore pulvere [illegible] propter [illegible] ~~[illegible]~~, ex olei acidi terraeque in semine [illegible] majus quam in reliquis plantae partibus ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ efficaciores oriunda; idem, sal ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] fermentamenta [illegible]; eadem partes, et major adhuc ex peculiari sulfureis salisque ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ propagata amaritie. Hinc, si extractione ~~[illegible]~~ [illegible] naturam [illegible] velis ~~[illegible]~~ fixiorem baccae [illegible] salium ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ex ~~[illegible]~~ floribus [illegible] aufugit et ~~[illegible]~~ destillat ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ [illegible], ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ robur majus [illegible] fermentatione et [illegible] a floribus [illegible] absorptionem, ut et vino [illegible], accesserit, vel alio majus composito (+). Sin ad [illegible] morbos efferos intendas animum, bacca, ob copiosum quod continet sulfur fixioris indolis per se [illegible] sufficiens, aut, si placeat [illegible] augere vires, ~~[illegible]~~ danda cum aqua florum [illegible], vel ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ simplici ~~[illegible]~~ [illegible] destillata. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Quae omnia et plura alia baccarum virtutis testimonium perhibentia ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ex modo pro ~~[illegible]~~ [illegible] petebant.

Marginal notes (left margin): [illegible] (+) elevantur majus ~~volatile~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

(+) juxta [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] salis volatilis [illegible] vel CC. aut ex his [illegible] paratis [illegible] CC. [illegible], aut solutis [illegible] salis ammoniaci [illegible] [illegible] destillatis ~~[illegible]~~ [illegible] in forma sicca [illegible] baccarum [illegible] apponi [illegible] possent.

§. 7.

In Epilepsia idiopathica a causa ideali, vel alia non satis evidente ortum habente, statis temporibus [illegible] exordium plenilunii recurrente, [illegible]

ptis iis casibus quos ~~[illegible]~~ §1. allegavi, breve defun-
ctis passus meus ~~[illegible]~~ interdum baccas
nostrae plantae utilissimas dispensavit, nec me
ipsum ~~[illegible]~~ tantam [illegible] [illegible] effecit.
[illegible], ~~[illegible]~~ cum aegro necessariam judica ~~[illegible]~~,
[illegible] ~~[illegible]~~ detractionem, clysterem emolli-
entem et abstergentem vel laxans ex abluentiis
et melanagogis paratum e. gr. Centaurii min.
Mannae. Rhabarb. Helleb. nigr. Sennae, cum
mercurio dulci, vel ex Dippelii methodo (x) Sale mi-
rabili Glauberi, quod, quia multam aquam in suum
coagulum recipit, magis humectat, et aliquis amaris salibus
praestari meret, ~~[illegible]~~ [illegible] ubi fieri potuit, veruntamen [illegible] aquae [illegible] vel [illegible]
praemissum ~~[illegible]~~ dedimus, pulveris baccarum plerumque,
scrupulum unum, ~~[illegible]~~ ad drachmam unam, usque pro aegri
aetate ascendendo, quam dosin quoque ~~[illegible]~~ pro lubitu
~~[illegible]~~ vel integram, vel partitam aliquot ho-
rarum spatio ~~[illegible]~~ sumendam concessimus,
proque re nata repetivimus, sicque non raro magnam
hunc morbum Deo auxiliatore sublatum vidimus.

(x) Methodus auctoris, hujus (+) in Epilepsia seq. est:
Exhibet ~~aegro~~ laboranti ab initio salis mirabilis
Glauberi ~~[illegible]~~ dosin; diebus sequentibus duobus bis
di die, ~~[illegible]~~,
guttas viginti Elixirii sui acidi polychresti, vehiculo
vel aquoso vel vini dulcis prout aegri natura ~~[illegible]~~
requirit; die vero tertio et quarto circa vesperam
olei sui antepileptici guttas 30–40. Hocque me-
dicamentum si opus, dicto ordine ter quaterve repetit
cum optimo, saepius, levamine et restitutione afflicti. Elixir acidum
sic ~~[illegible]~~: Recipe Olei Vitrioli rectificatiss. ~~[illegible]~~ Uncias duas
~~[illegible]~~, Spiritus vini rectificatiss. libram unam;
misce paulatim, hocque spiritu duplicato in cucurbita
vitrea ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ imposita, sub leni ebulli-
tione, spatio quadraginta octo horarum extrahe Rad.
Valerian. sylv. ~~[illegible]~~ Uncias duas, seminis Fraxini
Unciam unam, Croci Austriaci Unciam dimidiam, filtra
dein et serva usui. Oleum antepilepticum s. animale ita fit:

(+) olim viventi mihi amicissimi

§. 8. ~~Vehementi bene fuit aqua talis convellitiva vel vincens vel~~ ~~[illegible]~~ Quinque
tantum valeat efficere in epilepsia, jam
non erit amplius dubio locus, praesertim quum
in aliis morbis convulsivis et spasmodicis ad
~~[illegible]~~ compescendam turbam spirituum animalium
naturaeque motus sopiendos, ut et varias morbidas
materias vi sua salis et amaritiei destruendas.
Sic in necandis vermibus ~~necandis~~ qui saepe tam in puerili
quam aetate provectioribus ~~affectus convulsivos epi~~
convulsiones epilepticas aliaque mira symptomata
producunt, egregium bene nostrum sunt medica-
mentum, ob insignem amaritudinem ... nulli
specificorum ~~anthelminticorum~~ facile cedens,
[illegible] insuper ~~[illegible]~~ principem habeat ut irregulares motus
simul sopiat; sed opus hic est ~~erit~~ vel saltem convenit cautelis, vermes
interposito laxante aliquo vel aloëtico vel e mer-
curio dulci parato vel salino amaro, quo etiam
ex compositis nomine pilulae Bechenianae cum mer-
curio dulci mixtae utilissimae sunt, ex intestinorum
canali proripiens, ne novas oriantur vitalis oeco-
nomiae turbae. In ~~[illegible]~~ morbis acutis, praesertim vel verum vel [illegible]
~~[illegible]~~atoriis subinde et malignitatem [illegible]
[illegible], quorum vermes interdum praecipua sunt causa,
aliquis diaphoreticis, diluentibus, acidis absorbentibus et
resolventibus salinis additus bene [illegible] cum euphorbio vermes
[illegible]

cuius Fabricius et [illegible] praecipuis [illegible]

Recipe olei ~~[illegible]~~ animalis ~~[illegible]~~ foetidi vel ex sanguine
~~[illegible]~~ humano, vel cornu cervi, vel sanguine bovi-
no ~~[illegible]~~ petiti quantum placet, terque ~~[illegible]~~ calce viva
necat simul addita rectifica ex cucurbita vitrea,
ut et ~~[illegible]~~ ~~[illegible] et colorem [illegible]~~
~~[illegible]~~ odore gratus, et colore albus ~~[illegible]~~ emergat. Quae
processus ~~[illegible]~~ brevior multoque utilior est, quam
~~[illegible]~~ tractatus; ~~[illegible]~~ animalis morbus et medicina,
~~[illegible]~~
status [illegible] de hoc oleo cum Med. [illegible] ~~[illegible]~~ Hel[illegible] 1718.
et Joh. [illegible] [illegible] nostris aetatis ... acceptum venerat
~~efficacissimo~~ oleum hoc in optime ab ignis accessu [illegible]
~~[illegible]~~ ut spiritus cornu cervi penitus luteum et [illegible] rubrum
colorem saepe recipit, novaque rectificatione eget.

autem

t primus docuit

edita

ἄνω et κάτω ~~repositis~~ pellit. In ~~[illegible]~~ acido
intestinorum nimio, indeque nata bile vitiata,
unde et feces alvi infantum saepe coruginosi coloris
acrimoniaeque sunt, et sanguinis acrimonia dicta, ~~et eodem fonte nata~~ [illegible]
torm- et vomitu
colica, torminibus, diarrhoea, dysenteria,
proxime ex eodem ~~fabulosa~~ fonte natis, in morbis exacerbatis
spasmodico-convulsivis hystericam et hypochondriacam [illegible] sexuali et corporea ataxia,
quibus fere omnibus in sexu [illegible] depravatione ex redundante acido
~~multis~~ ~~sunt querelae~~ ~~[illegible]~~ mucoque ~~per~~ inde nato
vasa corporis minima et successu temporis majora
quorum et viscera ~~[illegible]~~ stomachum primo abdominis obsidente graves
sunt querelae, pulveribus antispasmodicis, ~~[illegible]~~ diapnoicis
admistus baccarum pulvis, ~~[illegible]~~ debitis
~~[illegible]~~ contactus est levamento, ~~et~~ [illegible],
debita ~~[illegible]~~ ratio habeat evacuantium,
quo casu itemnum laudandas pilulas [illegible] catechu [illegible]
~~[illegible]~~ tam per se, quam liquore [illegible]
vel spiritus ~~[illegible]~~ menthae lil. convall. vel [illegible]
aqua spirituosa c. gr. lil. convall. cinnamomi [illegible]
melissae [illegible] et guttatim detur, vel si res poscat [illegible]
~~[illegible]~~ parato soluto, quo casu ~~quoque~~ cum elixir baccarum [illegible]
infuso [illegible] ~~vel [illegible] tinct. gall.~~
[illegible] etiam, unire queunt.

(x) Ex plurimis propositis in hujus medicamenti descriptionibus [illegible] (x) Stahlii ~~[illegible]~~ commeat
[illegible] sequentem compositionem ~~et~~ [illegible]
~~[illegible]~~ quae [illegible] [illegible] [illegible]
Recipe extracti Aloës aquosi [illegible] Aloës libram [illegible] + mutata inter
~~[illegible]~~ aceti destillati, ℥ℓ c. gr. [illegible] Extract. Myrrhae duum ingredi-
acacia ~~[illegible]~~ parati entium proportione ex intentione medici:
~~[illegible]~~ libr. dimid. Myrrhae

Recipe Extracti Aloës aquosi ℥V ~~[illegible]~~ ℥ß.
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Rhabarb. aquos.
Helleb. nigr. aquos. ā ℥iij
~~[illegible]~~ ā ~~℥ij~~ ~~℥ij~~
~~Myrrhae~~ ℥V.
Cochlear. aquos.
Card. benedicti
Absinthii ā ℥ß.
Fumar. ℥ij ā ~~℥ij~~ ℥ß.
Gumm. Hederae [illegible] ℥ij M. [illegible] phiale vel [illegible]
Tinct. cort. aquae calenti immisso, lege artis. Dosis ordinaria
pro adultis [illegible]

§ 9.

In febribus intermittentibus, ubi natura vario motu [illegible] apparatu infarctionem et excretionem augmentis [illegible] ut abdomen saburra [illegible] viscidiore plus minus tenaci cedat biliosaque vel in primis viis vel visceribus [illegible] hepar [illegible] intrat, [illegible] multa quaeque [illegible] sub qua [illegible] labore [illegible] solet pati, pulvis noster tam in motibus nimiis [illegible] sufflaminandis, quam obstructionum materia corrigenda, [illegible] solidis [illegible] roborandis [illegible] ob [illegible] et [illegible] deciduis corporis [illegible] digestio [illegible] et laxantia preparatione, [illegible] cortice peruviano [illegible] facile locum possit [illegible] quae in promtu sunt, exemplis, duo tantum allegabo [illegible] et iisdem pulveris febrifuga

---

Extract. Aloes parat. [illegible] triplicem [illegible] effusionem [illegible] videri et subsidentiam, atque [illegible] Aloes libram dimidiam [illegible] destillata [illegible] fervente et [illegible]
Extract. Myrrhae [illegible] Myrrhae [illegible] libram dimidiam [illegible] vel [illegible] effusionem [illegible] in vase [illegible]
Aloes [illegible]. Extract. [illegible] Hellebori [illegible]
Hellebori [illegible] aquae fervidae [illegible] effusione et digestione repetita [illegible] Haec extractiones [illegible] evaporantur [illegible] extracti [illegible] repetitis [illegible] et subsidentia [illegible] ad [illegible] rationem [illegible] extracti [illegible]

[illegible] aqua fervida effusione extrahitur. Elleboris [illegible] extract. [illegible] Cochleariae [illegible] sal volatile [illegible] Extracta [illegible] evaporando et decantando [illegible] apparent, [illegible] fecit

Margin notes: [illegible]; + ut usque ratio [illegible]; C+ [illegible] aqua [illegible]; macerando et decantando [illegible]

videtur eo magis ~~patefacat~~ eluceat. ~~[illegible]~~ Mechanicus
quidam sexagenarius (multorum liberorum pater, ~~[illegible]~~) ~~[illegible] dum vixit~~ multis
~~[illegible]~~ articularibus vagis febribusque tam ~~[illegible]~~ continuis quam
intermittentibus vexatus fortior postquam varios per genio
alem in abusus [illegible] non [illegible]
sisset corpus, sudorem itidem per eum effusionem ~~[illegible]~~,
quo natura ad multa mala ex corpore eliminanda
utebatur, ~~repellisset~~, ~~eandem~~ vespertinam aeri infesto adversus
repulsisset (+) tempore vero corripitur ~~alvo obstructa~~, cruciatibus (+) lancinantibus et
post frigora, subsequente calore, alvo obstructa (in tibiis partibus), manu ~~[illegible]~~ remansit,
in opere suo aquam frigidam immittit, et ad alvum
aperiendum bis in die drachmam dimidiam nitri de-
purati aqua fontana frigida soluti utitur, quod
sui oblitus fecit, frigus enim dedit sudori ~~[illegible]~~ atque cephalalgia infestu et
ei, vitandum fuit. ~~[illegible]~~ Iste sequitur febris tertiana, de-
bilior in primis stadiis illius, pedes affligens. ~~[illegible]~~ die vario primo
Alvus laxabatur salis polychresti drachmis sex et
postea die febrili ante paroxysmum utebatur pulvere ~~[illegible]~~ ex tartaro
vitriolato, et pulvere bacc. lil. convall. et sudore veniente ~~[illegible]~~ mixtura ex Ell. flores
vincetoxici, Gentian. rubr. Card. bened. ~~cum~~ et Elixir ex
spiritu vini, terra foliata tartari, ambra et oleo cinna-
momi parato composita, quibus duobus medicamentis
quoque ~~[illegible]~~ die vario alternabat. Post tres paroxysmos
exantiores [illegible] se habens ut minimi nervi orsus est, sique
dedi ante tempus paroxysmi bis pulveris baccar.
lil. convallium drachmam dimidiam, quo facto
febris sublata et sanitas integritati restituta fuit.

Grana [illegible] sequentur, [illegible] in pulverem redigi tantum debet.
[illegible] et ~~[illegible]~~ [illegible] aliisque ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
admixtis, deponunt [illegible] vini et in [illegible] formam redigatur.
Grana Juniperi et [illegible] [illegible] cocta in pulverem
formam addunt.

Alteri observatio in Januario vigintiannos nato, mihi occurrit. Hic cum in pergravatione versaretur, correptus febre tertiana quae per duodecim et quindecim dies (+ Larnier quidem + in vernis in convallibus, quia aspirantur aestate solus flos medicinalis, baccaque neglectui est, quod pessime cessaret si magis observaret et in numero officinalium recepta.) vitio valde anomala et atypica deplicata evasit. Sub usu salium digestivorum et infusi chamomillae ordinem servavit, pulvisque baccarum post febrem et ante tempus insultus adhibitus morbum omnem depulit.

§. 10.

Tempus colligendi baccas est apud nos mensis September, quae, ut Sect. I. §. 8. vidimus, lilii convallii [illegible] maturescunt. Diversis ex locis speciebus, (optime autem ex iis,) quae mihi ordine tertia et quarta fuit, utpote quibus ex loco natali major accessit virtus. + Baccae collectae lenti calore exsiccatae, in pulverem rediguntur, hicque vitro bene clauso asservatur ad usum. Quamvis enim ipsius ob crassiorem baccae principia minus necessarium forte videret; res tamen ipsa me docuit, diversum, cum ex aëris libero ad exhalationem potius [illegible] (sub- (+) liliorum) cujusvis quae resolutione, baccis infert, virium jacturam mihi venerit.

§. 11.

Forma pulveris si non arrideat, uti possunt conservam baccarum aequis (probe) cum conserva florum lilii convallii aut pulverem excipere, vel alia quae magis palato et indicationi respondeat, ut conserva florum aurantiorum, Karonio, Melissa, Rapunculi, Paralysiae, Tiliae, ut et cortic. aurantiorum, syrupo Karonio, Paralysiae, Valerianae, Sylvestris, quae conditurae pilulae, bolo vel electuarii consistentia.

fiunt

~~[illegible]~~ ex pulvere, ut solent ex pulvere Rha-
barbari fieri, parari queant, recipiendo
ad pulveris drachmam unam mucilag. rad.
tragacanthae semipulvere quasi dimidium, et
adspergi pulvere lycopodii, liquiritiae vel Cinna-
momi, ~~ut [illegible] pulveris [illegible]~~, ut et
facilius ~~[illegible]~~ deglutiatur pulvis, et sapor illius amarus involvatur;
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
apti sint + ~~ut cum [illegible] rotulis~~
~~[illegible]~~ si ei tragacanthae mucilagini ~~[illegible]~~ utrumque, aut
si scalenum, rotulis; ~~[illegible]~~ delicatulis in nur
gustum, fit medicamentum.

§. 12.

Essentia cum spiritu Vini vel et liliorum convallium
~~[illegible]~~ ex pulvere conficitur, quam ~~[illegible]~~ non
ita spirituosam cum aqua lil. convall. vinosa
impetrabis. Nec aqua ardens vel simplex lilii
convallium repugnat, et in eam ~~[illegible]~~ pari modo
tam amarorem quam colorem rubrum ~~[illegible]~~
emittit; + ~~[illegible]~~ Itaque natura ita hoc in ~~planta~~
fructu temperavit, sale, sulfure, ~~[illegible]~~ ut facile omnibus ~~[illegible]~~
se sociant liquoribus, integra servata virtute activa
~~volatilissima~~ ~~[illegible]~~ alcalina, ~~[illegible]~~ acidis, ~~[illegible]~~
+ ~~si quidem [illegible]~~, ut Sect. II. §. 5. habuimus. Et cum
tam facile resolubilis sit virtus illius, tamque promte
in massam humorum nostrorum conducitur, hinc etiam inter ~~[illegible]~~
remedii ~~[illegible]~~ utiliter cognoscitur. Ex bacca recentis
acinis bene contusis cum vino extractum paratur,
quo multis in morbis cum successu licet uti,
solato aqua lil. convall. vinosa vel communi et
addita + foliata vel ~~[illegible]~~ vel sale nitri Tartari ~~[illegible]~~, ut inde fiat
Elixir antispasticum et magis aperitivum, huic in modum:
Recipe Extract. bacc. lil. convall. ~~[illegible]~~ drachmam ~~[illegible]~~ unam,

+ quam etiam ~~[illegible]~~ forma et [illegible] fortior ex floribus, quae breve [illegible] exacte [illegible] tenerandi esse, si quidem saporem non noceant.

+ modo illi non fuerint

Arcani Tartari tartarisati, Aquae lil. convall. [illegible]
[illegible] [illegible] drachmas sex. M. Dosis [illegible] gutt. si tolerabilis [illegible]
triginta — 60. vel ultra. Misceri [illegible]
fugant [illegible], [illegible] pro [illegible] morbi habitu [illegible] hoc solutio
potest aliis solidis, oxysale diaphoretico, [illegible] tartaro [illegible] gla-
berti, sale sedativo, sale essentiali [illegible] salis ammoniaci floribus, [illegible]
vel hisce etiam adjice salis alcali [illegible], ut
eo volatilior evadat pharmacum, è quibus
et ipsis [illegible] pulveri mixtis addita aqua per digestio-
nem [illegible] Elixir aliquod [illegible] extrahere licet. Maxime
tamen omnium sibi probatur Tartari Arcanum
vel Terra foliata Tartari Mulleri ((+)) à qua nihil
differt Oxysal diaph. A. solo quod diligentius
elaborata (+) [illegible] acidis atque alcalinis solutio-
nibus, ut et tam spirituosis quam
aquosis medicamentis sine pugna ulla additur,
assidua solvendo pauca tenui portione, quam
sunt [illegible] et aliis salibus sale solubile et miscela [illegible] familiare est, ex sua compage
[illegible] ad finem dejicitur. Soleo hanc ob
causam sal hoc, salis plantarum naturali per-
simile, in omnibus morbis [illegible] tam acutis
quam chronicis (+) mixturis aquosis, spirituosis, essen-
tiis etc. adjicere, [illegible]
[illegible]
[illegible] quae obtusum omne [illegible] effectus, item et elixi-
ria spirituosa, cum eo extrahere, sicque obtineo
medicamenta temperata, magis efficacia
naturaeque magis homogenea, [illegible]
[illegible] quae et
multo debilitatis ob teneritatem et temperatam
indolem prosunt. (++) Tale est Elixir baccarum
lilii Convallii spirituosum quod è baccis fit
digestio cum spiritu lil. convallium qui priùs
quam ad hoc opus recipitur, tantum imbibit terrae

[Margin notes:]
[illegible]
seu
+ liquor [illegible] inferit, ad [illegible] diffluit, [illegible] ut [illegible] oleum [illegible] (oleosis) &
sunt
cuique
+ ubi [illegible] resolutivae est,
atque
(++) [illegible] aliis [illegible] operant. [illegible]
(+) [illegible] vel [illegible]

116

foliatae quantum capere potest, et aliis liquor foliatae tartari fructus addit, vel aquosum quod extemporaneum cum liquore terrae foliatae (+) et pro vero temperante vel magis vel minus colido aquosae, quem aequabil. convalle vinosa vel simplex terra foliata facta constituit.

Hic si insuper e re nata (+) c. gr. Spiritum vitrioli volatilem dulcem, Spiritus nitri dulcem, liq. anod. Hofmanni vel liquorem cornu cervi, Spiritus cochlear. (complexum nihil ... stylo) &c succinatum, Spiritus CC. essentificatum habebis medicamentum vere polychrestum, ... motibus ... nimis quam desiccatis vitiis (+) tollendis ... medelam affert, et naturam ad harmoniam sanam tutamque invitare.

(+) dum augendis partem [illegible] quid [illegible] [illegible] [illegible]

§. 13.

Postremo de usu externo adhuc monendum, posse pulverem bacarum cum fructu epithemata sicca ut cucuphas et sacculos ingredi, in morbis cephalicis ... etc. sive seque florum aut aceto conspersi, addita, ... quoque cum floribus aliisque similibus. Varias partes in fomentis addi possunt fotibus humidis resolventibus et discutientibus, imo et cataplasmatibus resolventibus ... addi. Ut ... perantem (+) ... evocare ... vites conchina medicamenta (+) ... bonum ... obtineat, cum sect II § 13. vidimus, ... et ... potentius sistit ... micum, quam ... in pulveribus ... + illo, quod ex floribus pulvere continuati prodit

(+) optime, quantum scio, digestus salis descriptio est sequens: Recipe salis tartari ... quantum placet, inque vase ferreo sub igneam acetum vini affunde tamdiu, donec cesset strepitus omnis, et acetum suaves ita cum evaporari et absorbeum facit. ~~Tunc partitam ...~~ Tunc sal hoc exhalando ad siccitatem perductum in crucibulo ingere, leniterque calcina, dein aqua solutum et filtrum a carbonibus liberatum leni igne in ~~...~~ vase vitreo coagula, sic levissimum et albissimum nacta es, vitro bene clauso ab aere defendendum. (sal medium nativum, in ... neque nec ... vindicandum)

compositi, adhiberi per [illegible] quae [illegible], ut
mecum, non solum colligeas et expellere [illegible] prae-
stantissimi. Observandum vero, ut in phlegmaticis
potius adhibeantur, et quibus natura ad catandos
[illegible] est, usque [illegible] fere quam in
calidioribus [illegible] et [illegible]
[illegible], quae [illegible] bene [illegible]
formata digressi, bene cedat curatio, nec
ut saepe fieri solet, [illegible] culpa
[illegible] audisse pronunticam
quod abusu [illegible] est. Itaque prout exigit
morbi ratio, modo magis vel minus [illegible] reddentur
aliis [illegible] temperari [illegible] oleosa destillatis cephalicis
[illegible] vel [illegible] aqua et
spiritu [illegible] id quod prudentis medici
[illegible] vel [illegible].

§ 14.

Textum est, quod hac occasione de composito
nostro vegetabili [illegible] proposuere. Veritati
studeo, valeque [illegible] iudicare utile medica-
mentum et adhuc [illegible] operationum vires,
[illegible]
Errori, si qui forte irrepsere, [illegible]
ab iis, qui norunt [illegible] perpendunt,
quam difficile sit [illegible] Dei [illegible] et
[illegible] mutila et manca [illegible]
[illegible] Omnis enim [illegible]
[illegible] scientia imperfecta est, quod ignorem
omnis aevi omnisque populorum veri sapientes,
quibus in spiritu [illegible] lux omnipotentis Dei,
qui solus nescit errare, cui soli omne verum
et bonum in nobis et extra nos, lausque omnis
tribuenda est. Ab eo solo spero [illegible]
vere idoneus

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

idoneos in omni vitae genere reddit, et medicos bonos
quoque unice instruit, ita ut jam optimo
Leibnitz in symbolo suo dixerit: Aut pius,
aut medicaster; Hippocratem, qui secutus
qui medicum requirit vere philosophum et Deo
aequalem, id quod absque divini
genii energia fieri requirit. Hic, ubi
sanitatem aegris decrevit, suo, inter ceterorum tenebras,
conjecturas et incerta, viam in occultis patefacit
et ea demonstrat quibus ad optatum finem perveniatur, nec unquam deest,
consilio et auxilio opem ferens. Deum
audentes medicinam facere, carnifices vocandi
merito, qui libera voluntate a Deo deficientes,
[illegible] torquent et jugulant, ut operibus suis fatigati ad Deum redeant, fontem sanitatis spiritus
et corporis. Haec non ignorant qui Dei pietati
in juventute experti fuerunt, denique studiose colunt, qui ei servire
caventes peccata cavent et morbos, [illegible] liberatus est;
nec opus excidentes ex Dei manibus
incidendi in hominum manus, horrendique medicorum quorum [illegible]
turpissime fiunt malis pejora. Et si quando accidat
et hos ex incuria labi morbosque [illegible] necessario,
illico sese in corde ad summum medicum Deum recipiunt,
qui permisit et optime novit eos severae legis
suis, quas sequentibus salus et vita fiunt
in hoc et futuro [illegible] (+)
Atque Deo [illegible] sit, Filio suo et Spiritui Sancto ut summo ab
Altissimus, omni parte beati!

FINIS.

(+) hique ipsi dignos externa remedia et medicos adsciunt si ei utile visum fuerint, providentes ne in morbo et medicina peccent.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

1774 Xbr resolvit [illegible] edicendi [illegible] eadem, et Orat [illegible] 113
capessere, providaque [illegible] in curatione morborum.

d. ♄ 27 Xb. venit in mentem post multam [illegible] ex meo
temperamento et malo [illegible] nihil [illegible] velle me
de malo hypochondr. vel latius de Melancholia scribere
Dissertationem ~~medico theologicam~~ de Mentis aberrationibus.
videt de [illegible] Karaulfi, mala educatione.

Educare ex [illegible] corpus, fabricante confuse qui modo idealiter [illegible]
fit in objectis quae fugit vel quae amat et praesentia fortiter [illegible]
esse credit. ~~vel~~ [illegible] in corpus non attendente [illegible] corpori
male multa derivarit. vel ubi [illegible] in
corpus, et inprimis viscera nobilia et ventres [illegible] derivata sit mala,
quae [illegible] sollicitudo reddunt et [illegible] vitio ante aetatem
malo.

Hic medicinam moralem et theologicam [illegible] a [illegible] in Evangelio
[illegible] et hinc corporea.

Tantum mali ex [illegible], [illegible] vel [illegible] resolutus [illegible] primarium [illegible] est
[illegible], vel [illegible] completo, [illegible] in tempore [illegible]
et cholerico [illegible], ubi [illegible] in [illegible] et phlegmatico [illegible]
quae [illegible] possit [illegible] [illegible] altera [illegible] altera [illegible].
Et sic [illegible] cholerico melancholici et phlegmatico-[illegible]
[illegible] melancholici, melancholici [illegible] ob temperamentum
[illegible] [illegible] imaginationem in variis [illegible] et
[illegible] et profanis, prout [illegible] replete fuit, [illegible] in variis
[illegible] voluntatem [illegible] est. At melancholici [illegible] objecta [illegible] [illegible] aliis temperamentis [illegible] [illegible], [illegible] in [illegible] [illegible]

Mens si externas partes obsidet [illegible], in [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] spiritus [illegible] in hisce [illegible] multa
[illegible] animi fiunt [illegible] ut [illegible] at ubi [illegible] in
corpus sensibilior et debilius, hinc ex peccatis facile, [illegible]
[illegible] vires naturae, ad viscera nobilia [illegible] [illegible] [illegible],
et ibi causa est malorum multorum. [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] debilitas, sic [illegible] [illegible] melancholicum [illegible]
ex [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] debiles et corrupti, vel
ex [illegible] [illegible] [illegible] propagata certo [illegible] tempore ubi
eadem peccata [illegible] in [illegible] [illegible].

Divites et [illegible] his subjacent magis, ubi corporis et animi defectio
in Deo frequentissima est. Rustici [illegible], nisi et [illegible]
[illegible] et [illegible] [illegible], vel [illegible] [illegible] satis labo-
rantes. [illegible] sub labore [illegible] vitio [illegible] [illegible]
et balsamum naturae totius

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Nova creatio ex difficili affectanda est. de 3. Coli:

vermes, ex intemperantia corporis nata, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in ventre pectore et capite [illegible] et febribus [illegible] ubiq lapilli inventi. Intemperantia corporis venit ex mente corrupta et obsessa seu mala et habitu intemperantiae. [illegible] [illegible], si non prodesset iis mox omnia ut volunt intemperantes impatientes invidi, helluones publici [illegible] a corporis [illegible] brutal, et multa habent, et indigesta. [illegible] hac [illegible] sine Christo, in historia quidem [illegible], realem redemptorem et liberatorem a peccato ignorant, corpore et animo perturbati, et hi sunt immodici, volunt mox regnum Christi occupare, mox sibi arrogant sanctorum maximorum prae ceteris, impatientes ad omnia externa [illegible] si [illegible] eorum voluntas prout [illegible] agunt, volunt ut [illegible] mox novam urbem facere, [illegible] regalia [illegible]; [illegible] tn. nihil iis sit propositum et liberum [illegible] ut exeant, si qui mali videant, et se non [illegible]. [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], idem est, et omnia quae legunt volunt [illegible] [illegible], et pro dictatis divinis reputant [illegible] superbia. [illegible] vero omnia de vera conversione in Deum [illegible] et pacem, de vera utilitate in commodum proximi promovenda nil [illegible]. Tolerandum est quae Deus tolerare [illegible], at [illegible] [illegible] nobis servandus est, et contra malum et falsum testimonia [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ubi namque verum et bonum [illegible], si [illegible] non [illegible], ita [illegible] et [illegible] nostro defendere debemus, licet forte [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible], et errores occurrant in nostra [illegible]. Est tn. et [illegible] [illegible] [illegible] ea [illegible] [illegible] ut malit [illegible] corpus quam [illegible] [illegible], ulterius apud Deum [illegible].

[illegible] mali originem ex [illegible] derivo, [illegible] meminisse [illegible] universalis morborum causae [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. et [illegible] morbos [illegible], et [illegible] determinatur ad melancholiam [illegible] vel [illegible] in viscera nobilia [illegible], vel et [illegible] ad viscera interna vel [illegible] [illegible] in [illegible] eodem [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] externos.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] corpore [illegible] et [illegible] [illegible]
[illegible] non habet [illegible]

[illegible] hic de [illegible] literaria meminisse, possem hic de [illegible] ex [illegible] Hist. [illegible] Angl. [illegible] Moro. de nimio [illegible] veritatis [illegible] idem, objecto [illegible] [illegible] sibi [illegible] ut [illegible] fortiter [illegible] in eorum ~~[illegible]~~ philautia, quae corpus ~~[illegible]~~ inficit [illegible] et animam [illegible] [illegible] [illegible] ut [illegible] vult. [illegible] de generibus melancholicorum, [illegible] est multum eruditum, [illegible] valde [illegible] [illegible] de aliis [illegible] [illegible] [illegible] effluvia [illegible] [illegible] [illegible]

Dei [illegible] est qui omnia efficit et [illegible] ut [illegible] gloriae [illegible] verum [illegible] corporis et animae [illegible] vera [illegible] medicis [illegible]. Qui [illegible] ut [illegible], [illegible] qui se non [illegible] ut [illegible] eadem bonitate et [illegible] est. Qui ~~[illegible]~~ [illegible] implet ut [illegible] ipsos [illegible] corpore temperantes, nec ut [illegible] violando orbem nostrum tempore [illegible] tempore [illegible] [illegible]

Inter [illegible] theologi, ut [illegible] et [illegible] [illegible] ut [illegible] Xayas [illegible] Deum diabolo [illegible] [illegible] Deum [illegible] multo magis [illegible] et [illegible] corpori qui [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] corporis [illegible] abutentes, [illegible], [illegible] alles [illegible] v. [illegible] [illegible]

Haec ex [illegible] cognitione [illegible] corporis animae [illegible] [illegible] et pietas hic prodest. [illegible] nobis hic [illegible]. [illegible] [illegible] et numeri [illegible] nec [illegible] mathematicae [illegible], [illegible] infallibilis ut [illegible] et [illegible] in [illegible] res, si quis [illegible] velit [illegible], [illegible] observare et [illegible] et [illegible] [illegible] certam [illegible]. [illegible] multa [illegible] medica hic non [illegible] nec [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non tollit ideas [illegible] melancholicae nec [illegible] ideas [illegible]. [illegible] [illegible] olei vegetabilis [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] exempl[illegible] allegen, ubi [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] vacca [illegible] er [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] affecit [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] aliae et [illegible]

[illegible] catenam [illegible] a Deo [illegible], [illegible] [illegible] obstinatio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] magni esse volunt [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] laut & bes [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] pleraeque.

Inter objecta melancholicorum [illegible] maxime attendenda [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] philosoph. [illegible] [illegible] [illegible] Melancholi. [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] & laboris & male culti [illegible] capiunt [illegible] [illegible] & [illegible] quos capiunt. Lucros bene est [illegible] [illegible] et [illegible] corp. & animi, Deo & proximo utili [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] male [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible], ideo [illegible] dolor [illegible] animo [illegible].

[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] melancholicis [illegible] [illegible] [illegible] contra [illegible], [illegible] [illegible], & [illegible] Dei gratiam [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ea habitu & [illegible] labore multo corp. & animi. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habitu corp. et [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & D. [illegible] [illegible].

Obsessi [illegible] [illegible] [illegible] vel mali, Deus [illegible] [illegible] vel mali. Deum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] debere vel [illegible] vel [illegible] [illegible] & [illegible] est [illegible] hominis [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] Dei [illegible] & [illegible] & [illegible], [illegible] [illegible] obsessio est, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] liberalis [illegible], [illegible] avarus. [illegible] [illegible] Messer [illegible] [illegible] diabolus [illegible] volunt, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a Deo avulsi, & [illegible] parva operatur major. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ditur [illegible]. [illegible] debent [illegible] [illegible] varias causas animi & corporis [illegible] [illegible] varios [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible]. [illegible] me ubi [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] me [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] talis.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Haemorrhoidibus malis non tollitur, sed temperantia animi et corporis.
Alvo fortius obstructo [illegible] ratione paulatim.

Helleborus albus et niger humores colligentia, hinc bona non sunt, sed naturae crasin restituentia naturali vitae accommodatam [illegible] deterioribus, si rudis plane est natura et inde corpus debile, et morbus est in initio, hic vomitus per secessus fortes et copiosos subinde prodest.

Incredibili [illegible] nobis, et omnia tangere volentes sunt Melancholici. facile [illegible] nulli credunt [illegible] quos amant, prophetantque facile hostibus mala, amicis bona. [illegible] Gott [illegible]. Prophetae vero ex se loquuntur quae ille dictat [illegible] veritatem [illegible] comprobat. Scit [illegible] Tanta Real- XVI habebat propheticos auf 1736 soll [illegible] Zorn [illegible]. Hoc ex libris hausit, non a Deo, et sibi proposuit, falli enim facile contingit. Non est natus ex Deo, sed factus per artem propheta humanus et librarius.

Censendi Theologi et [illegible] qui [illegible] vexatos a Diabolo et ei saepe obnitentes et volentes ei aufugere, ac eos [illegible] puritate [illegible], at restitui possibiles, ad [illegible] ablegant, ubi [illegible] magis [illegible]. Medicina animus [illegible] est et corporis [illegible]. At nimis est [illegible] saepe juvare et in [illegible]. Hi [illegible], ut ex mala habitu et obscurant vexantes diabolo habent talem. Et omni diabolo, unde, [illegible], alii callidissimi [illegible] saepe optimos homines, ut habent, difficillimi ejectu.

uti hypochondriaci et cholerico melancholici dicti.

Nam in hoc malo seu malo ubi utitur [illegible] a Deo
deficiens, in [illegible] ad viscera [illegible] variis modis generans
[illegible] et ventris [illegible], fit malum [illegible] ordinario,
et ex [illegible] diversitate et inclinationum [illegible]
varietas mira. Hujus exempla afferenda in [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible].
Anomali [illegible] hanc [illegible] post defatigationem ad Deum
[illegible] et [illegible] et vigiliae [illegible]
[illegible] Dei [illegible]
Deus [illegible] [illegible] vitia [illegible]. [illegible]
malo [illegible] resolvit vel coagulat [illegible] humores et
solida [illegible]. [illegible] cor et
cerebrum et viscera primaria, [illegible] vel
[illegible] viscera
[illegible] moralis [illegible] et
ex [illegible] et motu corporis et resolventibus et [illegible]
[illegible]. Hoc [illegible] est moralium [illegible], patientiam,
et [illegible] justitiae divinae, ut [illegible], ~~et~~
[illegible] corpus. [illegible] Lobes [illegible],
in [illegible] theil [illegible], quanto [illegible] boni [illegible] et
mali [illegible], tanto beati [illegible] Deus [illegible] est [illegible] et
[illegible] et [illegible], et [illegible] Diaboli et [illegible]
affectu contra Deum et verum [illegible] salutem in luce et pace
Dei [illegible]. Tales [illegible] multo [illegible] non
est [illegible] et [illegible] Deus [illegible], negato pabulo
[illegible] quo [illegible], [illegible] et vili-
tatem [illegible] oculis [illegible] Dei [illegible]
[illegible] Dei [illegible] et [illegible] vident, quae [illegible]
[illegible]. O altitudinem gloriae [illegible] manifestandae [illegible]
[illegible] et dissolutionis [illegible] Dei.

De artis incertitudine.
De licentia dicendi verum in medicina.
De flatu ꝑſpirante ꝑ nos △eo et ▽eo.
Medicina electiva.
De Judicio difficili.
De Empiria.
De sui notitia.
De febre ꝑ potum naturali.
De pietate Medici.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Sunt qui pro criminis [illegible] morbo [illegible] in melancholiam incidunt, hi miseri. Sunt qui a peccatis abstinere volunt et peccato deserere. Deus iis manifestat peccatorum [illegible] tamen [illegible] terminum aestumant, hi melancholici, sed Deus [illegible] solent [illegible] excruciati. Salvantur tamen, licet ab initio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] realiter [illegible] [illegible] in 5 [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] grob oder subtil, gebiert allerley [illegible] [illegible]. Ego [illegible] oder [illegible], si audiunt tales Deum internè [illegible] [illegible] [illegible], hi si [illegible] necessaria negligunt [illegible] [illegible] [illegible] et in ea diabolus [illegible] [illegible] et [illegible]. Libertas Christiana et fidei vera independentia [illegible] [illegible] [illegible] multa abusui exposita si [illegible] [illegible] accedant ad hoc [illegible] [illegible] ex [illegible] [illegible] [illegible] non ex [illegible] [illegible] inefficacis [illegible].

Melancholici in morbis [illegible] [illegible] [illegible], at [illegible] mentis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et aberrationes hoc in morbo [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], certe [illegible] [illegible] [illegible] est, [illegible] catarrhal [illegible] [illegible] [illegible] debebant [illegible]. [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] alias febr. catarrhal. malign. [illegible] [illegible] de febr. catarrhal. mal. [illegible]. [illegible] tab. Med. [illegible] de Variolis in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

& fit in visceribus stasis, melancholia venit, motu
corp. dissipari & lax. tenuis & naturam refrigerantib.
tollenda. Zuerst ist in Leber obstr., und wenn obstr. resolvirt
& tunc denuo generat neue bile wider in uno-stasis
Lunge vel Hypochondrien, vel in hepate vel pancr.
vel cor-spermi. Sind sie nicht ab[illegible] & [illegible] cas[illegible]
obstruens lumen & bilem coagulans. Tertio est [illegible]
[illegible] & humoribus; tunc in viscera obstructio venit a
determinat. malo, vel in capite vel pul. vel ventre a
[illegible] hoc vel illo viscera, vel in oculis simul, & in toto
genere nervoso, parte altera relaxata, altera nimis stri-
cta, mox nimis frigora mox nimis calore, nimia
alacritate, nimia tarditate, nimia fragilitate, nimia
voracitate, in oculis externis, in moralibus & physicis.
Hic visceribus [illegible] affectibus, pro more [illegible] partis.
Et puto quod que caput turbat in falsis phantasiis
ex sacris & profanis ideis nascuntur.

Hypochondriacus ex debili nervo & [illegible] corpore a
inopia hypochondriaca laborant. Sic [illegible] abundat, sic
coagulant, sic non legitime [illegible] solidos movent,
mox torpido nimis mox frustra, ex ventre qui [illegible] nervos
debiles primos male coquunt, male non [illegible] stasis,
& sic male [illegible], [illegible] [illegible] vagus & intercostalis
[illegible] non [illegible] ventris [illegible]
[illegible] debiles partes & relaxantes, [illegible] nervorum tan-
dem obstructis, hinc fiunt apopl. & paralysis. Hinc
in moralibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. v.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] tristibus nimis
[illegible] [illegible] [illegible] a Deo [illegible] in malo
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] a Deo data & [illegible] [illegible]

Aph. 7 de Melancholia determinata ad visiones [illegible] [illegible] [illegible]. Hydrops capitis [illegible] [illegible] [illegible].

Evolvere multa exempla melancholiae in Autoribus Medicis. Ego Westphal.
à nervis [illegible] capitis [illegible] corporis hinc ex eorum corruptione [illegible] mali [illegible].
Nam macrocosmi corpus [illegible] et imperat vel ea utitur vel ex malo educat et assimilabitur malo a peccato [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] orat. Habitus [illegible] corp. et animae [illegible] malo. [illegible] peccant vel cum omittit vel cum committitur [illegible] fit, [illegible] minor [illegible] [illegible] [illegible], hic major [illegible] intermissio et neglectio. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] peccati ideo et [illegible] corp. et animae [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], non [illegible] Noctambuli [illegible] [illegible]. Nostalgia, Vampyrismus [illegible] [illegible] Chorea S. Viti. et alia [illegible] Metempsychosis et [illegible] [illegible] vita [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dei hac in vita. [illegible] [illegible] [illegible] abstinere [illegible] et [illegible] Dei [illegible], hic Angelis suos bonos eos protegit ne quis possit nocere. Ea qui non meruit et amavit, [illegible] peccavit, [illegible] punit. Inde [illegible] [illegible] ex Dei decreto justo qui de peccatorem punit [illegible] vult, et peccatum ipsum punit et homines et membra in quibus peccata executi sunt. [illegible] ex Deo, cui se tradidit si vitae vivit ab his est tutus [illegible] rebus. [illegible] [illegible] [illegible], et. [illegible] suo pabulo est vel felix vel infelix, prout eligit et [illegible] [illegible] vel luce et pace Dei, vel contrariae tenebris et malitia diaboli et inferni.

Tarantismus [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] facile [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Melancholia [illegible] Adami [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], hinc facile ad peccata labimur, difficulter ad bonum [illegible] et facile [illegible] [illegible] fortiter, ex eo excidimus.

Evolvere excerpta Nösen [illegible] [illegible] [illegible]
it. [illegible] alias Westphalus

Nobilis [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] ut [illegible] et [illegible] ut [illegible] et falso [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Hagenhoff [illegible] [illegible] Ms. vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] extraxerunt, [illegible] debilis [illegible] ob eam [illegible], [illegible], nil vel parum [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible], non [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] alias [illegible] [illegible] nihil [illegible] [illegible] [illegible] obstructionem [illegible] [illegible] [illegible] agente.

ob [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] obstructionem [illegible] [illegible] [illegible] nervos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] hypochondriaci, [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] est observatum, [illegible] [illegible] majoribus visceribus. [illegible] Colerus [illegible] obs. de vita [illegible]. Totum corpus ex nervis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est

Melancholici [illegible] [illegible] orthodoxis meliores, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] multa [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] peccatum terrore aberrent, contra orthodoxi [illegible] [illegible] [illegible] oberrant [illegible] [illegible] peccatis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], donec [illegible] altera orbe [illegible] [illegible] [illegible] debitum [illegible] [illegible] meliora et [illegible] [illegible] aversent.

Incidentes talis à pueri [illegible] [illegible] cui [illegible] obsistant, non ex [illegible] [illegible] ex affectibus vel [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] tam externis sensibus quam internis non [illegible] habentibus [illegible] turbati. [illegible] videri [illegible] palant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Melancholia est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] objectis [illegible] vel [illegible] vel oculis, gustu, auribus, vel [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] clare. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 40 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] extrema [illegible] [illegible], flectibus [illegible] [illegible] similibus. Haec fiunt [illegible] in dolore [illegible] genere [illegible] [illegible] [illegible] in eo [illegible] altera [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] actionibus [illegible], nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] constanterque [illegible], ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. alle naturelle [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] melancholisch [illegible]

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

176

Disputation bei der Doctorpromotion

1737.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Invitatio Primi Opponentis
Domini GESNERI.

I.

I 1 c/25

Præmissis hisce, ad Te convertor, Prænobilissime et Eruditissime Domine GESNERE, Fautor et Commilito æstumatissime, toto orbe celebris Parentis virtutes magnis passibus sequens, atque cum privatim Te ideo convenienti, Opponentis spartam non ingratiis susceptuum promiseris, ut in præsens promissis stes, omni prece contendo. Qua in re eo magis meis commodis intentus sum, quo magis certum habeo, Tua doctrina efficiente, me, si non superiorem, tamen eruditiorem ab hoc colloquio recessurum esse. Tu contra, licet forte non viceris, vetus enim lex cathedræ insistentem, licet taceat, tamen vincere vult, id minimum

me paratio efficies, ut omnes
testentur, maximas mihi fuisse
rationes, cur eruditionis tuae
copiarum explicandarum, primus
JENA in GEORGIA AUGUSTA
causam praeberem, licet satis
gravem adversarium mihi concili-
averim. Faciam tamen quod pot-
ero, et si non satis recte dubia
solvero, vinci ab illo non grave
erit, qui cum Eruditionibus con-
gredi aptus est. Ut ergo erudi-
ta ratiocinia exponas, jam
expecto.

Gratiarum

Gratiarum Actio.

Finem dicendi facis, Eruditiſſime Geſnere! obtemperans hactenus conſuetis placitis, non meis concedens argumentis. Ornabunt alii iis laudibus, quas eruditum eloquium meretur, quae exquiſitis dubiis debentur. Ego, qui dignus praeco non ſum, ad grates votaque convertor, cumque mihi amici officium praeſtiteris, publice favoris Tui hocce inſigne ſpecimen agnoſco, ut eum perennem eſſe velis ſupplico; de cetero vero ſiquid eſt in me facultatis, quae officiis praeſtandis apta ſit, omnia illa expecta, quae ab homine expectare poſſes amiciſſimo, Tuique addictiſſimo.

Servet TE Deus, Parentum gaudium, Musarum delici-as!

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Invitatio secundi Opponentis
Dn. ALBRECHT.

II.

129

I 1 c/25

TE nunc ordo tangit, Praenobilissime, Praestantissimeque Domine ALBRECHT, Medicinae Candidate dignissime. TE antea ignotum, studiorum mihi conjunxit ratio. Nec defuit petitis meis, cum Opponentis spartam offerrem, obvia Tua humanitas. Junxisti hanc pulcrae eruditioni, quam Illustri Medicorum Ordini probasti. Qui ergo Tantis Viris probatus meo praeconio non eges. Hoc unicum est quod metuo, robori tuo meam qualemcunque tenuitatem parem non fore. Olim quidem pugnarum solitariarum notissima haec fuit lex, paribus armis ut congressus fieret. Nec hodie haec in totum desiit. Nobis

vero ſtudiis, non armis pugnantibus, ſæpe accidit, ut imparibus certandum ſit, cujus rei ſatis evidens in præſens præbebo ſpecimen. Quicquid vero tandem ejus ſit, jacta est alea, ſi lubet, congredere!

Gratianem

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB DFG

Gratiarum Actio.

Qui ergo multis aliis laboribus,
qui multis humanitatis officiis
jam alias perfunctus es, qui
saepius in hoc Illustri loco eru-
ditionis TUAE specimen praebuisti,
et in praesens more Tuo egisti,
Praenobilissime Domine AL-
BRECHT, Fautor et Amice
suavissime! Omnes fatebuntur,
me inferiorem, licet lege tutum,
discessisse. Et habes me ipsum con-
fitentem. Nihil quidem hoc ipso
studiorum Tuorum laudibus acce-
det, cum praestantioribus par sis,
veritati tamen vel sic litandum
est. Restat, ut beneficium
in me collatum, ea, qua par est,

mente agnoscam, ut meam
de Te itidem bene merendi, si
occasio sit, voluntatem, publi-
ce exponam, ut me favori Tuo
et benevolentiae, et hic loci
et à Te deinceps sejunctum,
committam. Alat Te GEOR-
GIA AUGUSTA, haec ipsa
honoribus augebit, usque auctum
dimittet. Facies olim in
celebritate medicinam, nec
studiis rite gestis deerit NU-
MEN, cujus benignitati Te
totum committo, ~~et~~ faustis
felicibusque quibusvis semper
applausurus.

Allocutio ad D. D. HUBER III.
Tertium Opponentem.

131

1 1 c/20

Neque vero minus TIBI debeo, Experientissime, Amplissimeve Domine Doctor HUBERE! Fautor et Amice suavissime, honoratissime! Voluisti id amoris in me tui exstare locuples testimonium, ut conflictum huncce literarium non praesentia tantum ornares Tua, sed etiam majora facis, dum oppugnare dissertationem nostram decrevisti. Mihi vero, licet forte omnibus quae inter Tuam insignem eruditionem, meamve infantiam intercedunt divortia, hacce hora in oculos incurrat, hoc solaminis erit loco, nec primum me fore nec novissimum eorum,

qui eruditionis Tuae apparatui cedant, et vel sic satis erudi-
tum nonnullis visum iri, dum amicitia Tua dignum judicasti.
Sed ne morer AUDITORES nostros, diu jam eruditioni Tuae aures accommodantes, affer, quaeso, quae Tibi in mea Dissertatione obelo aut censura digna videntur, pro virium mearum modulo responsionem expectaturus.

Gratiano

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Gratiarum actio.

Suspicabar, Vir experientissime! me loci religione locat tertium, eoque superiorem, omnium tamen judicio inferiorem esse discessurum. Neque aliud ferebat imparis congressus ratio, ubi cum fortissimo lucta ineunda erat. Egisti omnia eo judicio, eo eloquio, ea eruditione, quibus Te ex more agere, noverunt omnes. Restat ut beneficium mihi eruditissimis obmotis praestitum exosculer, ut officia paratissima invicem offeram, ut me porro etiam benevolentiae Tuae committam. Deus O. M. eruditioni Tuae indies majores largiatur accessiones, quo Academiae

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Georgiæ Augustae ornamento, quo ſplendidæ genti Tuæ gaudio, quo amicis voluptati præſidiove eſſe queas.

133
E 1 c/25

Compliment an den einen oder
2 Opponenten, so vielleicht
nicht möchten dort selbst zu
opponiren.

Licet Tibi /: Vobis :/ Praenobilissime, eruditissimeque Domine
haud dubie
- - - - - - - -
satis instructa pharetra sit,
quo me meaque non sine vigore
oppugnare hocque ipso Illustri
Auditorio Eruditionis Tuae
specimen praebere queas. Ea
tamen est temporis jam lapsi
ratio, ut nec Auditores,
nec ego Eruditionis Tuae in
praesens participes esse queamus.
Ita videlicet fuit in fatis,

ut Tu à congressu non satis
æquo liberaris, mea vero infan-
tia robori subtraheretur. Con-
gredi tamen libuisset, et vel
victo à Te proficere. Nunc cum
id vetitum sit, quod publico non
licet, privato dabimus colloquio.
Ego vero vel sic optimam de
me merendi voluntatem semper
prædicabo, meque favori Tuo
commendans bona verba adjicio, ser-
vet Te Deus Tibi, Tuis,
Orbi, faustum, felicem, be-
atum.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

135

T 1 c/25

Peroratio in fine Disputationis et Gratiarum actio ad AUDITORIUM directa.

Jam animus in patinis est, quisque penates suos meditatur, inarescunt AUDITORES, quicquid fieri debuit, ex voto peractum est, et quod ad me quidem, si non AUDITORUM expectatione, pro mea minimum, qui nil aliud, quam solemnitati hujus diei, reliquorum secreis, satisfacere volui. Ante omnia ergo Tibi OMNIPOTENS et ÆTERNE DEUS! cujus nutu cuncta reguntur, qui vires animi, qui vires corporis et hoc in actu suppeditasti, conservasti, humilli-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

mae gratiae agendae sunt, TUAE benignitati, TUAE clementiae debeo omnia, TU mihi hoc corpus, hanc mentem, TU omnia conserva, TU mihi ope auxiliove TUAS et inposterum adesto! TIBI deinde IMPERATOR AUGUSTISSIME! qui Privilegia Doctorum creandorum huic Academiae munificentissime largitus es, cujusque adeo gratiae debemus ut huncce locum insistere liceat! TIBI etiam REX POTENTISSIME, Nutricie hujus Almae munificentissime, TIBI, inquam, devotissima mente grates persolvendae, cum Georgiam nostram Augustam, verbo TUO

I 1c/25

e nihilo, ad hocce decus, quô
nitet, evexeris. Servet TE
DEUS orbi, det ſeros annos,
det Gloriae augmenta, largia-
tur animum Muſis ſemper
ut hucusque patrocinium
indulgentem. Felicem, quae
ſub Tanto Principe floret,
Univerſitatem, qui, cum ipſe
ſtudiorum ſit callentiſſimus,
et aliis iis inclareſcendi anſam
praebet. Proximo ab hoc
loco, GRATIOSO FACULTATIS
MEDICAE conſeſſui nomen exſol-
vendum, quae licet forte aliis
non aequalem, pro ſua beneficen-
tia ad honores capeſſendos
admiſit. Servet DEUS Il-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

luſtres animos Academiae,
quo orbem beneficiis ſuis illu-
ſtrare, eique diu adhuc prod-
eſſe queant. Vos vero AU-
DITORES omnium Ordinum
Dignitatumve honoratiſſi-
mi, interque eos praecipue
ILLUSTRISSIMOS COMI-
TES, PATRES ACA-
DEMIAE, quibus verbis com-
pellam? quibus gratijs
mactabo? Dediſtis id mihi,
ut gravioribus negotijs veſtris
tantum temporis ſubtrahere-
tis, quo huic intereſſetis
colloquio, dediſtis id favori
in me VESTRO, quem ſemper
praedicabo, ut aures, melioribus

adſuetas tenuibus meis accom-
modaretis. Cum aliâ neque-
am, accipite grates largiſ-
ſimas, cum prece pro con-
ſervandis favoribus, quibus be-
atus, ſi non ſatis honoris, plu-
rimum tamen compendii ab
hoc ſtadio reportabo.

Dixi.

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

1. Oppositio Gesneri. p. 4.
Flos convallium: [illegible] esse nomen [illegible] et
nimis generalem, hi. Syllog.
quod cum nomen floris toti generi conveniat, speci-
em non distinguit.
A. Vox flos ?
R. Nomen negamus. Nos dicemus [illegible] flos
Convallium; florum convall. esse [illegible] flores Maji-
-convallii. Lilii nomen [illegible] alia flos, qui
flos, si convallium addat. ceterum [illegible]
nomen [illegible] fateri, per ea incertitudinem [illegible]
[illegible] quae [illegible] = Botanicae.
[illegible] : quandoquidem nomen floris plantis con-
venit id non [illegible] determinandum
A. ? [illegible] ex pluralitate nominum
quicquid gravat memoriam, illud [illegible] est admittendum
A. vox mea ? R. Methodos novos Bota-
nicos [illegible] et multa nova nomina [illegible],
nec Linnaeum [illegible]
[illegible] nomen suppeditasse in voce
Convallaria.

I 1c/25

2. Oppositio Albrecht. contra p. 11. § 11. 2.
ubi dico inebriare, ut opium guttandum, volatile
sal. graviter. et Sect. III. § 1. ubi dico: apoplexiam
valere, in qua inebriamina vero vetita sunt. Syllog. sit
si 2 propositiones sibi e diametro contradicunt una
necess. falsa est.
A verum est ex collat. Sect. II. § 2. et Sect. III. § 1.
E et propositio.

R. Meam thesin non ferire hunc Syllogismum,
(1) a. me et quidem principio et salium volatile
velle, et hos infringere, atque in apopl.
non antispastici a resolv. nervinis roborantibus
opus habere.
2) correctionem velle haec, cui idem inest: nervis, qui
fluidis, (: atque haec id # extendi debere licet Sect. II.
§ 2 non addidi, tamen jam addam, ut verborum
meorum optimum interpretem :) de qua vid. p. 27.
§ 27. seqq.

Alter Syllogismus contra p. 20. de Epilepsia, ubi violenta in Epileps. tractio, et remissio accusatur.
Contendit opp. remissionem et sudorem posse esse
remedium non morbo, sudore a. excernitur, quod
bona excretio, praeparata spasmos antecedentes.
quod cum morbum mitigat et paroxysmum tollit illum
[illegible] Ergo. A. Epilepsiam sequens remissio.
E.

Nego minorem. Nam vera sero[?] spatio placide
et quieta agens, hic nimia agit ad spasmos et
consequente nimia fatigatione et remissione,
et sudor ipse ad [illegible] debilitat, tranquillatio vero
insensibiles simul totius gravi[?] catissima est. Harmonia
motuum et fluidorum hoc docet in optima
sanis hominibus. Relaxatio hic est nimia post
convulsiones, et sudor hic coactus morbus # ordi-

qui acer. # dat e. vo. latile et vo. lati obrari in cujus morbis ubi est a plus opus est. it. [illegible] morbidi oribus tutos quos in principii hypochondriaci sunt, inebriamen effecti, ex a nimia sensibilitate nervis debilibus a [illegible] facile ad spasmos tenent, quibus pectoris [illegible] expansoris facile usus expanditur talis volatilis ita petit facile, non placatur sanos, quos in fra [illegible] nervina et solid. et fluid. aequilibrio Volatile hoc recent.

variare magnitudine, in pinguioribus magnum esse, in Gwallich [illegible] Licet magnum in horto [illegible] in-
decum fovij. Et sic potest stare, et valere non ades
magnum in horto fiat.
Tote et Alpini albi marini recte diceret varietas
albi vulgaris, vi in montibus pinguioris soli ita
magna est, et [illegible] sublati, et [illegible] ab
[illegible] frigido [illegible] defensionem et sic esset solo varietas
ratione loci natalis. posset sic [illegible] sublata [illegible]
nil sit varietati.
per Alpinas montanas debeat poni; et non nisi altos
montes intelligere.

[illegible] colchat lib. [illegible] minus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

p. 29. [illegible] lubet cum; [illegible] conjecta.
ad p. 6. et 34. nota in horto nostro bacca ante
septembrem maturescere, uti et nec in sylvis
et Gwallich.
pp. 15. [illegible] solo [illegible] vegetabile, facile
destructibile, et [illegible] [illegible]
p. 36-37. Montes [illegible] [illegible] agunt
[illegible] et Extracta lib. Gwall. [illegible]
Hofm. [illegible] et formula [illegible]
p. 38. abundantes [illegible] et [illegible]
p. 31. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] deben, [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
p. 30. [illegible] debent [illegible] [illegible] [illegible] corpus [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible].

[left margin, vertical:] [illegible] [illegible] et magnitudine [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Convallariam si dicamus cum Linnaeo,
idem nomen est seu quod Flos
Convallium, nam et aliae plantae
convallium, ita vocari queunt,
dicit L. optime Flos convallium
ut optimum convallium florum
κατ' ἐξοχήν.

Dicam magnitudo insita [illegible] majori.

Saporis ratione habet [illegible] ob [illegible] plantae [illegible]
et [illegible], facile [illegible]. [illegible], balsamica [illegible]. vid. p. 36. [illegible] est.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] excenti[illegible]
mato mortiche.

p. 30. [illegible] 35 esset temperantibus at [illegible] dixi de
diaphoreticis et haec [illegible] [illegible] [illegible],
et bono diaphoretica [illegible] possunt esse [illegible]
temperatia simulent [illegible] [illegible]. [illegible]. [illegible]
[illegible] est [illegible] [illegible] temperans [illegible] [illegible] dia-
phoretica soli.

p. 6. lil. conv. = [illegible] rubro [illegible] artis. et paucos
vidi; at forte majus magnum [illegible] = [illegible]
montibus et saporis perceptis, ubi ab [illegible] defendens
et tela bona est. Hinc [illegible] fuisset dicendum
sine additio forte major, lil. conv. in [illegible] rubro
[illegible] artis. et indicari pro loco natali

nasio ō tollit. Auctiores et recentiores scis tur-
baruf, et si ab initio sufficiat vis eam ... malo
ex tali nominatione progressa, ... tamen ... ...
apertissime.

III. oppositio Huberi.
contra sect. I. § IV. quod ... tali nomen et
tamen in titulo habeat. Re me mea ...
ō ... in hac botanices institutione. Et quia
mea pharmaceutica fuit, voluisse me ...
tabernis retinere eorum nomina.
Ille sic:
Si Lil. gramin. et plantis liliaceis praecipua attributa
habet communia tunc male ab iis separatur.
A. verum prius E. posterius.
Re negando consequentiam minoris. Nam si hoc solo respicio,
multis aliis neglectis, esse Lilio fl. hexapetalo, et
Flori gramin. monopetalo in VI. segmenta diviso,
nulla respectione alia opus fuerit.
pono contra p. 5. § 7. Boerhaavium ō secutum esse Rajum.
Re. et secutus sicut eclectice et ō solus. Hic vero in hac
major et Lil.-gram. quem ... ; ... , ... hunc
imasse Boerhaavium, Hermannum ... debere.
Re. et secutus Hermannum, ... quem ... in Botanicis
institutione.
pono p. 6. me habere: nasci Lil.-gramin. # in ... diversis
regionibus, ut ... in flora Veneta, ... Mayorl
in Monspeliensi habere. Re Venetias et Monspe-
lium ō ... eandem regionem.
atque forte hos Autores ō ... observasse diligentissime.
... cujuscunque diligentia aliquid ...
Bilbergius ... observavit et ... #

Ex perfectione apprehendebat [illegible] thesin et statim rea-
vellefacile casum exoticum aromatis; Rogabat, obiiciens
nolle se opium misse [illegible] de, superare esse nobis,
esse bra. lib. gradi. Esse Hyssopum &
At vero casum peregrinis orbis Indi; & [illegible] utrique;
esse ex. gr. Tilkyaelt esse alia peregrina; At ille [illegible]
esse dictis Tilkyaelt. Ergo: [illegible] opus esse correctione
ut in Aloe orbis Indi: et aliis
Aromata [illegible] nobis esse dixi optima; ut docet experientia

„De Artificio Disputandi."

etc.

(mit Anmerkungen u. meist
zeitgeschichtlich allgemeinem Inhalt)
[illegible]

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

De Artificio Disputandi ꝛc.

Operæ pretium fore duximus, antequam ad præcepta ipsa transgrediamur, quosdam commendare autores, qui de hoc studio commentati sunt. Inter quos præcipui sequuntur.

1) Conradus Hornejus Prof. Theol. in Acad. Helmst. qui librum nunquam satis laudatum edidit, de processu disputandi. es ist sehr rar.
Er solte einmahl Calixtus mit einem Jesuiten disputiren, hat aber wegen Unpäßlichkeit es nicht vollbringen können, deswegen hat er den Hornejum dazu erwehlet, welcher sich so in die sache [illegible], daß er berühmt worden ist.
Dieser Hornejus hat die 4 ersten Sec. in der Hist. Ecclesiast. beschrieben, welche er als [illegible] worden, und wäre zu wünschen er hätte sie biß auff unsere Zeit fortgesetzt.

2) Cornelius Martini in Acad. Jul. Prof. Analysis Logica.
Helmstädt kriegt an einem Tage, wie [illegible] alle [illegible].
Helmstädt hat zu der Zeit berühmte Männer gehabt e. gr. Meibomios, Ricksneros, Calixtos, Martinios ꝛc.

3) Andreas Kesler SS. Th. Dr. edidit Methodum disputandi, postmodum edita ab Felbingero additis notis
Joh. Paulo (erat hic Felbingerus Prof. Metaph. et ~~Ethic.~~ Prudentiæ civilis Altdorffii.) alius Felbinger est, Socinianus qui vertit Nov. Test.)
quae editio est optima const. ¼ fl.

4) Henricus Wideburgius Prof. Helmst. Pr. edidit de recta disputandi ratione Helmst. 1684 in 4to

5) Dannhauerus edidit Ideam boni disputatoris et malitiosi Sophistae.
hic vir dictus fuit Malleus haereticorum et Sceuli [illegible] Augustinus.

6) Joh. Adam. Scherzer Theol. Lips. edidit Specimen novae methodi, qua ratione contra quamvis thesin oppositiones possint formari, item Artificium disputandi. Annexi sunt hi libelli ejus Vade mecum s. Manuali Philosophico
Scherzer hat sich [illegible] mit der [illegible] gehabt.
er ist sehr obscur und sind seine worte fast lauter arcana, und aber [illegible] können applicieren oder verstehen, er [illegible] entweder [illegible] [illegible], oder [illegible] [illegible] gelebt.

der dieses hat ist Dr Schmidius
welcher seine disputat gewesen ist
Crusius explicirt.

7) Jacobus Thomasius Christiani Pater scripsit processum disputandi v. Annexus est ejus Erotematibus philosophicis à pag. 139 ad 108.

8) Weisius quoque in Logica lat. egregia subsidia Disputandi praescripsit disputatoribus parte II.

9) Boehmerus Hal. Prof. de methodo disputandi et conscribendi disputationes A. 1703. Hal. Sax. in 8vo.

die Alten disputiren nicht anders als methodo Erotematica vel Socratica non formaliter, und also so hat The-
me nicht disputirt, dass sie dieses gehabt, man mögte mit ihnen formaliter disputiren.
die Abyssiner disputiren auch nicht syllogistice. vid. Ludolphi Hist. Aethiopic.

Caput I.

De disputatione in genere.

Considerabimus

1) Etymologiam

Disputare proprie significat arbores putare et noxios ramos atque stolones amputare, usurpatur autem hic per Metaph. et significat hoc loco idem, ac falsitatem à materia proposita et veritatem amputare i.e. separare, quia enim veritas non raro ac multis suis corticibus est involuta, ideo opus est disputationibus, ut remotis quasi corticibus in ipsam rerum naturam possimus penetrare.

2) Homonymiam. Vox disputationis sumitur interdum late, pro thematis controversi tractatione quo sensu Schwartz (ein gelehrter Scholasticus) et Gregorius de Valentia (ein Jesuit ein gelehrter moraliste) et alii suos tractatus appellant disputationes, interdum vero sumitur stricte pro actu, qui intercedit inter opponentem et respondentem quae significatio hujus est loci.

Est autem disputatio placida et

artificiosa de re proposita collatio, vel investigandae veritatis, vel ingenium excitandi vel tentandi gratia instituta. Finis autem disputationis est duplex, primarius et secundarius. Primarius omnis disputationis debet esse defensio et confirmatio veritatis, finis secundarius est acuere ingenium, solidare judicium, confirmare memoriam, promovere latine loquendi facultatem.

in Wittenberg hat auch der Rector und der berühmte Dr. Franck disputirt, u. ihm auch so viele Grammaticalia vorgelegt.

Dr Spener hat in seinen piis desideriis gewünscht, man möchte disputationes halten in teutscher Sprach, damit auch die Laien es hören und verstehen könten p. 138.

t. 3 [illegible]

Dr Karpzov, welcher hernach als Pfarr in Dresden kam, sein Absager worden ist, lobte diesen Vorschlag in seinen Tugendsprüchen p. 449.

vid quoque Dannhaueri Catechismusmilch part. VII. in Evangelischen Denckmahl p. 751. welches auch H. Dr Meyer mit wenig Zuruffen gutgeheissen hat vid. Meyeri Museum ministri Ecclesiae part. IV p. 7.

Notatu digna sunt verba Boehmeri in libello de methodo disputandi p. X.: Retinemus, inquit, usum lat. linguae in disputationibus ex Papatu. Credit tamen Boehmerus tempus futurum ut et vernaculae disputationes fiant, et habeantur.

3) Quoad divisionem disputationum aliquae sunt Theologicae aliae Juridicae, aliae Medicae, aliae philosophicae item sunt varii Generis, ratione modi autem instituuntur vel viva voce vel scriptis Conf. Hornbeckius in summa Controversiarum p. 2 seqq. In diesem Buch handelt der Autor von allen Religionen in der Welt.

Hornbeck in Leiden ist grand pensionnaire in Holland

Caput II.

De disputat. antiquitate et variis disputandi modis.

hic conf. Georgius Pasch in inventis nov-antiquis p. 36. seq.
Dr. Schmidius in dissertat. de variis disputandi processibus
4 bogo

Eva et serpentis disputatio periculosissima vid. Hornbeck. l.c.
vid. quoque Hr. Lilienthals Historia Protoplastorum in teutscher Sprach 1½ alph. Rostock edidit quoque Hist. protopl. ist aber voller [illegible] Zeug, und meistentheils [illegible] ohne Verstand.

Inter Philosophos primus fuit Protagoras, qui artificiose disputare docuit, discipulis suis diligenter inculcavit, quomodo apte possint thesin impugnare et adversarios suos sophismatibus et logomachiis fatigare teste Diog. Laertio in vitis Philosophorum Menagius ~~[illegible]~~ ~~edidit~~ Gallus edit. opt. adj. icon.

Socrates disputabat per continuas interrogationes et responsiones, qui modus disputandi Socraticus appellari solet vocatus et methodus disputandi ζητητική. vid. Charpentierius in vita Socratis ubi egit prolixe de hac methodo

Anton von Eißleben disputirte meth. Socr. [illegible] mit ein Ketzer, u. endlich [illegible] ob er, wann sich der [illegible] der Hostie würde [illegible] sich [illegible] wolte, antwortete er ja, [illegible] conclud. [illegible] appella.

De methodo disputandi Socratica vid. omnino Joh. Clericus sub finem Logicae pag. 217. ubi integram ejusmodi disputationem methodo Socratica exhibet magnis etiam laudibus hanc methodum extollit Morhofius in Polyhistore Tom. 1. L. 1. p 182.

Thomas. disputirte nur syllogistice und zeigt diß modum disputandi alle andern vor

Socrates nil scripsit sed discipulus ejus Xenophon edidit verba ejus

In Logica Lat. Weisii [illegible] methodi Socraticae invenimus.

vid. Isaaci Vehle et Dimine ist [illegible] griechisch [illegible] teutsche [illegible] übersetzt 1496. [illegible] Eberhardus in die teutsche Sprach übersetzen lassen.
Alnekius hat [illegible] in die griechische Sprach übersetzt adjecta versione latina.

Dr Boehmer de meth: d[isputandi] p. 18
Habet methodus Socratica sua
commoda et incommoda
quemadmodum vero methodus
p[er] quaestiones suis non destituitur
praerogativis, ita optandum
foret, ut introduceretur; verum
~~sed~~ inter ipsos Eruditos, quod
doleo, tot dentur captatores
non tantum verborum sed eti-
am quaestionum meo quidem
judicio haec methodus satis
periculosa est, et ad invol-
vendum alterum captiosis
quaestionibus apta
Kemmanus protulit hanc metho-
dum omnibus aliis; ~~...~~
Christus ipse modo Socratico s.
Dialogistico, qui è schola Pla-
tonis erat derivatus, disputavit.
uti observat B. Dannhauerus
in idea boni disputatoris
~~tuas~~ in eo loco modus disput.
Syllogisticus tanquam compendior
et aptior est introductus, qui
ad nostra usque tempora pro-
pagatus fuit, et consistit in
continuis syllogismis, vocat
haec methodus Syllogistica vel
Aristotelica, hic tamen modus
disputandi vitiis disputantium
vehementer corruit
et fallaciis plus inter ut unius
sehen wir dass er zu Aristoteles Zeit
noch gebräuchlich gewesen.
An Christus unquam Logice disputavit:
R. Si Logice disputare idem esset ac
Syllogistice disputare Christus ita non
disputavit, sin vero Logice disputare
p[er] bonas consequentias et non contra
logicas regulas disputare, Christus
utique logice disputavit dicit Dann-
hauerus. modo Hispanico disputare

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

circular-disputationes sind, wan die Professor über eine materia gewiße Sätze [illegible] publice darüber disputiren läßt.

Caput III.

De disputationum utilitate et necessitate.

Joh. Bodinus soll alle disputiren [illegible] die Religion verbothen haben l. IV. de Republ. c. VII. p. 751. ubi dicit Sanctissimis legibus prohibendas esse disputationes de Religione [illegible] deinde c. Justus Lipsius l. IV. Polit. c. III § 10. in not.

Apud Turcas et Moschos de Religione disputare capitale est. Olearius in Itiner. Orientali fol.

Hinc Hornius in orbe politico p. 48 de Religione inter Russos non licet disputare hinc nullae inter illos sectae, eadem omnes credunt, sentiunt, amplectuntur, ita ibi Russi consequuti fuerunt id, quod nullum aliud imperium totum terrarum orbem nimirum absolutam concordiam in sua Religione.

Sed neutiquam disputationes de Religione sunt prohibendae, si suo loco, nempe in scholis Academiis et collegiis instituuntur, si inter idoneos rerum sacrarum et Philosophiae [illegible] habeantur, si modo observatur ut contentio et nimia subtilitas absint, est autem facultas disputandi homini naturalis et innata [illegible] quia Veritas sine disquisitione [illegible] inveniri vix potest 3) ob mandatum divinum [illegible] enim qui in statu hieratico versantur, mandatum est officium elenchticum ([illegible]) ad Tit. c. 1. et 1 Timoth. [illegible] v. Rom. 3 v. 28. Act. XXV. v. [illegible] Act. 9. v. 29. hoc autem munus elenchticum prorsus tolleretur si omnis de Religione disputatio prohiberetur.

6

Objiciunt adversarii turbas è disputationibus plerumque oriri. Sed R. Distinguendum hic esse, quod fit per se, et quod fit per accidens, si quae nascantur ex disputationibus turbae, id non tribuendum esse ipsis disputationibus, sed perversis disputatoribus, eorumque pravis affectibus, si disputationes propter abusum essent abrogandae res optimae è genere humano essent tollendae.

Vitia artificum non sunt tribuenda ipsi arti Canon. Log.

Dieses in brolin ... wollen abfassen

Obj. porrò adversarii disputando veritatem magis amitti quam obtineri vid. Joh. Arndt de vero Christianismo l. 1. cap. 39 p. 251. ubi allegat testimonium Lutheri cujus verba ita sonant: Non enim docendo, sed disputando amittitur veritas, hoc enim malum disputationes secum afferunt, quod animi quasi profanant, vid. ejus praelectiones in Psal. 130 Tom. 3 lat. Wittebergensi. et nimis occupati fit, quae praecipua sunt negligent, sed R. id de omnibus disputationibus non valere, nam saepè disputando veritatem in aprico positam et errantes à suis revocatos fuisse erroribus, historiarum monumenta loquuntur, id verum est dixisse Lutherum: Disputando magis amitti veritatem quam obtineri, id quod in sua commoda trahere solent, qui Theologiam Polemicam aversantur, sed hi debebant observare Lutherum de disputationibus non per se, sed per accidens consideratis loqui, per disputationes verò veritas conservatur, et quomodo Lutherus absolute et simpliciter hoc intelligere potuit, qui maximam vitae partem disputando consumsit, loquitur verò B. Luther

de disputationibus rixosis, sophisticis, et iis, quibus mala et heterodoxa defendunt; disputationes certe insignem habent utilitatem

1) Veritatem ponunt in apricum ante controversias motas non adeo solicite in res inquirere solemus, quam iis motis e. gr. in Hist. Eccles. ante motas ab Ario controversias Patres nimis incommode de divinitate Filii Dei locuti sunt, sed excusari possunt, quod rectius senserint, quam locuti sunt, Ario vero surgente cautius mercari discebant. et tale exemplum habemus quoque in controversia Pelagiana.

2) p disputationes alios ab Erroribus revocant, vel saltem promoveirent, exemplum habemus in Arabicis, qui negabant animam esse immortalem, sed ~~[illegible]~~ ψευδος πρωτον fuit, quod non credebant animam esse a corpore distinctam. Origenes vero in convocata ob eam rem Synodo tanto robore cum illis decertavit ut Arabici sententiam suam mutarent uti refert Eusebius in Hist. Eccles. L. VI. cap. 37.

Aliud vero est, quando quaeritur an hoc semper debeat fieri syllogistice? R. X. Ejus rei insigne exemplum allegant Scriptores Historiae Ecclesiasticae Socrates L. I. cap. 8. Sozomenus L. I. c. XIIX. de Dialectico quodam in primo Concilio Niceno a Laico Confessione converso.

Arius hat aus Ambition, weil er nicht Bischoff worden, die Ketzerey auf die Bahn gebracht, Christus sey kein wahrer Gott, er sey ein Geschöpf. [illegible]

Pelagiani reliquias virtutis in nobis tribuebant, und sagten die Kräffte waren [illegible] Naturalis [illegible].

[illegible]

Mag. Boebel in Leipzig hat ein gelehrter Mann [illegible] Syllogismus [illegible] exemplis gratia [illegible]

5

1336 R. Levi Ben Gerson in gratiam Judaeorum Logicam concinnavit, ut et R. Simeon, quem Munsterus vertit in Linguam Latinam. vid. Budd. in introd. in Philos. Ebraeorum p. 168.

Die Christen in Abyssinien non disputiret syllogistice vid. Ludolphi Hist. aethiop.

destituuntur Sinenses syllogismis, uti tradit Theophilus Spizelius de Re literar. Sinens. (Prediger zu Augspurg) edidit literatum felicem infelicem et infelicissimum 3 Tomis in 8.

Speth Moses Germanus der abtrünnige hat mit Spizelio u. Speners conversirt, hat sich in Amsterdam beschneiden lassen, hat ein Symbolum geschrieben [illegible] ...

Jacob Boehm ist der Syllogismen sehr feind gewesen, und hat gesagt, man [illegible] ...

Christian Hoburg in postilla mystica dicit: es sey Hurerey des glaubens zu disputiren.

Weigelius in disputir büchl. bezeigt sich auch also ein feind des disputirens

à Dialectica libera nos Domine dixit Hieronymus idque objiciunt adversarii Logicae, sed Hieronymus respicit Logicae abusum et commixtionem illius cum Theologia, et Hieronymo opponimus autoritatem Augustini in Enchiridio cap. LIX ubi dicit: Non inutiliter exercentur ingenia si adhibeatur disputatio moderata et absit error opinantium se scire quod nesciunt

Paulus dicit. Doctor ecclesiae

[?] opponirt werde, [?] syllogis[?] [?], antwortet aber kein Wort, welches jedermann in Verwunderung gesetzt.

Der König in Abyssinien hat sein Patriarchen verbothen mit den Patres Societ. Jesu zu disputiren

Die Sineser rühmen sich, daß ihre Vorfahren die Buchdrucker Kunst erfunden; sie sagen sie hätten 2 Augen, die Europäer eines, andere Völcker wären gar blind.

Sie sind [?] in ihrer Historie welche sie sehr accurat aufgezeichnet haben, daß die Welt schon gestanden über 3000 [?] und [?] alle ihre Könige erzehlt. Hubn. T. IX Hist. quaest. [?] [?] [?] Zeit der Sündfluth Mosis [?], [?] [?] überschritten, [?] die aber nicht [?] gelebet.

Martinus Martini dicit sibi obstare [?] autoritate Mosis scriptoris [?] 58, [?] historiam gentis illius accuratissimam sed Mosi tamen esse credendam.

Sie haben die Finsternisse aufgezeichnet, wie sie sagen, vor 20000 Jahr geschehen; wenn man ihnen nachrechnet, befindet man es in der That, daß auch zu der Zeit eine Finsterniß habe seyn müssen.

[illegible]

non tantū sit aptus ad di-
cendū, sed et ad errores re-
futandos ad. Tit. 1. v. 9.
Lucas ubi dicit Apostolos di-
sputasse utitur verbo διαλέ-
γεσθαι.
Hinc Augustin.: quid est
aliud Dialecticam, quae vo-
cabulū est ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι
quam disputandi peritiam.
Provocamus ad praxin primiti-
vae Ecclesiae ita legimus Justi-
num martyrem [illegible] cum
Tryphone Judaeo disputasse,
sic Athanasius in primo conci-
lio Nicaeno cum Ario disputa-
vit
Suavior mihi ~~haec disputatio est~~, appositus delicatissimus
versio ~~est~~ caruit haec praxis,
et dilebat Carol. ~~Magn.~~ IV.
als er in einer disputation war, und
zuhörte, und [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

CAPUT IV

De Virtutibus disputantium.
Virtutes + partim sunt in intellectu
partim in voluntate in in-
tellectu debet esse ingenii ca-
pacitas et judicii acumen
(Dannhauer dicit: in disputatore
requiritur ignea vis ingenii)
in momento enim temporis
formandae ~~novae~~ responsiones
et novae objectiones
Debet Disputator accedens lin-
gua latina instructus et regu-
larum ~~sophistica~~ syllogisticarum
bene gnarus, sine cognitione
enim Logicae miserabiles sunt
disputationes; voluntatem an-
te omnia debet exornare pi-
etas, nam qui eo animo sunt
ut falsa serio defendant, omnem

+ quae in disputantibus requiruntur
Joh. Schuler modeste admodum se
in certamine contra Gassendum gessit
vid. Buddei Phil. instrum. parte I c. 6 § 26

Petrus Martyr modestus dicitur fuisse di-
sputator vid. Melch. Adam. in Vitis
Theolog.
Martinus Bucerus modestus qua fuit in
disputando de quo Adami in Vita ejus
p. 103. huic cum Erasmo Roterod.
conjunctissimo intercessit familiaritas

superant malitiem, in affectibus primas tenere debet amor erga veritatem. Debet praeterea disputator esse benè moratus et modestus, ne contra [illegible] aliquid admittat

CAP. V.

De Vitiis Disputantium.

De vitiis disput. prolixè egit Thomasius in der Ausübung der Vernunfft-Lehr part. cap. V. §9 (Einleitung zu der Vernunfft-Lehre) Illud profecto tollendum est vehementer corruisse legitimum disputandi modum cum disputantes plerumque non veritatis investigandae ergô congrediantur, sed ut maledictis, cavillationibus, derisionibus, calumniis se invicem petant et lacessant ~~et~~ alter alterius famam laedat. Dominatur hic plerumque [illegible] et pertinacia defendendi propriam opinionem. debet à disputatore abesse omnis arrogantia et cupiditas vanae [illegible] qua laborabat Eccius

Hermann ausführl. Anmerkung über die historiam arcanam Lutheri p. [illegible]: daß Luther [illegible] [illegible]

Melanchthon u. Lutherus sind nach Leipzig gereiset zu Wittenberg, und sind [illegible] Wittenberg [illegible] mit gegangen u. hat Lutherus mit Eccio [illegible] disputiren [illegible].
Als Luther [illegible] Melanchthon [illegible] [illegible] tace Philippe.
disputatum est acerrimè inter hos viros saepe [illegible] et Lutherus [illegible] in Hist. Lutheri.

Gomarus ist auch ein hitziger disputator gewest [illegible] Martinius Prof. Bremensis [illegible]

Camerarius [illegible] astronomie [illegible] disputat [illegible]

Grauerus Theologus à studiosis Hastatus Grauerus dictus est.

CAPUT. VI.

De Causis efficientibus disputationis

Omnis disputatio est colloquium quoddam, & debet peragi duabus colloquentium s. disputantium personis, neque disputare potest aliquis, nisi adversarium quendam aut habeat aut sese habere statuat. Causae igitur efficientes disputationis sunt

1) Opponens

2) Respondens

nostris autem moribus in academicis exercitiis tertius iis jungi solet qui Praeses vocatur, et magnam partem Respondentis munere fungitur. Est autem Respondens, qui materiam ad disputandum proponit, eamque publice defendit, et ab adversarii objectionibus vindicat. Opponens est, qui materiam ad disputandum propositam argumentis impugnat, et ad datas responsiones excipit ab Aristotele vocatur interrogans à disputandi modo veterum per quaest. et Respons.

Caput VII.

De disputatione in specie, et quidem de certamine primo.

[illegible]

Totum disputandi negotium commodè potest dispesci in tria certamina s. conflictus, in quos fere Thoma-

hic totum disputandi processu divisit.
primu Opponentis officium in conflictu primo est gratias agere pro honorifica ad thesium ventilationem invitatione, caveat verò sibi à prolixo et affectato sermone.
Secundu opponentis munus in conflictu 1. est, legitimè formare statum Controversiae de quanam re velit opponere hoc enim nisi fiat, saepè Andabadarum more pugnatur, juvabit etiam hoc disputantium eloquentiam, ne planè imparati et jejuni accedant
Tertium opponentis offici. in confl. 1. est thesi directè contradicere egr. Sit Thesis O. Homines sunt peccatis obnoxii tu contradices quidam homines non sunt peccati obnoxii
Sit Thesis nulli Angeli sunt animalia tu contradices quid. Ang. sunt animalia
Sit Thesis Samuelis Huberi O. Homines sunt electi tu Contradices Q. Homines non sunt Electi
Peccat hic Bellarminus nobis enim Docentibus in Script. S. contineri omnia ad fidem et mores necessaria ille minus recte contradicit in Script. S ea non contineri expressè.
Est autem contradictio duplex vel apta et directa dum Thesis proposita negat
vel indirecta dum p. deductione absurdi falsitas ejus ostendit
porrò contradictio fit vel secundum ipsam veritatem rat. attendas, quando vel ipsum principium vel conclusiones ide debuetas impugnamus vel rat. Ardenson quando ex propriis

Theodorus Beza

adversarii principiis conclusiones ejs evertere conamur sic proprio gladio aliquem jugulamus.

Quartum Opponentis Off. in Conflictu est, probare Majorem propositionem, cujus probationem negit Respondens, ubi non consultum judico ut opponens statim cum ipso argumento proferat probationem, cum nesciat, cujus probationem petiturus sit Respondens. In arbitrio vero Opponentis relictum est, utrum velit probationem suam proferre per syllogismum quod faciunt Pontificii aut per discursum qui magis interdum arridet Auditoribus.

probatio per syllogism. dicitur Prosyllogismus et hyposyllogismus.

Progredimur nunc ad officia Respondentis, ubi primum officium Respondentis in conflictu est, respicere ante omnia ad formam Syllog., an syllogismus prolatus sit bonus in forma, necne, antequam ad materiam respondeat, recte enim Dannhauerus in idea boni Disputatoris ait: Frustra sunt illi materiales disputatores, qui neglecta forma ad materiam saltum faciunt; quodsi contra formam fuerit peccatum rejiciat Syllog. et ostendat contra quam regulam impingat, sin vero forma est legitime disposita, conferat se Respondens ad materiam et videat, quomodo illi satisfacere queat. Materia autem Syllogismi sunt termini et Propositiones, ubi videndum ad quam disciplinam pertineant termini e.gr. Redemtor noster est homo

Christus est Redemtor, E.
Solus Christus est homo.

Quodsi hic aliquis ad materiam hujus Syllogismi respondere vellet, neglecta forma, frustra esset.

Secundum officium Respondentis est, repetere statum controversiae quem formavit Opponens, et argumentum ab Opponente prolatum asserere, ejusmodi formulae omnium optime ex exercitiis disputatoriis addisci possunt.

(Jacob. Thomasius prologum sui esse vocat praefationes suas disputationibus praemissas edidit in 8vo.)

Tertium Respondentis officium in conflictu I. est ab Opponente petere probationem vel majoris vel minoris propositionis, vel utriusque simul, non autem facile dimittenda est major, etiamsi videatur notissima et certissima.

Quartum Resp. off. in confl. I. est repetere probationem quam opponens suppeditavit quod hoc vel simili modo fieri potest: Praestantissimus Opponens petitis meis gratificaturus probat Propos. suam majorem vel minorem hoc modo — Sed ego Respondeo

CAPUT VIII.

De conflictu II et III.

Certamen hoc II. absolvit Opponentis exceptione et Respondentis ad eam responsione.

1) autem officium ~~Resp.~~ Opp. in confl. 2 est, cogitare de exceptione si Respondens in certamine Imo ad probationem Opponentis Respondenit, ne statim abrumpatur disputatio, repetat igitur breviter Opponens datam responsionem, et contra illam excipiat

Cùm praesidio Dni. Dannhauern Argent. habita aliquando fuit disputatio Opponente Docto, ubi committebat ab Opponente vitium in forma Syllog. a Respondente autem in acceptione et Responsione ad hoc Sophisma, Dn. Dannhauer adeo ad eum saepe in hisce rebus, hoc statim sensit, et vitium aliquod. Auditores de eadem circumspiciebant, cumque satis contendissent surgit tandem Dannh. dicens: Miror Dn. Respond. non videre vitium in forma utrique conbuere.

Kepper in Leipzig [illegible] ~~[illegible]~~ der opponens welcher [illegible] professor war [illegible] opponirte, [illegible] recolligirte [illegible] den Respondenten [illegible]

[illegible] Sophismaten, [illegible] Oppon. [illegible] Respond. [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

peccant enim hic, qui data responsione prima statim acquiescunt, et ad aliud argumentum progrediuntur, quod tamen tyronibus et inexercitatis concedi potest. Exceptio autem hoc loco est datæ responsioni de novo legitimè deductis argumentis contradicere. Novum autem argumentum formare potest Opponens vel etiam dubium suum discursui includere, dirigitur autem illa exceptio vel contra instantiam vel contra distinctionem

omne animal respirat, hoc per exemplum singulare instantiam evertendo propositionem universalem per exemplum singulare piscis est animal et non respirat, hoc falsum nam non habet pulmones

II) Offic. oppon. in confl. II est prolata responsione ad suam exceptionem novam formare adeoque conflictum III. introducere, imo IV et V. si nova ipsi nascuntur dubia.

III) oppon. offic. in confl. II est præsidi et Respondenti gratias agere, et officia sua promtissima offerre, quod tamen non multis ambagibus, sed breviter et nervose fieri debet, ubi deinde partes Respondentis sunt Opponenti vicissim gratias agere, abstineat verò uterque ab arrogantia et verbis phaleratis, observat Schuppius quendam pro Licentia in Acad. quadam disputasse finita verò disputatione cum gratias agere deberet in haec verba prorupisse; quandoquidem nunc studiis meis finem imposui, so dancke ich euch Herren Professoren, [illegible] Dr. gemacht [illegible] auff der Welt [illegible] studiis meis finem imposui, ich [illegible] [illegible], was ihr wolt, [illegible] Schuppius im teutschen Lehrmeister p. 187

B officium autem Respondentis in conflictu hoc I. et sequentibus

ad omnes Opponentis exceptiones
respondere, vel per syllogismos,
si prolati sunt ab Opponente,
vel per discursum. Potest igitur
tertius conflictus institui, imo
plures, si nova opponendi
nascuntur dubia, monendum
autem h. l. est, ut neuter pertinacius quam par est, suae
sententiae inhaereat, si enim
satisfactus est argumento, non
debet amplius opponens urgendo molestus esse.

De modo formandi objectiones.

Fontes Opponendi recte à Scherzero constituuntur duo
1) Σχέσις s. Relatio inter subjectum et praedicatum.
2) Principia Adversarii
e. gr.
Sit Thesis

Legatus est inviolabilis ubi haec Thesis probè ponderanda est
Subj. est Legatus praedic. inviolabilis

Ludov. XI. R. Gall. ist allerhand [illegible] [illegible] gewesen, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gestellt [illegible].

Quod signif. inviolabilis?
R. Qui non potest vel debet
laedi, cui opponitur violabilis, qui potest laedi.
Quomodo vero aliquis laedi
potest?
R. Hoc variis modis fieri potest.
vel per modum poenae vel
per modum belli, vel per modum
invasionis, aperta vi vel
fraudulenter. Hic multas
habeo ideas, quas conferre
possum cum subjecto, tamdiu autem collatio terminorum instituitur, donec invenio mediam ideam qui destruit
praedicatum et subjectum,

et hic est medius terminus
Sumamus igitur ideam poenae
et nectamus sequens argumentum
Q. potest puniri ille non est in-
violabilis
A. Legatus potest puniri
E. Legatus non est inviolabilis
Si Respond. negat minorem,
Opponens novum debet invenire
medium terminum, proceditque
eadem ratione, evolvitque
in praedicato omnes ideas
donec aliquam invenit, quae
nexum subjecti ac praedicati
destruit. Ponit itaque novam
thesin, quae haec est
Legatus potest puniri ubi Leg.
est subj. puniri praed.
Quid a. est poena?
R. Est malum passionis quod
infligitur ob malum actionis.
a Superiore (hic erat Grotius emptio Superior)
ubi multae iterum occur-
runt ideae, inprimis vero
idea superioritatis nexum meum
confirmat, hinc novum mihi
subnascitur argumentum
Q. habet superiorem ille potest
puniri A Legatus habet
superiorem E. Legatus potest
puniri.
Quodsi R. iterum negat
minorem, quod nempe
Legatus non habet superi-
orem extra territorium
sui Principis, quomodo
debet se gerere Opponens
R. potest iterum novam
thesin formare Legatus
habet superiorem ubi
iterum considerari potest
subjectum et praedicatum
in idea vero superiorita-
tis multae ad huc aliae
ideae continentur superior
potest appellari, qui ter-

Wendelini Politique obs. et Resp. habet
Schoenborner —
Boxhorn —
Schoenbornei Politica Budde[us] ex Ari-
stotelicis optimum habet

tum actiones alterius dirigit
Sic Praeceptor potest Superior
appellari, potest etiam Superior
appellari, qui imperium habet
et quidem Superior estratione
civium. Omnes hae ideae com-
parantur iterum cum subjecto
donec nova se ostendit idea
quae nexum meum conformat, hinc
thesin meam ita possum con-
firmare

Q. habet summum imperium illi
omnes in Republ. viventes
parere debent E. Etiam Le-
gati ubi et idea superiorita-
tis orta est idea Majestatis
per quam nexum subjecti et
praedicati mei confirmo, sed
hoc per crebrum exercitium
melius discitur, quam per mul-
tas regulas.

Graf Hallewil ist zu Wien von dem Portu-
giesischen Gesandten in dem Mald erstochen
worden, als nun aber er Portugall
Stuhl ist ... appellirt worden, wird die ...
... gewesen.

Egregium vero subsidium objectio-
nes formandi praebent nobis
loci Topici quos percurrere potest
Opponens, et ex illis objectio-
nes formare

Sumitur thesis: in Rep. tolerari possunt
diversae Religiones ubi com-
paro rationem subjecti
et Praedicatum,

et deduco tam subjectum quam
praedicatum per locos topicos voce
R.P. deduco ad loc. Definitio-
nis, et quaero quid sit Respubl.
R. Est Societas ulterius vero quid
sit Societas? R. Est Unio, jam
inter se confero subj. et praedic.
et quia video diversas Religiones
tollere unionem hinc nascitur mi-
hi tale argumentum

Q. tollit unionem in Republi.
illud non est tolerandum in R.P.
A. Diversae religiones tollunt &c.
C. Non sunt tolerandae in Republ.

2) Deduco Rempubl. ad locum finis. Finis autem Reipubl. est bonum commune seu Salus publica, quem finem non profixum habent diversae Religiones hinc oritur mihi tale Argumentum

Q. non promovet bonum commune illud non debet tolerari in RP.

At. Diversae Religg. non promoveant bonum commune,

E. Diversae Religg. non debent tolerari in Reipubl.

Minorem propos. probo quia suae quisque sectae et ejus commodo studet.

possunt etiam ~~diversae~~ oppositiones formari ex principiis adversarii ergo Sz. Respondens thesin suam ita probaret in Republ. diversas religiones tolerari debere quia faciunt ad sufficientiam hinc ratione examino an legitimus sit hic medius terminus et ex ipsis adversarii verbis nascitur mihi tale argumentum

Robertus Barclay hat s. Buch d. König in Engelland dedicirt v. nennt ihn [illegible] König.

Q. promovet Reipubl. sufficientiam illud est tolerandum

At diversae Religg. &c. E.

Hic major potest destrui instantia quia etiam meretrices et fures videntur facere ad Reipublicae sufficientiam et tamen nemo affirmaverit illas esse tolerandas, meretrices enim possunt fieri lotrices, netrices aut supplere defectum demortuarum mulierum, fures et latrones possunt fieri milites vel operarii.

Quando universalitatem propositionis alicujus infringimus

Zu Amsterdam v. Constantinopel sind fast alle Religionen in d. Welt v. werden [illegible] geduldet.

Deinde examino minorem Syllogismi adversarii mei

num verum sit, diversas
Religiones ad sufficientiā
Reipublicae facere, ubi depre-
hendo diversas Religiones
impedire potius sufficientiā
in Republica, hinc nascitur
tale argumentum Q. magis
impedit sufficientiam in Republi-
ca, illud non est tolerandum
in Republica

Die Lutheraner sind zu Amsterdam [illegible] [illegible] aber [illegible] in die politischen [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

A. Diversae Religg. impediunt
sufficientiam in Republica
E. Diversae Religg. non sunt
tolerandae in Republ.
Minor prop. exinde potest
probari, quia tanta est aversio
inter diversae Religionis
asseclas, ut sibi invicem mu-
tua auxilia denegent

Wenn [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] solte, daß man [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] zu [illegible] [illegible]

Ad Thesin.
Philosophia est utilis Subj.
est Philos. praed. est utilis
Hic primum Opponentis offi-
cium est Thesi directe con-
tradicere: Philosophia non est
utilis, deinde Opponens debet
cogitare de rationibus quibus
evertere possit hanc Thesin
percurrere autem potest Opponens
locos Topicos et ex illis
objectiones formare 1) E loco
notationis quia est ars decipi-
endi vid. falsch berühmte Kunst,
ein lose Verführung uti vocat
ab Apost. Paulo ad Coloss.
c. 2. v 8. hinc argumentor
Q. est ars seducendi illud non
est utile
A. Philos. est ars seducendi, E.
Philosophia non est utilis.
2) E loco causae efficientis
quia profecta est Philosophia

est nominis derivatio (huc spectant omnes allusiones)

ab hominibus fallacibus et
mutabilibus hinc novum
mihi subnascitur argumentum
Q. provenit ab hominibus fal-
lacibus et mendacibus illud i-
psi non est utile.
A. Philosophia provenit ab
hom. fallac. et mendacibus
Philosophia non est utilis.
Minor probatur quia Philoso-
phia haurienda est è scriptis
Gentilium, qui pleni sunt
pravis affectibus ambulant
in caecitate mentis et secun-
dum carne agunt scribunt
et loquuntur
3) E. loco effectorum, quia
dat occassionem variis ri-
xis et contentionibus,
hinc Arg.
Q. Probet occasionem
variis rixis et contentionibus,
illud non est utile
A. Philosophia probet occa-
sionem variis rixis et
contentionibus E.
Philosophia non est utilis
4) E loco adjunctorum
Quia Sapientia humana
inflat, hinc Argum.
Q. homines inflat illud non
est utile
A. (Philos.) Sapientia humana
5) E loco finis, quia finis
Philosophiae non solet
esse gloria Dei sed glo-
ria hominum hinc Arg.
Q. non pro fine habet gloriam
Dei sed gloriam hominum
illud non est utile,
A. Philosophia non pro fine
habet gloriam Dei sed
gloriam hominum E.
Philosophia non est utilis.

Meisneri philosophia sobria

Thesis

Hollatz in Theol. Heinischius idem Systema Theol.

Disputatt. magnam habent utilitatem.

hic ante omnia opponens Thesi formaliter debet contradicere hoc modo

Disputationes non habent magnam utilitatem, deinde Opponens sollicitus esse debet de mediis terminis, qui desumi itend possunt E. Loc. Topicis

1) E loco adjunctorum. Disputationes multos scrupulos injiciunt juvenibus hinc Arg. quicquid incautam juventutem multis involvit scrupulis illud non habet magnam utilitatem

A. Disputationes incautam juventutem multis involvent scrupulis E.

Disputationes non habent magnam utilitatem

2) Ab effectu quia ad iram provocare solent Disputantes, et timidos in pudorem conjicere hinc Arg.

Q. ad iram et vindictam provocat, illud non est utile,

A. Disputationes ad iram et vindictam provocant E. Disputationes non sunt utiles.

3) Ab eventu Quia juvenes reddit superbos arrogantes, rixosos, petulantes hinc Arg.

Q. juvenes reddit superbos, arrog. &c. illud non est utile

A. Disputationes &c. E.

De modis eruendi Responsionis.

Etiamsi modus responsiones et objectiones conformandi certis regulis includi vix possit, sed multum hic usui, optimo in hoc exercitio Magistro, sit tribuendum, nonnulla tamen subsidia generalia responsiones eruendi possunt suppeditari. Est autem responsio duplex, alia est directa alia est indirecta. Directa est quae accurate dirigitur ad dubii solutionem, indirecta vero, quae promissam alteram arguit falsitatis, sed originem falsitatis non explicat e. gr.

Q. nos custodiunt, illi sunt invocandi

A. Angeli nos custodiunt

E. Angeli sunt invocandi.

Ad hoc arg. duplici modo respondere potest, directe et indirecte, indirecte κατ' ἔνστασιν

A. Milites etiam nos custodiunt Ergone

Milites sunt invocandi?

2) directe originem erroris ostendendo

Q. nos custodiunt, illi sunt invocandi

si nempe mandatum divinum habemus.

Sunt autem modi Respondendi indirecti duo.

1) inversio

2) Instantia Gr. ἔνστασις.

κατ' ἄνθρωπον — Est autem inversio, quando argumentum contra nos allatum in adversarium retorquemus

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

et ostendimus, nullum esse nexum inter subjectum et praedicatum
e. gr. Socinian contra nos statuentes primum hominem fuisse ~~non~~ mortalem, sic argumentantur

Ubi fuit esus arboris vitae, ibi fuit mortalitas,
A. In statu integritatis fuit esus arboris vitae. E.
In statu integritatis fuit mortalitas.

R. per inversionem
Ubi fuit esus arboris vitae, ibi non fuit mortalitas
A. in statu integritatis E.

Sic Calviniani contra nos statuentes, Christum esse omnipraesentem in his terris, ita ratiocinantur
Q. Ascendit in coelum, et sedet ad dextram Dei, ille non est Omnipraesens in his terris.
A. Christus ascendit in coelum et sedet ad dextram Dei, E.
Christus est omnipraesens in his terris.

R. per inversionem
Q. Ascendit in coelum, et sedet ad dextram Dei, ille utique est praesens in his terris,
A. Christus E.

Majorem propos. probo, sedere n. ad dextram Dei, est, omnia divino modo regere, et gubernare in coelo et in terra.
Sic Pontificii ita argumentantur contra nos Evangelicos
Illa religio, cujus confessores pessime vivunt, est falsa.
At. Religionis Lutheranae confes-

Fratres Unitarii s. Sociniani add. den Bibliothecam Unitariorum. quae continent omnes eorum hypotheses ist sehr rar.

ſores peſſimè vivunt ergo
Religio Luther. eſt falſa.
Ad hoc arg. dupliciter poſſum
reſpondere,
1) indirecte, invertendo Arg.
Illa Religio cujus confeſſores
peſſimè vivunt, eſt falſa.
A. Relig. Pontificiae confeſſores
peſſimè agunt vitam. ergo
Religio Pontificia eſt falſa.

Nimul Ad tribuunt opi opato

Deinde poſſem ad hoc argu-
mentu reſpondere 2) directe
originem nempe erroris oſten-
dendo.
Illa Religio cujus confeſſores
impiam agunt vitam et ille
quoque Religio, impiam vitam
ſecum trahit, illa eſt falſa,
et sic negat minor, quod
noſtra
Sic Arceſilas affirmavit
nihil ſciri, ſed hoc inverti
poteſt, eo ipſo enim, dum
Arceſilas ſcivit nihil ſciri,
eo ipſo aliquid ſcivit vid.
Lactantius de falſa ſapientia
l. IV. c VI.
Si quis diceret de omnibus
eſſe dubitandum hoc invertitur
A. de hac ipſa dubitationis
et ſcepticiſmi opinione eſt
dubitandum.

Hoſtled Queſt. Prof. ſcripſit diſput.
de Lactantio Cicerone Christiano.
In Hiſt. Lutheraniſmi Seckendorf
Lactantium ſcopus imitatus eſt

Alter modus reſpondendi eſt
inſtantia gr. Graecis, quando
exemplum producimus quod uni-
verſalitatem alicujus propoſi-
tionis infringit.
Cui inſtatur terminus Alterzon
debet eſſe prop. univerſalis
quae inſtat debet eſſe par-
ticularis, ratio eſt quia

Flavius Vopiſcus (pertinens ad ſcriptores
Hiſt. Augustae minores) dicit: Nullus
eſt Hiſtoricus qui non aliquid
mentitus ſit.
Theopompus Hiſt. war ſelbſt ein Lügner
ſetzt aber doch viele Unwahrheit.
vid. Anweiſen. de Pyrrhoniſmo
hiſtorico.

155

propositiones universales verae esse non possint, nisi vera sint omnia, quae sub hemi sub illis possunt. Sic, si quis dicat:
O. quod vivit, ambulat
R. per instantiam:
A. Plantae vivunt E.
Plantae ambulant, quod est absurdum.
Sic, si quis argumentaretur
Propter quem aliquis constituitur is major est, quam qui constituitur
A. Propter populum Princeps constituitur E.
Populus major est Principe
R. Per instantiam
A Tutor constitutus propter pupillum E.
Populus est tutore major, quod non semper verum.
Pastor furem constituit propter porcos ergone porci sunt majores pastore suum
haec instantia ostendit majorem non semper universaliter verum esse, nam interdum quidem procedit e.g. Servus constituitur propter dominum E.
Dominus major est servo
Discrimen vero inter instantiam et inversionem in hoc consistit, quod per instantiam demonstro propositionem non esse universaliter veram, sed inversio ostendit nullum esse nexum inter subjectum et praedicatum: Sic si aliquis argumentaretur:
Quod quis non habet, illud alteri dare non potest,
A Minister Ecclesiae impius ipse non habet remissionem

peccatorum E.
Alteri peccata etiam remittere non potest.

virtualiter non formaliter vivit Sol.

R. per instantiam
Sol non habet vitam et tamen insectis et nonnullis animalibus aliis largitur vitam
alia instantia
Cor non habet acumen et tamen novaculam acuit.
— Sic Anabaptistae contra nos sic argumentantur:
Q. non possunt audire verbum Dei, illi non possunt credere,
A. Infantes non possunt audire verbum Dei E.
Infantes non possunt credere
Majorem prop. probant ex cap. X Epist. ad Rom.:
Fides est ex auditu verbi divini (ἐκ τῆς ἀκοῆς) jam vero infantes nondum possunt audire et intelligere verbum Dei. Sed

Campegius Vitringa Reformatus dixit nihil absque audit. posse excogitari
Cuneus Hist. Ebraeis dicit [illegible]
non objective ut creaturam laudat dominum.

R. ad majorem universaliter (Christus) atque Joh. Baptista in utero materno absque auditu verbo Divini credidit et sic infregit universalitatem propositionis majoris. Erat quidem hoc extraordin. exemplum dicetibus Reform. Sed tamen demonstrat cadere in infantes fidem.
Verbum Dei aliud est audibile aliud visibile, illud est gegründet hoc die heilige Taufe per quem Spiritus S. tanquam per lavacrum regenerationis in infantibus fidem accendit.
Huc pertinent ea omnia quae in Logicis de proposi-

tronem quantitati a nobis
dicta sunt, quamvis non nullae
verae sunt, secundum universa-
litatem moralem tantum
e. gr. quando dico Germani
sunt bibaces i. e. maxima
pars Germanorum ita com-
parata est.

Fundamentum instantiae est
similitudo et dissimilitudo
rerum, similitudo enim
antecedentis subjecti et dis-
similitudo praedicati instan-
tiam suppeditat e. gr. dicit
aliquis: O. currens est quadrupes
R. p. instantiam
A. Homo currit Ergo
Homo est quadrupes, quod
est falsum.
Si dicat aliquis:
O. animal sanguine praeditum
respirat
hic video in pisce similitudi-
nem subjecti, est enim ani-
mal sanguine praeditum, et
dissimilitudinem praedicati,
non enim respirat E. parta
est instantia.
Si quis diceret
O. Dives est felix, do instan-
tiam A. etiam piratae sunt
divites Ergo piratae sunt
felices ? sic
Si aliquis diceret: O Rex
ortus est patre Rege
R. D. I. instantiam et addu-
cendo exempla Regum qui
non sunt regio sanguine nati
Sic Calviniani contra nos-
tri argumentantur:
Q. in publica Synodo non
dum sunt auditi et erroris
convicti illi perperam haere-
sis accusant.
A. Calviniani in publica

[illegible]
Primislaus Rex Bohem.
Piastus Rex Polon. [illegible]

Synodo nondum sunt au-
diti et erroni convicti E.
Calviniani p peram haereseos
accusant

R. p instantiam
A. Hymenaeus et Philetus
in publica Synodo non sunt
auditi et nihilominus
ab Apostolo Paulo hae-
reseos sunt damnati sicuti
huius Artifex fuit Scherzerus

Q. An instantia solvat Argumentum?
R. Duplex datur instantia, vel
contra conclusionem Argumenti
vel contra medium term.
Si contra Conclusionem di-
recta est instantia non sol-
vit Argumentum e.gr. si
quis concluderet Angelos
esse invocandos quia nos
custodiunt, potest instantia
formari contra conclusionem
ipsos tum angelos prohibuisse
sui invocationem, sed haec
instantia non solvit Argu-
mentum, sed si instantia di-
rigitur contra med. term.
tunc solvitur omnino argu-
mentum e.gr. A Milites
nos etiam protegunt et
custodiunt E. etiam milites
sunt invocandi

Possumus etiam R. interdum
concedendo totum Argu-
mentum tanquam id quod
thesi nostrae contradictionem
non est oppositum e.gr. si
quis posuisset hanc thesin
Matrimonium jure Nat. non
est indissolubile Alter vero
contradiceret quod matrim.
jure divino positivo non sit
indissolubile, possem concede-
re totum Argumentum.

16

Ac nos statuimus corpus Christi à nobis etiam ore ~~Christi~~ corporis accipi; sed Calviniani contra nos sic argumentantur Cibus spiritualis ore fidei accipitur; corpus Christi in S. coena est cibus spiritualis E. corpus Christi ore fidei accipitur Rs. Concedendo totum Argumentum nam inde nondum evincitur quod corpus Christi non accipiatur quoque ore corporis, Conclusio autem sic contra nos debebat formari E. corpus Christi non accipitur à nobis ore corporis, potest quoque limitari quod tantum tunc negamus Argum.

Modi Respondendi directi sunt negatio et limitatio est autem negatio vel infirmatio quando vel alterutra vel utraque promissarum negatur et earum probatio petitur, idque vel nude negando vel instantiam opponendo, negare verò potest Respondens vel absolute, vel cum quadam restrictione s. Limitatione vitium enim haeret vel in qualitate vel in quantitate. Si in quantitate, possum Rs. per restrictionem, ita, ut ostendam propositionem quae universaliter posita est, non esse universale ergo. Si aliquis vellet defendere Scripturam S. semper esse efficacem ubi Respondens posset Respondere per restrictionem s. limitationem si scilicet homines non ponant obicem et impedimentum, ubi thesis quidem manet, sed universalitas saltem

restringit. vel si aliquis sic
vellet argumentari:
O. homines sunt mali et per conse-
quens imperfecti
A. Christiani sunt homines E.
Christiani sunt mali et imperfecti
hic Re. potest cum Restrictione
universalitatis majoris O. homi-
nes sunt mali, qui scilicet poeni-
tentiam non agunt, et peccatum
in cordibus suis sinunt domi-
nari, jam vero hoc non o-
mnes Christiani faciunt
Si vitium haeret in qualitate
respiciendum est ad nexum subjecti
et praedicati et hic Respondens
potest itenem Respondere vel
absolute negando vel cum
aliqua restrictione. Sic si quis
vellet concludere pacta Juris
Naturae non esse servanda
nego simpliciter vel hominem
non esse socialem hoc Respon-
dens potest absolute negare,
~~pacta~~ sed si quis sic argumen-
tari vellet
Q. habet dominium eminens
Illi competit facultas bona
civium sibi vindicandi
A. Princeps E.
Re. distinguendum est inter fa-
cultatem qua quis potest quocunque modo ~~qua in casu~~
~~necessitatis illud ipsi competit~~
~~inter facultat~~ et tempore
sibi bona civium vendicare
et inter facultatem qua in
casu necessitatis illud ipsi com-
petit, ubi major propositio sic
est limitanda
Q. habet Dominium eminens
Illi competit facultas in
bona civium in casu ne-
cessitatis ea sibi vendican-
di

Dominium eminens in Politica sua
Boeclerus Argent. primus usurpavit
von einem Herrn v. Coßfeld über die unterthanen
güther nach gefallen disponiren können.

158

vel si quis ita argumentaretur
Q. habent veram fidem illi
salvantur
A. O. Evangelici habent veram
fidem E.
O. Evangelici salvantur
R. Distinguendum inter fidem
quae creditur et inter fidem
qua creditur. Limito igitur
~~Argumentum~~
Q. habent veram fidem limito
qua creditur illi salvantur
ubi nego minorem si vero
alterum limitationis membrum
adhibetur
Q. habent veram fidem quae
creditur, illi salvantur sic nego
propos. majorem,
Sic Calviniani contra nos qui
statuimus infantibus fidem
competere sic argumentantur
Q. non possunt audire verbum
Dei, illi non possunt credere
A. Infantes non possunt audire
verbum Dei E.
Infantes non possunt credere
R. Directe per negationem majoris
propos. addendo rationem
Quia Deus simpliciter sine
medio potest fidem accende-
re, deinde Deus aliud ad-
huc medium habet praeter
verbum audibile nempe ver-
bum visibile quod est ba-
ptismus qui est lavacrum
regenerationis ~~et~~ quod efir.
S. in cordibus infantium
fidem accendit ~~sic~~ ~~Respond~~
~~directe~~
Sic Ariani contra nos sic
argumentantur
Quod ab alio est, posterius est
illo
A. Filius Dei est ab alio E
Filius Dei est posterior illo.

Danhauer dicit hunc syllog. esse negativum Ebel (Giess. Prof.) affirm. cui assentiunt plurimi.

Baptista Johannes in utero matrum credidit.

ad Dr. Heger Jenens. disput. de ambitione omnium haereticorum causa.

in Engelland sind noch fast die meiste Professores und noch andere Leute gar viel Arrianer.

ad hoc Arg. respondetur negando simpliciter majorem propositionem Quia non omne quod est ab alio eo statim est posterius tempore ego. Lux est à Sole splendor ignis est ab igne nec tamen aut Lux sole aut splendor ignis igne est tempore posterior sed tempore simul sunt
Limitatio est cum quis alterutram promissarum vel ambas ambiguas esse ostendit atque ita obscuritatem in promissis latitantem eruit, limitatio enim nihil aliud est quam restrictio termini ambigui ad certum et determinatum sensum mediante distinctione. Hic observetur regula ex Logica: Talia sunt subjecta qualia permittuntur esse à suis ~~sed~~ praedicatis et vice versa.
das subjectum weißt mir wie das praedicatum zu verstehen, v. das praedicatum wie das subjectum e. gr.
Sol noster mortuus est
ubi praed. ostendit id non intelligendum esse de Sole naturali et propriè sic dicto, sed de Sole metaphorico Principe nempe. Sic quando dico Medicus est aegroti angelus hic subjectum ostendit id non intelligendum esse de Angelo ~~propriè~~ sic dicto sed Metaphorice
Et qui vero vult distinguere et limitare eum oportet
1) terminos habere cognitos
2) Debet terminos explicare
3) Eos applicare

Scherzer (Prof. Th. primarius Lips.) edidit Manuale Philosophicum, quod appellat vade mecum, in quo multae distinctiones adducuntur. Consuli quoque potest Hollaz in arte distinguendi.
Distinctio verò et limitatio non tantum debet proferri, sed etiam applicari, vel ad majorem vel ad minorem e. gr. Si opponeret Pontificius
Q. nos defendunt illi sunt invocandi
A. Angeli nos defendunt E.
Angeli sunt adorandi.
R. Negando majorem prop. addita ~~limitatione~~ ratione quia ad invocationis cultum non sufficit defensio, sed requiritur praeterea mandatum divinum ~) ℱ limitationem.
Q. Nos defendunt, limito, et à Deo jubente invocari, illi sunt invocandi
A. Angeli nos defendunt limito et à Deo jubente invocari E. Ri negat prop. minor.
Ac si quis ita argumentaretur
Q. p modum pacti suam dignitatem accepit ille eam potest quoque iterum amittere quando contra pactum illud agit
A. Princeps § E.
R. Distinguendo inter pactum aequale et inaequale hinc limito
Q. accepit suam potestatem p pactum aequale is eam potest quoque amittere et sic negatur propositio minor.

Lipsz [illegible] Theig. [illegible] Phil. [illegible]
Ploenicii à palmis ducunt.
Pufendorff [illegible]
[illegible]
Profession [illegible]

Sic Sociniani contra nos sic argumentantur

Q. moritur is non est Deus

A. Christus moritur E.

Christus non est Deus.

R. Distinguendo quod Syllogismus loquatur de morte Christi secundum humanam naturam neutiquam secundum divinam naturam hinc limito argumentum

Q. moritur secundum divinam naturam is non est Deus transeat major

A. Christus mortuus est secundum divinam naturam

Sic negatur prop. minor.

Scherzerus in suo artificio disputandi 3) nobis subsidia commendavit

1) instantiam

2) Σχέσιν Schesin

3) thesin.

De instantia supra jam actum fuit, ergo de thesi et schesi breviter hic aliquid ex mente Scherzeri proferemus

Collegium Antisocinianum, Antibellarminum, Anti-Calvinianum.

Qui thesin suam probe intelligit facile ex ipsa thesi responsionem eruere potest. Respondenti igitur ad thesin recurrendum est et ex istius explicatione aut probatione responsio ad allatum argumentum eruenda est e. gr. est thesis

Nulla substantia alteri contrariatur quod quis sic opponeret

Ignis et aqua sibi contrariantur

Ignis et aqua sunt substantiae E.
Quaedam substantiae sibi contrariantur
hic tantū recurro ad thesin meam et in memoriam mihi revoco quod nulla substantia alteri contrarietur substantialiter p se et quatenus est substantia sed p accidens hinc limito argum.
Ignis et aqua sibi contrariantur
limito p accidens nempe ratione qualitatum
Ignis et aqua sunt substantiae E.
Q. substantiae sibi contrariantur nempe p accidens et ratione diversarum qualitatum
h. m. concedi potest totum argumentum salva mea thesi quodsi vero alteri limitationis membro applicatur
Ignis et aqua sibi contrariantur substantialiter
A. Ignis et aqua sunt substantiae E.
Quaedam substantiae sibi contrariantur substantialiter
sic nego majorem propnam in physicis docetur nullam substantiam alteri contrariam esse ratione substantiae, sed saltem ratione diversarum qualitatum
Sit Thesis
tres dantur personae in divinitate quodsi aliquis contra hanc thesin sic argumentaretur
A tres dantur personae in divinitate sequitur etiam tres dari essentias

sed posterius non est E. nec prius
hic respondendum est ex thesi
qui enim thesin hanc probe
intelligit, is facile sibi in
memoriam revocabit essen-
tiam non multiplicari in
his personis hinc Arg. potest
limitari h. m.
Si tres dantur personae limito
cum essentiae multiplicatione
sequitur tres etiam dari essentias
hac adhibita limitatione
negatur prop. minor et sic re-
spondetur ex conclusione non
ad conclusionem
Ad 3) Subsidium, quod nobis
comendavit Scherzerus
est Schesis
est autem Schesis nihil
aliud, quam terminorum
habitudo s. respectus prae-
dicati ad subjectum et
vice versa, conferri igitur
debet med. term. cum
majori vel cum minori
vel cum utroque simul.
e. gr. Animal est crescens
crescens requirit pedes E
etiam in subjecto non
aliud animal intelligen-
dum, quam habens pedes.
est thesis
Deus non est animal
quod si aliquis mihi oppo-
neret
Q. habet auditum visum
odoratum ille est
animal
A. Deus habet auditum,
visum, odoratum, E
Deus est Animal cum
in minore propositi-
one confero praed. cum
subjecto et deprehendo
auditum metaphoricum non
proprie sic dictum intelligi
Auditus enim proprie sic di-
ctus est, qui peragitur
auribus, quas vero Deus
non habet, talia enim
sunt praedicata, qualia

permittuntur à suis Subjectis E.
etiam major loquitur de au-
ditu Metaphorico, hinc ex
Schesi ita limito Argumentum
Q. habet auditum, scil. proprie
sic dictum qui fficitur organis
externis ille est animal
 deficit major
A Deus habet auditum proprie
 sic dictum sed nego minorem
 propositionem ex enim
 competit auditus Metaph. non
 proprie sic dictus qui efficitur or-
 ganis externis
 viam eminentiae vocant
 hoc Theologi oder weil er
 Mensch hört, so hört Gott
 zu in eminentissimo gradu.
Sit thesis
Mundus non est aeternus. quod si
aliquis contra Thesi argumentaretur
Qualis est causa mundi, talis est
 ipse mundus
A. Deus tanquam causa mundi
 est aeternus E.
Etiam ipse mundus est aeternus
Causa est vel univoca vel aequivo-
ca e. gr. quando homo generat
hominem vocatur causa univoca,
quia suam speciem producit,
sed quando sol tempore veris
calore suo animo iterum reddit
insectis tunc sol est causa
aequivoca ut et quando ex
caseo vermes enascuntur.
hic possum inter se conferre
subj. et praedicatum majo-
ris propositionis ubi de-
prehendo Deum esse causam
mundi aequivocam i.e. quae
non habet eandem essentiam
cum Deo non univocam
hinc limito Arg.
Qualis est causa mundi scil.
univoca talis est ipse mun-
dus
A. Deus est causa mundi univo-
ca sed nego minorem

At alia thesi
Nulla accidens cadit in Deum
quodsi quis opponeret
Sapientia cadit in Deum
Sapientia est accidens E.
Accidens cadit in Deum.
hic observo schesin in majore
prædicati cum subjecto quia
Deus tanquam ens simpli-
cissimum omnia accidentia
respuat E. cogito sapientiam
in majore quae cadit in
Deum non esse accidentalem sed
essentialem E. minor prop.
accipienda est de sapientia
accidentali fund. limito arg.
ex schesi h. m.
Sapientia scil. essentialis cadit
in Deum
Sap. scil. ess. est accidens
hic nego minor. propositionem
Sic Calviniani contra nos sic
argumentantur
Q. non fuit in sepulchro, is
non fuit Omnipræsens
A. Christus post resurrectionem suam
non fuit in sepulchro E.
Christus post resurr. suam non
fuit Omnipræsens
R. Considero hic extrema
minoris quae notior est
et statim ex prædicato vi-
deo, quod Christus non fuerit
in sepulchro ut eum mu-
lieres videre potuerint
habeo igitur præsentiam visi-
bilem et invisibilem jam
applico distinctionem
Q. non fuit in sepulchro scil.
visibiliter ille non fuit
Omnipræsens scil. visibi-
liter
A. Christus non fuit in sepulchro E
non fuit Omnipræsens
visibiliter. hic concedo
totum argumentum
addita hac limitatione quodsi
vero utrumque limitationis mem-

162

bram addas h. m.
Q. non fuit in sepulchro neque visibiliter neq invisibiliter ille non fuit omnipraesens
Ai nego minorem
Ai si quis ita argumentans
Q. reddit homines insanos illud est malum
A. vinu reddit homines insanos E.
Vinum est malum
R. Majorem ex parte subjecti
Q. quod se reddit homines insanos illud est malu
A Vinu per se reddit homines insanos sic negeo minor nam vinu non per se, sed per accidens reddit homines insanos quatenus istud in magna copia sumitur usus habet laudem crimen abusus habet
Regulae circa limitationem sequentes probe sunt observandae
R. 1.) Quando limitatur major ex parte subjecti in 1ma figura tunc Respondens uti potest hac commni formula: sic concessa majore nego minorem e gr.
Ai Christus est minor Patre non est Patri aequalis
A. Christus est minor Patre
E. Christus non est Patri aequalis R. Limitando majorem ex parte subjecti:
Si Christus est minor Patre secundum divinam naturam, non est Patri aequalis sic concessa majore nego minorem.
R. 2) Quando limitatur major ex parte praedicati in 1ma et IIIia fig. tunc totum argumentum salva thesi concedi potest e gr

Ignis et aqua sibi contrariantur
Ignis et aqua sunt substantiae E.
Quaedam substantiae sibi contrariantur scil. et sicut ens sic concedi potest totum argum. salva thesi nostra id quod etiam procedit in 1ma figura quando limitatur minor ex parte subjecti egr.
N. Accidens cadit in Deum
Sapientia est accidens E.
Sapientia non cadit in Deum. hic limito minorem ex parte subjecti
N. Accidens cadit in Deum
Sapientia limito finita est accidens E.
Sapientia scil. finita non cadit in Deum.
Sic conceditur toto Arg. salva thesi nostra.

De Stratagematibus Disputantium.

et quidem

1mo Opponentis.

Quemadmodum belligerantes non semper aperto Marte pugnant, sed interdum varia excogitare possunt solent stratagemata quibus hostem clam circumveniunt et aggrediuntur, ita quoque disputantes non semper aperte pugnare tenentur, sed interdum quasi per cuniculos agant et saepius hoc faciunt Opponentes ut vires Respondentium tentent

Strat. 1) Potest opponens Respondentem aggredi in iis, in quibus sui

eum non esse satis versatum praecipuè si Respondens est tumidus omnigenasque jactat scientias, disputet igitur cum eo ex Philosophia si Respondens in ea est hospes; disputet cum eo ex linguis si in illis respondens minus versatus est et sic in ceteris Disciplinis cum potest exercere, in quibus suspectum habet, Respondentem esse hospitem; solent plerumque hoc strategemate uti Pontificii qui statim parati sunt cum suis subtilitatibus metaphysicis et astutiis Logicis quando cum nostratibus Theologis disputare jubentur

Strat. 2) Opponens aggreditur probationes infirmiores quodsi verò dicat Respondens hoc esse saltem argumentum secundarium item argumenta non separatim, sed conjunctim probare potest regerere opponens esse tamen argumentum et aut benè aut malè concludere si benè satis firmum atque primarium argumentum esse sin malè caussa cecidisse, qui eo usus est

Strat. 3) Adhibere interdum potest Opponens argumenta in forma peccantia quod melius interdum fit syllogismis compositis quam simplicibus. Potest quoque

Petermannus Lipsiensis Prof. statuebat animam esse ~~materialem~~ materialem subtilissimam, ~~immortalem~~ immortalem ~~tuetur~~ tamen (Erat Cartesianus) dieß kan der [illegible] [illegible] in allen disputationibus [illegible] [illegible] [illegible] die geringste gelegenheit hätte, an[illegible] [illegible])

Dr. Scherer legt alles [illegible] im Anti-bellarmino: Ita a [illegible] [illegible] (Lummer, Gretser, Hunger)

disputare enthymematice quo stratagemate utebatur Hungerus in colloquio Ratisbonensi majorem in mente servando. Moses ordinavit Aaronem E. Moses Moses Aarone fuit superior.

Art. 4) Potest Opponens assumere propositionem à Respondente prolatam vel alibi concessam eâque contra eum uti. Sic Becanus (berühmter Jesuit des XVII. [Jahrhunderts] Mart. Becanus, Manuale controversiarum [illegible]) celebris Jesuita et versatissimus in theologia scholastica propositionem à Calvinianis concessam contra eos torquet dicunt enim Calviniani Deum velle peccata fieri quapropter Becanus sic contra eos argumentatus

Q. Deus vult id nos debemus petere ut fiat

A. Deus p. Calvinianos vult peccata E.

Nos debemus petere ut fiant.

Major non est universalis cum enim Deus Ninivitis [medio] minaretur exitium, non ut perderentur, quod Deus volebat, petiere, sed potius benefaciendo averterunt et poenis Dei moram fecerunt.

Art. 5) Potest Opponens onus probandi devolvere in Respondentem quod commode fieri potest si opponens struxerit syllogismum infinitum vel cujus minor videtur esse negativa, tunc enim respondens cogitur negativa probare hinc dicere potest Opponens: assertio mea tamdiu firmo stat talo donec probetur contrarium et sic munia mutantur

164

et ex Respondente fit Opponens. Hoc Antagemate utebatur Dr. Boquinus in Colloquio Maulbrunnensi (quod ao 1564 in coenobio Maulbrunnensi inter Wurtenbergicos et Heidelbergenses de persona Christi et S. Coena fuit habitum) ubi disputabatur de ubiquitate corporis Christi et oppugnabatur à Boquino sequenti argumento:

N. Dogma in Ecclesia est recipiendum, quod non certo et expresso S.S. testimonio confirmari potest

A Dogma de ubiquitate corporis Christi tale est. E. &c.

Sed probe hic notetur affirmante hoc loco latè accipi debere pro contradicente quia vero opponens semper est contradicens hinc semper illi incumbit munus probandi

Strat. 6) et Ult.) opponentes danda est opera, ut Respondens ad iram commoveatur sic facile perturbatur Respondens et victoria capta est, quod tamen non facile cuiquam commendandum. hoc Stratagemate uti plerumque solent Pontificii quando cum nostratibus Theologis disputant sic Tannerus in colloquio Ratisbonensi Stentorea voce conatus est Theologos nostros confundere et perturbare

affirmanti incumbit probatio vid. Cornel. Martini de Analysi materiae et formae p. 2 [illegible] p. 170.

Dr Weidling Philosophia Juridica [illegible] ubi commendat hoc, sed Tenzel in Monatlichen Unterredungen [illegible] [illegible] [illegible]

Lutherus [illegible] [illegible] disputirt. Dr. Spener hat [illegible] Mittwochs [illegible] nach dem Convent mit Dr. Breitling [illegible] disputirt, welches [illegible] [illegible] wollen, sondern [illegible]

wel er gegen ihn geschrieben.
Als selbiger einmahl in Leipzig im Stud. [illegible] ge-
gen den disputiren, er [illegible] sich aber so [illegible]
vor dem Dr. Scherzer welcher damahls Rector
Magnificus war (der H. Rector Magnificus wenn
durch d. Pedellen in das Auditorium tritt nach
alles still schweigt) da wurde ihm der Rath gege-
ben, er solle ihn einen tausend-Künstler
im disputiren nennen, der thate es, und als Dr.
Scherzer mit den Pedellen in das Auditorium
tratte, und sich nieder setzte, invitirte ihn
der Respondens zum Opponiren, und lobte
ihn sehr als einen im disputiren unvergleichlichen und
daneben ein rechter tausend Künstler [illegible]
als dieses Dr. Scherzer hörte, sagte er [illegible]
Was sagt der Herr? Ein Künstler ist ein tausend-
Künstler [illegible] und gieng weiter zum Au-
ditorio hinaus. Und also wurde er Dr Scherzers
los nachdem er ihn böse gemacht.
Magiolepidus [illegible] vid. Mencke Charlatan.
Erudit. p. 49. Nomen quidem Scherzeri
non apponit, quod tamen ex omnibus
circumstantiis eluceat.

Opponens quoque ad iram provocare potest Respondentem si dicat, nihil esse responsum ad argumentum etiamsi maximè solutum sit argumentum.

Sequuntur stratagemata Respondentis.

Strat. 1) Potest respondens urgere probationum probationes donec Opponens vel in errore incidat, vel probationum defectu laboret. Adhiberi possunt hae formulae, nego consequentiam, probetur sequela, nego antecedens, fiat syllogismus.

Strat. 2) Respondens nullum admittat syllogismum, nisi in 1ma figura, quod si autem syllogismi II et III. fig. proferantur redigat eos statim ad primam figuram.

Strat. 3) Poterit interdum Respondens, si non statim satisfacere potest Argumento dare Responsionem confusam, quae non directa est ad aliquam ex praemissis, ita enim Opponens statim perspicere nequit utram ex praemissis vel concedat vel limitet vel neget

Strat. 4) Respondens interdum aliter assumat argumentum, quam ab Opponente fuit prolatum vel mutilate vel generaliter illud proponendo, quo stratagemate saepe Pontificii utuntur contra nos inprimis Martinus Becanus in Manuali suo controversiarum

Strat. 5) Ut inter stratagemata Opponentis monitum fuit confundi interdum posse

Respondentem si ad iram potest concitari, ita eodē stratagemate uti potest Respondens et eniti ut bilem moveat Opponenti sic facile poterit confundi et perturbari. Exemplū memoratu dignum affert Menkenius in Charletaneria Eruditorum (Opus dit Lipsiae et recusum in Hollandia) pag. 49 de magni nominis Theologo Scherzero quem confudit Respondens.

Sunt b) Postulet Respondens probationem illius propositionis ad cujus probationem novit opponentem non esse instructum quia putavit forsan illam sua luce radiare

Quaeritur hic an Respondenti liceat Respondere ad conclusionem?

R. Aliud est Respondere ex conclusione (i.e. ex thesi) aliud vero ad conclusionem illud Respondenti licet non verò hoc, deinde licet Respondere ad conclusionem si plus est in ea quam fuit in praemissis. si enim plus non est in conclusione et conclusio sequitur necessariò ex praemissis non potest non esse vitium vel in praemissis vel in forma.

CAPUT VIGESIMUM

De variis Disputandi processibus papisticis, et quidē

1) De methodo Veroniana

Franciscus Veronius Parisiensis Ao. 1625 edidit novā methodum facilem et solidam haeresin ex fundamento destruendi in quo tractatu auctor methodum disputandi Gonterianam interpola-

De hac materia conferatur Dr. Neumanus in Disputationibus Acad. p. 329 seqq.

Dr. Kortholdus de processibus disputandi papisticis

Georgius Lasenig in inventis nov-antiquis p. 37.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

vit in hoc libro afferit Veronius hanc esse optimam methodum cum adversariis disputandi quando eo adigerent, ut omnia sua dogmata totidem verbis saltem synonymis sine ullis consequentiis in Script. S. contineri probarent, de hac nova methodo videri potest Dr. Dannhauerus in Polemosophia p. 272 et 270 antecesserat ipsum jam anno seculi XVII. Decimo tertio Gonderus Jesuita in arte nova disputandi in qua contendebat eo esse adigendos adversarios ut omnia sua dogmata tum affirmativa tum negativa puris putis Scripturae verbis et per nullas consequentias probarent vid. Fechtig in disputationib. suis miscellaneis. Ao. 1612 colloquium Durlaci fuit habitum inter Georgium Fridericum Marchionem Badensem et Franciscum Ducem Lotharingiae qui secum habebat Gonderum Jesuitam ubi Lotharingiae Dux instinctu Jesuitarum volebat ut exclusis omnibus consequentiis certae theses per claram Scripturae S. literam condemnarentur et cum ab hoc postulato impossibili non recederet Dux Lotharingiae discessit tandem gloriantibus in Gallia Jesuitis. hanc methodum Veronianam explosit Lucas Osiander[+] Ao. 1614 sub titulo Abriß und Muster deß trefflichen Kleinods so die Jesuiten in dem neulich angestellt colloquio zu Durlach erfochten haben, et Nicol. Vedelig in rationali Theologico vid. Arnold in der Kirchen v. Ketzer Historia l. XVII. c. 14. et Caroli in Memorabilib. Sec. XVII. l. 2. c. 12. p. 325.

+ Prof. Tubingensis

~) De Methodo Valeriana

Ernestus Hassiae Landgravius hac (der Cron-Hessischen Herrschaft Urgroß Vatter) methodo motus ad papicolas cum conjuge transgressus est et librum de Catholicos discretos scripsit Valerianus Magnus Mediolanensis Frater Ordinis Minorum Seraphici pari fraude aggressus est Romanae sedis impugnatores et ao. 1690 novam jactavit methodum

Von diesem Ernesto stamt noch her die Hessen-Rheinfelsische Catholische linie.

Dr Dorschaeus eum refutavit

Dr. Kuhn. quoque ein Luzdemann

- convincendi haereticor de
Romanae Ecclesiae veritate
edito libro de regula cre-
dendi acatholicorum et ca-
tholicorum famosus Ille Vale-
rianus ad unam quaestionem
ceteras omnes volebat revocan-
quae scilicet sit credendi regula
quis verus ac infallibilis ju-
dex: anne Spiritus S. e scriptu-
ra S. singulos fideles cum
invocatus seorsim instruat?
welches die gewisseste Glaubens-
Regul und der wahre richter
sey: der H. Geist in der Schrifft
oder die römische Kirche, die
vom H. geist durch die Concilia
unterrichtet worden, effecit
tu Valerius nova hac metho-
do et artibus suis ut illu-
strissimi nominis viri vale-
dicerent Religioni protestan-
tium, et ad castra Ponti-
ficiorum transirent, Ernestus
quoque Hassiae Landgravius
(Hessen-Rheinfels) Princeps
literatissimus cum conjuge
sua Eleonora Mariae Sol-
mensi Coloniae Agrippinae
avita religione ejurata
ad Pontificior transiit
Fridericus Landgravius Darm-
stadii Ao 1636 idem fecit.
Regina Succiae Christina
Ao 1655.) priusquam ad sacra
Pontificiorum transiret Ge-
orgium Calixtum, Crocium,
Haberkornium, Epistola
Helmstadii Ao 1651 edita
ad colloquium cum Valeri-
ano Francofurti ad Moenum
hic enim à Senatu id impe-
traverat, habendum impe-
travit, sed in congressum
istum Francofurtensem non
consensum fuit Rheinfeldae
tamen inter Valerianum et
Petrum Haberkornium, i-
temque Menzerum et Ha-
pellum Theologg. Hassiacor
acriter fuit disputatum,
sed cum Valerianus argu-
mentis nihil obtineret hor-
renda convitia et calum-
nias in Lutherum evomuit
vid. omnino Dr. Neumann
in Disputationibb acad. p. 358.
Interim tamen Christophor
Ranzovius Nobilis Holsatus

Zu Straßburg muss alle Sonntag Nachmittag
ein Minister von einem controversi-
Prediger ein gewisser Articulus fidei ge-
nommen und dem solchen expliciret und
die Uncatholischen (ie die Lutheraner & Refor-
mirten) widerlegt worden.

er sagt in catholico discerto wann er in religi-
(…) ein weltlicher, deren Anhänger seind von
und in ihrer Religion an glaubten (…)
(…) leben führten, so wolte er sich zu den
Mennonisten gewendet haben.
in Catholico discerto erfährt er die Ursach
seines abfalls

Christophorus Ranzovius Baron in Holstein
ist durch Valeriano zur Annehmung der
catholischen Lehre bewogen worden.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Apologeticus contra Cathol. defensio Ernesti Landgravii edidit Kirchnerus. Dorschaeus quoque contra Cathol. defensio Ernesti edidit [illegible] Landgrafs Ernesti [illegible] frage ob die Catholische Religion.

Die Jesuiten u. Capuciner sind einander feind.

Proponite Proponite clamabat ille Sophista Atheniensis Gorgias in cathedra et jactabat, se de quavis proposita materia eo tempore perorare posse. Extant quoque complures ejus orationes inter quas una est quae inprimis meretur legi, cui titulus Pythica quae recitavit, ut ei posita erat in templo Pythii aurea statua.

Petrus et Hadr. de Walenburg [illegible] reformirt [illegible] catholisch worden titulari zu Hadrianopel [illegible] der andere Episcop. Titularis Mysiensis. Episcopi titulares sind 2 gr. [illegible] Adrianopolitanus [illegible] abgenommen [illegible] werden sie dieselbige [illegible]

Comes Eberhardus Druchsessius, Johannes de Beck, Eng. de Steinfurt, Fridericus Landgrav. Darmstadii eadem methodo decepti Sacris nostris nuncium miserunt, et ad castra Pontificiorum transierunt. Jacobus Martini edidit Vindicias Ecclesiae Lutheranae contra Valeriani M. absurdas consequentias de regula credendi Witteb. ao. 1631. in 4. Sed haud magnam gratiam retulit à Jesuitis quos tanquam Haereticos et Atheos traduxerat quapropter carceri fuit mancipatus, quia scripserat Infallibilitatem Pontificis ejusque primatum non in Sacris Literis sed tantum ex traditione probari posse vid. Arnold in der Kirch. u. Ketzer Historia p. 583. Eum egregie refutavit Dannhauerus in Gorgia Leontino, Sophista, in Valeriano M. redivivo.

3) De Methodo disputandi nova Augustiniana.

Ut Pontificii vetustatis specie eo facilius fallant S. Augustini venerabile obtendunt nomen ex quo dicunt se hanc methodum confutandi haereticos desumsisse Ao. nempe 1675 in lucem prodiit nova methodus Augustiniana de fide Catholica è solo verbo Dei probanda defendendaque à Fratribus Walenburgicis Hadriano et Petro Canonicis Coloniensibus in quo libro methodum disputandi Gonterio-Veronianam interpolarunt et vendidarunt, cujus methodi duo sunt postulata

1) Ut protestantes talia argumenta proferrent quorum majores propositiones in Script. S. verbotim extent

3) Alia dogmata et argumenta esse rejicienda quae in Script. S. verbotim non exprimantur, e.gr. Purgatorium non dari, S. Defunctos non fuisse invocandi

hanc novam disputandi methodum refutarunt Dr. Georgius Calixtus in digressione de arte nova adversus Bartholdum Nihusium. Dannhauerus in Dialectica S.S. polemosophia item in peculiari libro adversus fratres Walenburgios et Bartholdum Nihusium Argentorati Ao MDCL edito. Reckenbergius de male sana curiositate in Theologia. Accedunt autem ibi Fratres Walenburgii, onus probandi semper in adversarios devolvendum esse, de hac methodo Augustiniana peculiarem dissertationem conscripsit

Wittenb. Theol. Neumannus quae reperitur in Dissertationibus ejus Academicis p. 329 seqq. vid. Arnold. Kirch. u. Ketz. Hist. l. 17 c. 4 §2 p. 6.

Bene Dr. Schmidius in Logica Sacra p. 143. scribit: Graviter errant, qui nullas ex Scriptura S. consequentias admittere volunt sed omnia ex ea verbotenus et secundum literam exigunt. Et sic procedunt nobiscum Pontificii, quos inter non est ultimus Veronius, qui exigit petendam esse a Theologis Protestantibus, ut proferant loca expressa Scripturae S. quae ipsius conclusionem non virtualiter sed formaliter contineant.

Abt Nihusius zu Ilmstädt welcher in Hallen noch lebt ist nicht ein trefflicher Theol.

Dieser Calixtus hat sich aus dem Synkretismus verdächtig gemacht. Und sein Sohn Ulrich Calixtus ist auch ein trefflich gelehrter Theolog gewesen. Morosophum Vedelium in rationali irrationalem contra Vedelium rationale Philosophicum Ao 1646 Colon. scripsit Barth. Nihusius item alium edidit librum in quo fatetur se plurimum debere Calixto, sed ops quoque habere in multis ab illo iterum recedere. er ist aber [illegible] und ist [illegible] worden, [illegible] titulirt, er ist aber [illegible] vorgezogen worden, und nach [illegible] kommen [illegible] Gerhard [illegible] allzeit [illegible] Calixt und [illegible] zu disputiren. Infelix ille est Apostata.

Colon. Ao 1646 Barth. Nihusius ist Probst worden in dem Closter Ilefeld Ilefeldensis praepositus. Dieses Closter ist [illegible] zu Lutherischen Gymnasio verwandelt worden. Erotemata Graecae linguae prius illius Rector Lutheranus Michael Neander. praefatio und contidel Alphabeth. totum [illegible] Nihusius [illegible] abbas [illegible]. Andreas Schmid hic erat Prof. [illegible] prim. Helmstadt, abt im Closter [illegible] bey Helmstadt, hat [illegible] diese Erotemata [illegible]. Man hat [illegible] Neander [illegible] wollen und [illegible] Senior Ministerii [illegible] und [illegible] befehlen [illegible], er hat sich aber [illegible]

4) De Methodo Richeliana

De hac Methodo Richeliana conf. Heideggerus (Schweitzer) in Historia Papatus p. 318. Dr. Neumannus in Disputatio-

Armandus Richelieu Card. Premier Ministre [illegible]. Die geistlichen wurden gemeiniglich [illegible] gefunden [illegible] bey dem Volke [illegible] Cardinal [illegible]

In Frankreich sind 3 Cardinäle nacheinander premiers Ministres gewesen, nemlich Richelieu, Mazarin, und du Bois.

nibus Academicis p. 359.
Arnold in der Kirchen und Ketzer Historie p. 583.
Diefenbachius de Morte Henrici Septimi p. 90 in Notis.
edidit hunc librum Autor praeceptor IV. Classis.

Armandus Richelius Cardinalis et magni nominis Politicus novam disputandi methodum cum haereticis excogitavit in qua asserit disputationes cum Protestantibus non esse incipiendas à Doctrina sed in puncto de Ecclesia cujus veritas deduci posset ex ejusmodi notis, quae etiam vulgo cognitae essent. Sed methodus Richeliana post mortem Richelii demum prodiit Parisiis Ao. MDCLXV. methodum autem Richelianam refutavit Joh. Mardellus Celebris Theologus Reformatus in Responsione ad methodum Richelianam Ao. MDCLXXIV.

Bischoff zu ~~Chalons~~ Meaux. (Episc. Meldensis)

5) Richelium secutus est Jacobus Benignus Bossuetus in expositione Doctrinae Catholicae, quam refutavit Dn. Dr. Albertus, hic blandiori modo usus est in convertendis et ad sua castra trahendis Haereticis. Fuerat autem Bossuetus initio Episcopus Condomiensis deinde Meldensis et olim formandis Delphini studiis cum doctissimo Huetio electus est, (de cujus methodo sic judicat Leydeckerus in continuatione Historiae Ecclesiasticae p. 10. Condomiensis Episcopus, inquit, nihil protulit, nisi quod à fratr. Walenburgicis didicerat, homo Politicus magis quam Theologus in quibus autem cum Walenburgica Richeliana et aliis methodis conveniat accurate et solidi

[illegible] Bossuet bekannt daß Alberti ihn am allergründlichsten refutiret hat, aber [illegible] [illegible] [illegible] der ihn auch refutiret hat [illegible] [illegible] [illegible]

Huetius war Bischoff zu Orleans ist der gelehrtesten Franzosen einer, dessen Schrifften in großer Achtung sind. Scripsit.
Demonstrationem Evangelicam treffliches werck.
De Claris Interpretibus
De Origine fabularum Romanensium.

tradit. Fridericus Spanhemius in specimine stricturarum ad expositionem Episcopi Condomiensis p. 5 seqq.

6.) De Methodo disputandi reali.

Datur etiam methodus disputandi per realem aliquam actionem sive oppositionem et responsionem, talis erat quam adducit Dr. Buddeus in disputatione an Alchymistae sint tolerandi in Republica de Cornelio Martini.

(Als disputirte nehmlich Cornelius Martini Prof. Helmst. zu Helmstädt über die thesin an metalla ignobiliora possint mutari in nobiliora, und negirte es, da kam ein Adeptus von Land in das Auditorium, welcher diese Kunst verstunde, und hörte ihm zu, als er aber [illegible] lang genug ihm zugehört hatte, ließ er sich Kohlen und einen Tiegel bringen, und ließ das Bley zergehen, und [illegible] ein rothes Pulver darauf, welches alsobald machte, daß das Bley in Gold verwandelt [illegible], [illegible] er es aus, und nahm ein Stück davon [illegible] [illegible] und [illegible] dem Cornelio Martini zu: Domine Praeses solve mihi hunc syllogismum, darauf ist er verstummet, und hat alsobald seine Meynung geändert, da [illegible] realiter refutiret.)

7.) De Methodo disputandi Hispanica. Ao ~~[illegible]~~ 1546. colloquium Ratisbonae fuit habitum quo vocatus etiam fuit Martinus Bucerus atque inter collocutores cum Johanne Brentio et Erhardo Snepfio, e Pontificiis autem aderant Petrus Malvenda Hispanus Eberhardus Billitius, Carmelita, Johannes Hofmeister et Johannes Cochleus. Disputabant autem de justificatione hominis peccatoris coram Deo et cum Malvenda semper prolixo uteretur discursu antequam statum controversiae formaret, Bucerus interea Epi-

in dieser disput. hat auch Buddeus die [illegible] [illegible] welche allhier in [illegible] in [illegible] Apotheke passirt, welche auch [illegible] das Geld [illegible] [illegible].

Dr. Obrecht Praetor Regius [illegible] Straßburg scripserat Prodromum rerum Alsaticarum [illegible] [illegible] gesetzt, welche den König in Franckreich [illegible] [illegible], [illegible] der König [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~, [illegible] er [illegible] Obrecht [illegible] Pelissoni Historiam Regii [illegible], [illegible] zu refutiren, er sagte aber, [illegible] refutation [illegible] nicht nöthig, indem [illegible] Ihro Majestät [illegible] Ihre [illegible] [illegible] schon realiter refutiret haben, welches dem König sehr wohl gefallen hat, und [illegible] [illegible].

Diogenes Cynicus cuidam ratiocinanti se haben cornua dixit. non ego vero certe non sentio cornua.

Zenone autem non dari ~~[illegible]~~ motum Diogenes discurrit in auditorio atque motu realiter demonstravit.

Homo est animal bipes implume dixit Plato, ~~[illegible]~~ cum invenire quidam attulit in auditorium deplumatum gallum et dixit: En homo Platonicus.

er schrieb noch später [illegible] [illegible] hat [illegible] [illegible] vid. Melch. Adam in vita [illegible] p. 105. [illegible] [illegible].

Brentius dedit commentarios in totum evang. et systema theol. [illegible] [illegible] gottselige Theologus.

Cochlaeus Dechant [illegible] [illegible] Liebfrauen bey edidit acta Luther [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Luther [illegible] [illegible] Dr. Rotzlöffel [illegible] Franckfurt et scripsit librum contra dominum illum doctorem Francof. Joh. Cochleum oder Dr. Rotzlöffel.

Als Nessenus welcher Erasmi Roterodami [illegible] mundi [illegible] in der Patricius Schule [illegible] in principia Lutheranae religionis [illegible] [illegible] [illegible] Nessenus [illegible] [illegible] [illegible] Freundschafft.

Melch. Adami war ein reformirter Theolog und gab heraus vitas Theologorum, ICtorum, Medicorum et Philosophorum seiner Zeit in [illegible] stilo, [illegible] Hist. lit. [illegible] will, [illegible] [illegible] continuirt Henninger Witte in memoriis Th. Jct. Med. et Phil. [illegible] in 38 [illegible] [illegible] in fol. edirt.

Der alte Hr. [illegible] predigte [illegible] Martini-tag den Donnerstag und weil er Martinus hieß, so stellte er 3 berühmte Martinos vor den Luther, Chemnitium u. Bucerum, und lobte [illegible], weil er aber [illegible] Calvinismus verdächtig [illegible] crypto Calvinist [illegible] [illegible] Rector [illegible] crypto-Calvinist [illegible] [illegible] Magistrat ihm ein silentium imponirt hat.

stolam ad amicum exaravit, et cum ille finiisset discursum interrogavit, an non hoc esset argumentum ab opponente prolatum, respondit ille affirmando, ubi Bucerus paucis argumentis resolutum ipsi remisit, non nemo autem alludens ad nomen Buceri dixit: Er heißt wohl Butzer [illegible] er hat ihn geputzt vid. Reimmann in Hist. lit. German. nova l. II. Sect. 3. p. 103 sq. Melch. Adami in Vitis Theologorum p. 102. Verpoorten (zu Coburg erster [illegible] Gymnasii gewesener Prediger) in dissertatione de Martino Bucero (wofür dieselbe dissert. [illegible] teutsch edirt) Witteb. ao 1698 Habita

8) De Methodo disputandi Euclidis

De hoc methodo egit Diogenes Laertius in Vitis Philosophorum. usum nempe eum probationibus non his quae per assumptiones, sed quae per conclusiones fiunt quod Gassendus Tomo I. de orig. Logicae ita explicat: Solitus est ceterarum demonstrationes non assumptionibus impugnare sed conclusionibus duntaxat, nimirum quasi consecutiones forent satis conspicuae illationes congerebat E. Et. quae argumentandi ratio quasi respirare non sinens est omnium urgentissima quare cum hoc modo oporteret instans premeas ac vehementer notatus fuit a Timone quasi Mega-

rensibus contentionis ra-
biem invexisset vid.
Paschius in inventis nov-
antiquis p. 37.

Paralipomena ad methodum
Bossueti.

Methodus disputandi cum
haereticis Jacobi Benigni
Bossueti, reliquis longe est astu-
tior: nimirum conscripsit
expositionem doctrinae
Catholicae, gallico idiomate,
qui liber deinde in varias
linguas traductus est, et in
latinam quidem à Claudio
Fleurgo (Delphini informatore)
Presbytero Parisiensi, quam
translationem ipse Condomen-
sis Episcopus agnovit, eundem
in Gallia calculo suo approba-
runt Archi-Episcopus Turonensis
et Rhemensis, Episcopi Cata-
launensis et Meldensis, alii
plures, item congregatio de
propaganda fide romana.
Conscripserat autem Bossuetus
hunc librum in usum Mare-
schalli Turenni, qui expetierat
ab Bossueto, ut sibi discrimen
ostenderet inter Reformatam
et Pontificiam religionem,
sed hic nihil quicquam discriminis
esse simulavit, dicens: Prote-
stantes non satis intellexisse
decreta concilii Tridentini
et à privatis Doctoribus superstiti-
ones de cultu Sanctorum eo-
rumque adoratione infectos fuisse,
nemini obtrudendam esse S.
Mariae adorationem, tradi-
tiones humanas et sim. Liber
hic prodiit 1671. Sed Doctoribus
Sorbonicis scriptum istud val-
de displicuit, quod nimia do-
gmatum emollitione Ecclesiam
turbaret, hinc Pontifex Roma-
nus scriptum istud damnavit quin
et liber fuit editus, cui titulus

Petrus Suavi scripsit Historiam concilii Tridentini.

Monita salutaria B. Virginis
Mariae ad cultores suos in-
discretos 1672. Caeterum
non paucos decepit iste liber,
nam propter Turennium
Virgo Illustris de Duras
Pontificiam religionem est
amplexa. Ex Reformatis
Opusculum refutarunt Fri-
dericus Seilerus in Roma
titubante Ao. 1684. item
Spanhemius in Specimine
Stricturarum supra laudat.
ex nostratibus D. Philippus Mülle-
rus observationem succinctam
expositioni Opusculi opposuit
Ao. 1688. itemque Daniel Se-
verinus Scultetus 1684. Hamburgi;
nemo vero solidius eum refu-
tavit quam Dn. Alberti
supra jam laudatus conf. Neu-
mannus in Disputationibus Acade-
micis et Arnoldus in der Kirch
u. Ketz-Historie L. 17. c. 14. pag
p 583.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
UB
DFG

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

UB Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG